

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ: ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ**

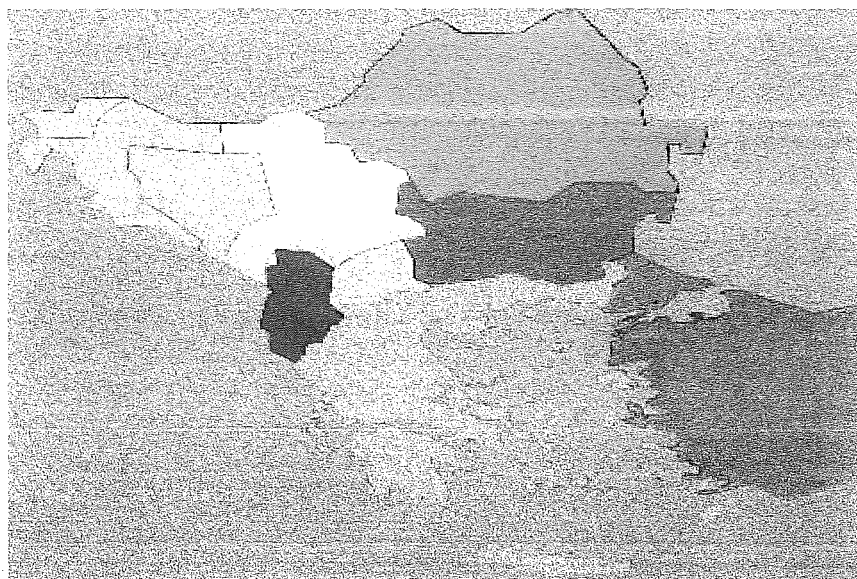
ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Της Μεταπτυχιακής Φοιτήτριας:

Παπαστάμκου Μαρίας

ΑΜ: 0804Μ003

**ΘΕΜΑ: « Η Δυναμική της Ελληνικής Επιχειρηματικότητας στα
Βαλκάνια »**

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΛΩΛΟΣ ΣΑΡΑΝΤΗΣ (Αναπληρωτής Καθηγητής)

**ΜΕΛΗ ΤΡΙΜΕΛΟΥΣ ΕΠΤΡΟΠΗΣ: ΠΑΛΑΣΚΑΣ Θ. (Καθηγητής)
ΣΤΟΦΟΡΟΣ Χ. (Λέκτορας)**

ΑΘΗΝΑ, ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2006

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

σελ.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	6
---------------	---

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

1.1 ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ ΠΟΥ ΕΠΙΚΡΑΤΟΥΝ ΣΤΙΣ ΒΑΛΚΑΝΙΚΕΣ ΧΩΡΕΣ.....	10
1.2 ΤΑ ΒΑΣΙΚΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΜΕΓΕΘΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΝΑ ΕΥΡΩΠΗΣ ΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΤΗΣ ΜΕΤΑΒΑΣΗΣ (1990-1998).....	12
1.2.1 ΣΥΝΟΛΙΚΕΣ ΔΑΠΑΝΕΣ ΚΑΙ ΕΣΟΔΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ.....	14
1.2.2 ΧΡΕΟΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΚΑΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ ΧΡΕΟΣ.....	16
1.2.3 ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ- ΕΞΑΓΩΓΕΣ ΚΑΙ ΕΜΠΟΡΙΚΟ ΙΣΟΖΥΓΙΟ.....	18
1.3 ΤΑ ΒΑΣΙΚΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΜΕΓΕΘΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΝΑ ΕΥΡΩΠΗΣ ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ ΣΤΟ ΚΟΣΣΥΦΟΠΕΔΙΟ ΕΩΣ ΤΟ 2003.....	19
1.4 ΤΑ ΒΑΣΙΚΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΜΕΓΕΘΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΝΑ ΕΥΡΩΠΗΣ ΑΠΟ ΤΟ 2003 ΕΩΣ ΤΟ 2005.....	22

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

2.1 ΑΜΕΣΕΣ ΞΕΝΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΥΠΟ ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΕΣ – ΓΕΝΙΚΑ.....	28
2.2 Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΞΕΝΩΝ ΑΜΕΣΩΝ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ ΔΙΕΘΝΩΣ.....	29
2.3 ΟΙ ΤΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΕΙΣΡΟΩΝ ΑΜΕΣΩΝ ΞΕΝΩΝ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ ΣΤΗΝ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΚΑΙ ΝΟΤΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ.....	32
2.4 ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΡΟΣΕΛΚΥΣΗΣ ΞΑΕ ΣΤΗ ΝΑ ΕΥΡΩΠΗ – ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΜΕ ΧΩΡΕΣ ΤΗΣ ΚΕ.....	37
2.5 ΤΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΕΙΣΡΟΩΝ ΞΑΕ ΣΤΙΣ ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΧΩΡΕΣ ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΩΝ.....	40

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

3.1 ΟΙ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ.....	56
3.2 ΟΙ ΛΟΓΟΙ ΤΗΣ ΔΙΕΙΣΔΥΣΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ.....	57
3.3 ΑΝΤΙΚΙΝΗΤΡΑ-ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΠΟΥ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΖΟΥΝ ΟΙ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ	61

3.4	ΟΙ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΚΙΝΔΥΝΟΙ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ.....	63
3.5	ΜΟΡΦΗ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ ΚΑΙ ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ.....	67
3.6	ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ.....	70
3.6.1	Ο ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΟΣ ΚΛΑΔΟΣ.....	76
3.6.2	ΤΗΛΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΕΣ.....	81
3.6.3	ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗ.....	82
3.7	ΜΕΤΡΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΜΕΤΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ.....	84

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

4.1	ΟΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΜΕ ΤΙΣ ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΧΩΡΕΣ ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΩΝ- Η ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΣΕ ΚΑΘΕ ΜΙΑ ΑΠΟ ΑΥΤΕΣ.....	87
4.1.1	Η ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΜΑΣ ΣΤΗΝ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ.....	87
4.1.2	Η ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΜΑΣ ΣΤΗ ΡΟΥΜΑΝΙΑ.....	91
4.1.3	Η ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΜΑΣ ΣΤΗΝ ΠΓΔΜ.....	96
4.1.4	Η ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΜΑΣ ΣΤΗ ΣΕΡΒΙΑ – ΜΑΥΡΟΒΟΥΝΙΟ.....	99
4.1.5	Η ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΜΑΣ ΣΤΗΝ ΑΛΒΑΝΙΑ.....	101
4.1.6	Η ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΜΑΣ ΣΤΗ ΒΟΣΝΙΑ – ΕΡΖΕΓΟΒΙΝΗ.....	102
4.2	Η ΠΡΟΩΘΗΣΗ ΤΗΣ ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗΣ ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ ΚΑΙ Η ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΤΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΤΟΥΣ ΜΕ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	104
5.	ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	108
6.	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	110

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΠΙΝΑΚΩΝ-ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

	σελ.
ΠΙΝΑΚΑΣ 1: Βασικά στοιχεία για την περιοχή της ΝΑ Ευρώπης, 2003.....	11
ΠΙΝΑΚΑΣ 1.1: Ετήσια ποσοστά πληθωρισμού, (1990-1998).....	13
ΠΙΝΑΚΑΣ 1.2: Αύξηση πραγματικού ΑΕΠ (1990-1998).....	14
ΠΙΝΑΚΑΣ 1.3: Συνολικές δαπάνες και έσοδα γενικής Κυβέρνησης (1990-1998).....	15
ΠΙΝΑΚΑΣ 1.4: Χρέος γενικής Κυβέρνησης και εξωτερικό χρέος (1990-1998).....	17
ΠΙΝΑΚΑΣ 1.5: Εισαγωγές - Εξαγωγές και εμπορικό ισοζύγιο (1990-1998).....	18
ΠΙΝΑΚΑΣ 1.6: Αύξηση πραγματικού ΑΕΠ (1998-2003).....	20
ΠΙΝΑΚΑΣ 1.7: Ετήσια ποσοστά πληθωρισμού (1998-2003).....	21

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.1: Εισροές ΞΑΕ και συμμετοχή τους στο ΑΕΠ(%), 1985-2002.....	30
ΠΙΝΑΚΑΣ 2.2: Γεωγραφική κατανομή των εισροών ΞΑΕ (δισ δολ.).....	31
ΠΙΝΑΚΑΣ 2.3: Εισροές ΞΑΕ και απόθεμα εισερχόμενων ΞΑΕ στη ΝΑ Ευρώπη.....	32
ΠΙΝΑΚΑΣ 2.4: Εισροές ΞΑΕ στη ΝΑ Ευρώπη, προσαρμοσμένες με βάση το μέγεθος της οικονομίας.....	34
ΣΧΗΜΑ 2.1: Απόθεμα εισερχόμενων ΞΑΕ στη ΝΑ Ευρώπη ανά χώρα προέλευσης (2003).....	35
ΣΧΗΜΑ 2.2: Κλαδική σύνθεση αποθέματος εισερχόμενων ΞΑΕ στη ΝΑ Ευρώπη, (2003).....	36
ΣΧΗΜΑ 2.3: Ετήσιες εισροές ΞΑΕ στην ΚΕ και στην ΝΑ Ευρώπη (% ΑΕΠ).....	37
ΠΙΝΑΚΑΣ 2.5: Οι μεγαλύτερες ξένες επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην Αλβανία.....	41
ΠΙΝΑΚΑΣ 2.6: Οι μεγαλύτερες ξένες επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην Βοσνία Ερζεγοβίνη.....	44
ΣΧΗΜΑ 2.4: Γεωγραφική κατανομή ΞΑΕ στη Βουλγαρία (2003).....	46
ΠΙΝΑΚΑΣ 2.7: Οι μεγαλύτερες ξένες επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην Βουλγαρία.....	47
ΠΙΝΑΚΑΣ 2.8: Αριθμός εγγεγραμμένων επενδύσεων στη Βουλγαρία, τα έτη (1992- 2000).....	48
ΠΙΝΑΚΑΣ 2.9: Οι μεγαλύτερες ξένες επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην Κροατία.....	49

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.10: ΞΑΕ στην ΠΓΔΜ α' τετράμηνο του 2005.....	51
ΠΙΝΑΚΑΣ 2.11: Οι μεγαλύτερες ξένες επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην (ΠΓΔΜ).....	51
ΠΙΝΑΚΑΣ 2.12 : Οι μεγαλύτερες ξένες επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στη Ρουμανία.....	53
ΠΙΝΑΚΑΣ 2.13 : ΞΑΕ στη Σερβία- Μαυροβούνιο (2001-2004).....	54
ΠΙΝΑΚΑΣ 2.14 : Οι μεγαλύτερες ξένες επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στη Σερβία – Μαυροβούνιο.....	55

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.1: Τυπολογία Ελληνικών επιχειρήσεων στα Βαλκάνια.....	68
ΠΙΝΑΚΑΣ 3.2: Εξωτερικό εμπόριο της Ελλάδας με τις σοσιαλιστικές χώρες και τις χώρες της ΕΟΚ.....	70
ΠΙΝΑΚΑΣ 3.3: Απόθεμα ελληνικών ΞΑΕ στη ΝΑ Ευρώπη (1993-2001).....	71
ΠΙΝΑΚΑΣ 3.4 : Διαχρονική εξέλιξη αριθμού ελληνικών επιχειρήσεων στις ΧΚΑΕ...71	
ΠΙΝΑΚΑΣ 3.5: Δραστηριοποίηση Ελληνικών επιχειρήσεων σε περισσότερες από μια χώρες της ΝΑ Ευρώπης.....	72
ΠΙΝΑΚΑΣ 3.6: Οι επενδύσεις των ελληνικών επιχειρήσεων στο εξωτερικό (2003- 2005).....	74
ΠΙΝΑΚΑΣ 3.7: Κατανομή ελληνικών επενδύσεων στα Βαλκάνια και αριθμός Απασχολούμενων	74
ΣΧΗΜΑ 3.1: Ελληνικές ΞΑΕ στα Βαλκάνια.....	75
ΠΙΝΑΚΑΣ 3.8: Οι ελληνικές τράπεζες στα Βαλκάνια σε αριθμούς.....	79
ΠΙΝΑΚΑΣ 3.9: Μερίδια αγοράς των Ελληνικών Τραπεζών στη ΝΑ Ευρώπη.....	80
ΣΧΗΜΑ 3.2: Συμμετοχή κερδών από τα Βαλκάνια στα συνολικά κέρδη.....	80

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.1: Οι σημαντικότερες Ελληνικές επιχειρήσεις στη Βουλγαρία.....	90
ΠΙΝΑΚΑΣ 4.2: Οι σημαντικότερες Ελληνικές επιχειρήσεις στη Ρουμανία.....	92
ΠΙΝΑΚΑΣ 4.3: Οι σημαντικότερες Ελληνικές επιχειρήσεις στη ΠΓΔΜ.....	97
ΠΙΝΑΚΑΣ 4.4: Οι σημαντικότερες Ελληνικές επιχειρήσεις στη Σερβία- Μαυροβούνιο.....	100

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η παρουσίαση της δυναμικής των Ελληνικών επιχειρήσεων στις υπό μετάβαση οικονομίες της ΝΑ Ευρώπης. Ο όρος υπό μετάβαση οικονομίες της ΝΑ Ευρώπης, αναφέρεται στις πρώην σοσιαλιστικές οικονομίες των χωρών της Βαλκανικής Χερσονήσου.¹ Η Ελληνική επιχειρηματικότητα επεσήμανε και προσπάθησε να εκμεταλλευτεί τις ευκαιρίες για' αποκατάσταση της Βαλκανικής παρουσίας της από την πρώτη στιγμή της διαδικασίας της μετάβασης. Το αρχικό κύμα ήταν από τη φύση του διερευνητικό. Συχνά περιελάμβανε σχέδια υπερβολικά φιλόδοξα, προσδοκίες εξωπραγματικές, υποτίμηση των δυσκολιών, κινήσεις τυχοδιωκτών που επισκίαζαν τις σοβαρές επιχειρηματικές πρωτοβουλίες.

Με την είσοδο της νέας χιλιετίας (2000), τόσο η οικονομική όσο και η πολιτική κατάσταση στις χώρες της ΝΑ Ευρώπης έχει βελτιωθεί. Ο ρόλος των μεγάλων ελληνικών ομίλων στην περιοχή έχει εξασφαλιστεί. Ο χρηματοπιστωτικός τομέας έχει εγκαθιδρύσει στρατηγική παρουσία, δημιουργώντας βιώσιμα τραπεζικά ιδρύματα, στηριγμένα σε τεχνογνωσία δυτικού τύπου, που ήταν φυσικό να εκτοπίσουν θνησιγενή σχήματα της πρώτης μετάκομμουνιστικής περιόδου. Οι βιομηχανικοί όμιλοι προχωρούν στην εγκατάσταση και ανάπτυξη σημαντικών παραγωγικών μονάδων, παρά τα μεγάλα προβλήματα, διοικητικά, νομικά και διαφθοράς που έπρεπε να αντιμετωπιστούν. Οι κατασκευαστικές μας επιχειρήσεις, ιδίως μετά την ολοκλήρωση των ολυμπιακών έργων, ανακαλύπτουν στην περιοχή νέες ευκαιρίες για την πραγματοποίηση μεγάλων δημοσίων έργων, αλλά και την ιδιωτική ανάπτυξη οικιστικών, εμπορικών και τουριστικών σχεδίων.

Παραμένει, όμως, γεγονός ότι στις χώρες της ΝΑ Ευρώπης υπάρχει έντονος κίνδυνος (country risk) τον οποίο πρέπει να αποδεχτεί μια επιχείρηση προκειμένου να προχωρήσει σε επενδύσεις στην περιοχή. Σε ορισμένες χώρες μάλιστα, είναι ισχυρότερος για τις επιχειρήσεις με ελληνική ταυτότητα, οι οποίες, ακριβώς επειδή η χώρα μας είναι τμήμα της περιοχής, θα μπορούσαν να αποτελέσουν στόχο σε περίπτωση όξυνσης των διακρατικών αντιθέσεων ή αυξημένης γεωπολιτικής αστάθειας.

Βαθμιαία, η κατάσταση φαίνεται να βελτιώνεται, ειδικά στα ανατολικά Βαλκάνια. Η ευρωπαϊκή προοπτική δημιουργεί πιεστική ανάγκη προσαρμογής

¹ Αλβανία, Βοσνία-Ερζεγοβίνη(ΒΕ), Βουλγαρία, Κροατία, Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας (ΠΓΔΜ), Ρουμανία και Σερβία-Μαυροβούνιο

στο κοινοτικό κειτημένο και στα δυτικοευρωπαϊκά πρότυπα πολιτικής και διοικητικής συμπεριφοράς. Η ελληνική εξωτερική πολιτική πρέπει να προσανατολίζεται σταθερά στη βελτίωση των διμερών και πολυμερών σχέσεων, στην αποφυγή των προκλήσεων, αλλά και στην ενθάρρυνση της ευρωπαϊκής πορείας των γειτόνων μας.

Η δομή της εργασίας διακρίνεται σε 4 μέρη.

Στο **πρώτο κεφάλαιο** γίνεται μια συνοπτική παρουσίαση της πορείας των βαλκανικών οικονομιών. Περιγράφονται οι δυσκολίες της μεταβατικής διαδικασίας από τις αρχές της δεκαετίας του '90 έως το 1998(περίοδο που ξέσπασε ο πόλεμος στο Κοσσυφοπέδιο), παρουσιάζονται οι επιδόσεις της περιοχής σε ότι αφορά τον πληθωρισμό, το εθνικό προϊόν, το εξωτερικό χρέος, καθώς και το εμπορικό της ισοζύγιο.

Στη δεύτερη περίοδο από το 1998-2005, όπως μαρτυρούν και τα στοιχεία, οι προοπτικές των χωρών της ΝΑ Ευρώπης εμφανίζονταν πολύ πιο ευνοϊκές με τον τερματισμό του πολέμου και τις δεσμεύσεις για μεταρρυθμίσεις και μακροοικονομική σταθεροποίηση.

Στο **δεύτερο κεφάλαιο**, αρχικά καταγράφονται οι εισροές Ξένων Άμεσων Επενδύσεων σε παγκόσμιο επίπεδο για την περίοδο (1985-2002) καθώς και η γεωγραφική κατανομή τους την ίδια περίοδο, και στη συνέχεια παρατίθενται τα χαρακτηριστικά που συνθέτουν τις Ξένες Άμεσες Επενδύσεις προς τις χώρες της ΝΑ Ευρώπης από τις αρχές του '90 μέχρι και τα πρώτα έτη του 2000. Συγκεντρώνονται τα στοιχεία που αφορούν τις εισροές ΞΑΕ αλλά και το απόθεμα εισερχόμενων ΞΑΕ στη ΝΑ Ευρώπη. Γίνεται ακόμη παρουσίαση των βασικών χωρών προέλευσης επενδύσεων αλλά και της κλαδικής σύνθεσης των ΞΑΕ στην περιοχή. Προσδιορίζονται οι βασικοί παράγοντες προσέλκυσης ΞΑΕ στη Βαλκανική χερσόνησο και εντοπίζονται τα αίτια της υστέρησής τους συγκριτικά με τις χώρες της Κεντρικής Ευρώπης. Τέλος αναλύεται λεπτομερέστερα η εμπειρία των επιμέρους χωρών των Βαλκανίων σε ότι αφορά την προσέλκυση ΞΑΕ.

Το **τρίτο κεφάλαιο**, το οποίο αποτελεί και το βασικό τμήμα της μελέτης, επικεντρώνεται στις Ελληνικές επενδύσεις στα Βαλκάνια. Αναλύονται εκτενώς οι

λόγοι που οδήγησαν τις Ελληνικές επιχειρήσεις να φύγουν από την Ελληνική αγορά και να προβούν σε επενδύσεις στα Βαλκάνια. Στη συνέχεια, αναφέρονται τα πλεονεκτήματα τόσο για την ελληνική οικονομία όσο και για τους επενδυτές μας από την ανάπτυξη παραγωγικών δραστηριοτήτων στις βαλκανικές χώρες αλλά ταυτόχρονα, επισημαίνονται οι κίνδυνοι, αναφέροντας τους βασικούς περιορισμούς ή αλλιώς τα αντικίνητρα που αντιμετωπίζουν οι έλληνες επενδυτές στην ευρύτερη περιοχή. Παρουσιάζονται επίσης ενδιαφέροντα στοιχεία που αφορούν την μορφή ιδιοκτησίας, τον τύπο, το ύψος αλλά και την κατανομή των Ελληνικών επιχειρήσεων στα Βαλκάνια.

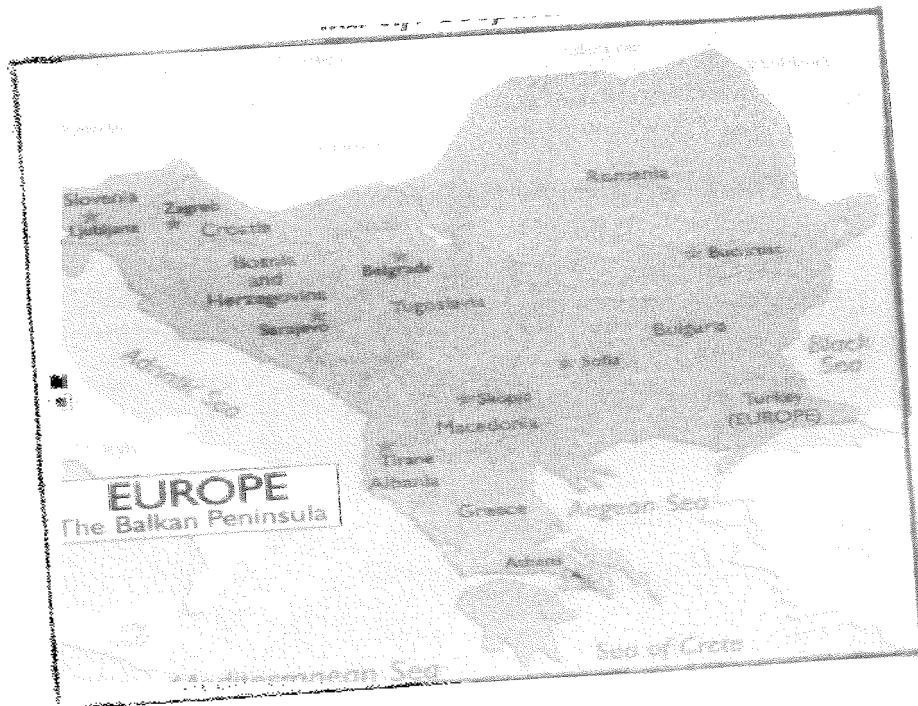
Στο **τέταρτο κεφάλαιο**, παρατίθενται στοιχεία που φανερώουν τις οικονομικές σχέσεις της Ελλάδας με τις επιμέρους χώρες των Βαλκανίων και επιβεβαιώνεται η ισχυρή παρουσία των ελληνικών επιχειρήσεων σε κάθε μία από αυτές. Τέλος, προτείνονται κάποια μέτρα και πολιτικές προκειμένου να ενδυναμώσουν οι οικονομίες των Βαλκανικών χωρών και να ενισχυθούν οι σχέσεις τους με την Ελλάδα. Το κυρίως σώμα της εργασίας ολοκληρώνεται με την επιγραμματική παράθεση ορισμένων συμπερασμάτων.

Στην προσπάθεια μου να εκπονήσω τη διπλωματική εργασία σημαντική ήταν η συνεισφορά του επιβλέποντα καθηγητή μου, κ. Λώλου Σαράντη, τον οποίο ευχαριστώ βαθύτατα για τις συμβουλές του, τις σημαντικές επισημάνσεις που μου έκανε και για τις συζητήσεις που έλαβαν χώρα μεταξύ μας. Θερμές ευχαριστίες οφείλω ακόμη στους καθηγητές μου κ. Παλάσκα Θεοδόση και κ. Στοφόρο Χρυσόστομο για τη χρήσιμη συνεργασία τους καθώς και στον κ. Λαμπριανίδη Λόη (Καθηγητή του Πανεπιστημίου Μακεδονίας), για τη βοήθεια που μου προσέφερε κατά τη διάρκεια της έρευνας.

Κλείνοντας, Θέλω να ευχαριστήσω την οικογένεια μου για την ηθική και οικονομική συμπαράσταση που μου πρόσφερε όλα τα χρόνια των σπουδών μου στην Αθήνα.

ΧΑΡΤΗΣ 1

Απεικόνιση των χωρών της ΝΑ ΕΥΡΩΠΗΣ

ΧΑΡΤΗΣ 2

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

1.1 ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ ΠΟΥ ΕΠΙΚΡΑΤΟΥΝ ΣΤΙΣ ΒΑΛΚΑΝΙΚΕΣ ΧΩΡΕΣ

Η περιοχή της Νοτιοανατολικής Ευρώπης (ΝΑ Ευρώπης) που περιλαμβάνει τις εξής υπό μετάβαση οικονομίες: Αλβανία, Βοσνία-Ερζεγοβίνη(ΒΕ), Σερβία-Μαυροβούνιο , Κροατία, Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας (ΠΓΔΜ) (Δυτικά Βαλκάνια), Ρουμανία και Βουλγαρία (Ανατολικά Βαλκάνια) είναι από τις λιγότερο αναπτυγμένες στην Ευρώπη, τουλάχιστον σε ό,τι αφορά τη σύγχρονη ιστορία. Η συγκεκριμένη παρατήρηση ισχύει ιδίως για όσες χώρες της περιοχής λειτούργησαν κάτω από το σύστημα κεντρικού σχεδιασμού μετά τη λήξη του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, και αντανακλά κυρίως το γεγονός ότι η διαδικασία της εκβιομηχάνισης δεν βασίστηκε σε κριτήρια της οικονομίας της αγοράς. Συγκεκριμένα, αντί οι επενδυτικές αποφάσεις να αντανακλούν το συγκριτικό πλεονέκτημα των εν λόγω οικονομιών και τις αναμενόμενες αποδόσεις της αγοράς, απέρρεαν σε μεγάλο βαθμό από αυθαίρετες εκτιμήσεις των αρμοδίων για τον κεντρικό σχεδιασμό.²

Η οικονομική βιωσιμότητα των χωρών αυτών διατηρήθηκε κυρίως χάρη στη στενή τους συνεργασία με άλλες κομμουνιστικές χώρες, με τις οποίες σχημάτισαν, ως αποτέλεσμα, ένα ιδιαίτερα κλειστό σύστημα. Συνεπώς, μετά την πτώση των κομμουνιστικών καθεστώτων, όταν οι οικονομίες των χωρών αυτών βρέθηκαν αντιμέτωπες με τον ανταγωνισμό στις παγκόσμιες αγορές, αποδείχτηκε ότι, εξαιτίας της «οικονομικής απομόνωσής» τους, το μεγαλύτερο μέρος του κεφαλαιουχικού τους εξοπλισμού δεν ήταν βιώσιμο από οικονομικής άποψης (Κήπας, 2004).

Έτσι, για τις περισσότερες από τις μεταβατικές οικονομίες, η τελευταία δεκαετία του 20^{ου} αιώνα αποτέλεσε περίοδο οικονομικής υποβάθμισης (Καραφωτάκης, 1997). Για την ακρίβεια, η διαδικασία μετάβασης στο σύστημα της αγοράς αποκάλυψε πλήθος προβλημάτων και δυσκολιών, που δεν σχετίζονταν μόνο με την ανοικοδόμηση και ανάπτυξη της οικονομίας, αλλά και με ζητήματα σχετικά με την καθιέρωση δημοκρατικών κανόνων και την ανάγκη για μείζονες θεσμικές μεταρρυθμίσεις. Κάτι τέτοιο ίσχυε ιδίως στις χώρες της ΝΑ Ευρώπης, όπου η έλλειψη δημοκρατικής παράδοσης, η εμφάνιση εθνικιστικών διαφορών καθώς και

² Βλ., για παράδειγμα, United Nations/Economic Committee for Europe, UN/ECE, (1999).

η έκρηξη ένοπλων συγκρούσεων προκάλεσαν παρατεταμένη πολιτική αστάθεια, η οποία με τη σειρά της επηρέασε τις οικονομικές επιδόσεις με ιδιαίτερα δυσμενή τρόπο (Μπιτζένης, 2003).

Στον Πίνακα 1 παρουσιάζονται βασικά στοιχεία του έτους 2003 για τις χώρες της περιοχής, τα οποία καταδεικνύουν την οικονομική τους υστέρηση τόσο έναντι της Κεντρικής Ευρώπης (ΚΕ), όσο και έναντι των 15 κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) (Παπάζογλου 2005).

ΠΙΝΑΚΑΣ 1
Βασικά στοιχεία για την περιοχή της ΝΑ Ευρώπης, 2003

Βασικά στοιχεία για την περιοχή της ΝΑ Ευρώπης, 2003					
	Έκταση σε τετρ. Χλμ.	Πληθυσμός(εκατ.)	ΑΕΠ σε εκατ.\$ ΗΠΑ ^α	Κατά κεφαλήν ΑΕΠ (\$ΗΠΑ με τρέχουσες ισοτιμίες)	Κατά κεφαλήν ΑΕΠ σε Ευρώ με βάση την ισοτιμία αγοραστικής δύναμης
Αλβανία	28.748	3,1	6.100,0	1.950,0	3.740,0
ΒΕ	51.129	3,9	7.050,0	1.850,0	6.030,0
Βουλγαρία	110.994	7,8	19.855,0	2.545,0	6.830,0
Κροατία	56.538	4,4	28.400,0	6.400,0	9.890,0
ΠΓΔΜ	25.713	2	4.670,0	2.280,0	6.340,0
Ρουμανία	238.391	21,7	56.950,0	2.620,0	6.730,0
ΣΜ	102.173	8,3	19.570,0	2.360,0	-
ΝΑ Ευρώπη ^β	613.686	51,2	142.595,0	2.785,0	6.790,0
ΚΕ	553.871	65,9	432.215,8	6.560,0	11.985,0
ΕΕ-15	3.154.000	383	10.476.298,0	27.360,8	24.235,0
ΝΑ Ευρώπη ως % της ΚΕ		77,7	33,0	42,5	56,7
ΝΑ Ευρώπη ως % της ΕΕ		13,4	1,4	10,2	28,0

Πηγές: The Vienna institute for International Economic studies (WIIW) (2003), European Bank for Reconstruction and Development (EBRD) (2003) και European Commission (2003).

(-) = μη διαθέσιμα στοιχεία

^α Υπολογισμός με βάση την τρέχουσα ισοτιμία

^β Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ σε Ευρώ με βάση την ισοτιμία αγοραστικής δύναμης δεν περιλαμβάνει τη Σερβία-Μαυροβούνιο, επειδή δεν υπήρχαν διαθέσιμα στοιχεία.

Συγκεκριμένα, σε ό,τι αφορά το κατά κεφαλήν εισόδημα και με βάση την ισοτιμία αγοραστικής δύναμης, ο μέσος όρος για την περιοχή διαμορφώθηκε το 2003 στο 57% και στο 28% των μέσων όρων της ΚΕ και της ΕΕ αντιστοίχως.³

³ Επισημαίνεται ότι η ΣΜ δεν περιλαμβάνεται στο μέσο όρο για την περιοχή της ΝΑ Ευρώπης, επειδή δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία

Επιπλέον, από τον Πίνακα 1 αντιλαμβανόμαστε ότι υπάρχουν ομοιότητες αλλά και διαφορές στο επίπεδο ανάπτυξης των οικονομιών αυτών. Ειδικότερα, βλέπουμε ότι το κατά κεφαλήν ΑΕΠ για το 2003 κυμάνθηκε από ποσό μικρότερο των 2.000 δολ. ΗΠΑ για την Αλβανία και τη ΒΕ μέχρι 6.400 δολ. για την Κροατία, η οποία σχεδόν έφτασε το μέσο όρο της Κεντρικής Ευρώπης. Σε ό,τι αφορά το μέγεθος, με βάση τον πληθυσμό και την έκταση η Ρουμανία είναι με διαφορά η μεγαλύτερη χώρα της περιοχής, ενώ μαζί με τη Βουλγαρία τους αναλογεί πάνω από το 50% του ΑΕΠ της περιοχής.⁴

Συνεπώς, από τα βασικά στοιχεία του Πίνακα 1 καθίσταται σαφές ότι στα τέλη του 2003 η περιοχή της ΝΑ Ευρώπης εξακολούθησε να θεωρείται λιγότερο αναπτυγμένη, ιδίως σε σύγκριση με τις πιο προηγμένες περιοχές της Ευρώπης. Παρά τα προβλήματα και τις δυσκολίες όμως που αντιμετώπισαν οι χώρες της ΝΑ Ευρώπης, ιδίως κατά την πρώτη διαδικασία της μετάβασης, οι προοπτικές για μελλοντική οικονομική μεγέθυνση και ευημερία παραμένουν ιδιαίτερα θετικές. Πιο συγκεκριμένα, μετά από τη λήξη του πολέμου στο κοσσυφοπέδιο, η περιοχή έχει σημειώσει αξιόλογη πρόοδο. Η ακλόνητη δέσμευση για μακροοικονομική σταθεροποίηση και επίστρωση των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων, οδήγησε σε έντονη ανάκαμψη του προϊόντος και σταθερή πτώση του πληθωρισμού. Επιπλέον, η πρόοδος που σημειώνει η εδραίωση της δημοκρατικής διακυβέρνησης σε όλες τις χώρες, καθώς και η επακόλουθη πολιτική σταθερότητα, περιόρισαν σημαντικά τον επενδυτικό κίνδυνο. Αυτό με τη σειρά του, και σε συνδυασμό με την επίστρωση της διαδικασίας ιδιωτικοποίησης, έχει επιφέρει σημαντική ανάκαμψη των εισροών ΞΑΕ. Τέλος, η συνεργασία σε περιφερειακό επίπεδο έχει καταστεί σημαντικός στόχος πολιτικής για όλες τις χώρες της περιοχής.

1.2 ΤΑ ΒΑΣΙΚΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΜΕΓΕΘΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΝΑ ΕΥΡΩΠΗΣ ΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΤΗΣ ΜΕΤΑΒΑΣΗΣ (1990-1998)

Η μακροοικονομική σταθεροποίηση αποτέλεσε στοιχείο ζωτικής σημασίας κατά τη διαδικασία μετάβασης, αφού ήταν μια από τις βασικές προϋποθέσεις για να επιτευχθεί ο στόχος της αύξησης της αποδοτικότητας και της ενίσχυσης της οικονομικής μεγέθυνσης. Η αύξηση του πληθωρισμού και η μείωση του εθνικού προϊόντος αποτέλεσαν τα δύο κυριότερα τυπικά γνωρίσματα της μετάβασης, τα οποία

⁴ Βλ., για παράδειγμα EBRD (2004α).

ήταν ιδιαίτερα αισθητά στην περίπτωση των οικονομιών της ΝΑ Ευρώπης (EBRD 1999).

Οι Πίνακες 1.1 και 1.2 παρουσιάζουν τις επιδόσεις της ΝΑ Ευρώπης κατά την περίοδο (1989-1998) σε ό,τι αφορά τον πληθωρισμό και το εθνικό προϊόν αντιστοίχως. Πρώτον, σε ό,τι αφορά τον πληθωρισμό, είναι εμφανές από τον Πίνακα 1.1, ότι η διαδικασία μείωσης του δεν ήταν εξίσου επιτυχής για την πλειοψηφία των οικονομιών της ΝΑ Ευρώπης. Για την ακρίβεια, μόνο δύο χώρες, δηλαδή η Κροατία και η ΠΓΔΜ, κατάφεραν να μειώσουν τον πληθωρισμό σε μονοψήφια ποσοστά. Οι υπόλοιπες τρεις χώρες βίωσαν σημαντικότερες αντίστροφές της τάσης του πληθωρισμού, οι οποίες εμπόδισαν τις προσπάθειες τους για σταθεροποίηση και αντανάκλυσαν σε μεγάλο βαθμό τις συνέπειες από την άσκηση ανεπαρκούς οικονομικής πολιτικής και τους αργούς ρυθμούς της διαρθρωτικής μεταρρύθμισης.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.1

Ετήσιος πληθωρισμός (μη σταθμισμένος μ.ο. περιόδου προς το δείκτη τιμών λιανικής/ καταναλωτή)									
	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Αλβανία	0,0	36,0	226,0	85,0	22,6	7,8	12,7	33,2	20,6
Βουλγαρία	26,3	333,5	82,0	73,0	96,3	62,1	123,0	1.082,0	22,2
Κροατία	500,0	122,2	625,0	1.500,0	107,3	2,0	3,5	3,6	5,7
ΠΓΔΜ	608,0	229,7	1.664,4	338,4	126,6	16,4	2,7	1,1	0,5
Ρουμανία	37,7	230,6	211,2	255,2	136,8	32,2	38,8	154,8	59,1
Μέσος ΝΑ Ευρώπης ^α	233,9	191,4	563,6	450,3	97,9	24,1	36,0	250,3	21,6
Μέσος ΚΕ ^α	231,2	69,3	58,1	27,1	19,1	17,6	13,5	11,4	10,3

^α μη σταθμισμένος μ.ο

Πηγή: European Bank for Reconstruction and Development (EBRD 1999).

Περνώντας στον Πίνακα 1.2, διαπιστώνουμε ότι οι επιδόσεις των επιμέρους χωρών της ΝΑ Ευρώπης ως προς το εθνικό προϊόν δεν ήταν ικανοποιητικές. Πιο συγκεκριμένα, η αντιστροφή της πορείας του εθνικού προϊόντος που σημειώθηκε στην Αλβανία, τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία αποτελούσε άμεση συνέπεια των αντίστοιχων φαινομένων υποτροπής του πληθωρισμού και της ανεπάρκειας των εφαρμοζόμενων μορφών πολιτικής. Η Κροατία ήταν η μόνη χώρα όπου σημειώθηκε έντονη ανάκαμψη του εθνικού προϊόντος, ενώ η αύξηση του εθνικού προϊόντος της ΠΓΔΜ ήταν συγκρατημένη και σημειώθηκε μετά από έξι χρόνια συνεχούς πτώσης.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.2

Αύξηση πραγματικού ΑΕΠ										
	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	Λόγος ΑΕΠ 1998/1989
Αλβανία	-10	-27,7	-7,2	9,6	9,4	8,9	9,1	-7	12,7	86,4
Βουλγαρία	-9,1	-11,7	-7,3	-1,5	1,8	2,1	-10,1	-7	4	65,9
Κροατία	-7,1	-21,1	-11,7	-8	5,9	6,8	6	6,5	2,5	77,8
ΠΓΔΜ	-9,9	-7	-8	-9,1	-1,8	-1,2	1,2	1,4	3,4	71,6
Ρουμανία	-5,6	-12,9	-8,8	1,5	3,9	7,1	4,1	-6,9	-4,8	76,1
ΝΑ Ευρώπης ^α	-7,1	-14,8	-8,3	-1,4	2,6	5,1	2,7	-3	-1	75,1
ΚΕ ^α	-6	-10,5	-0,9	1,7	4,5	5,5	5,1	5,7	4	107,5

^α Σταθμισμένος μέσος όρος: Η οικονομική μεγέθυνση της περιοχής υπολογίστηκε χρησιμοποιώντας ως συντελεστή στάθμισης το τρέχον ονομαστικό ΑΕΠ, εκφρασμένο σε δολ. ΗΠΑ.

Πηγή: European Bank for Reconstruction and Development (EBRD 1999).

1.2.1 ΣΥΝΟΛΙΚΕΣ ΔΑΠΑΝΕΣ ΚΑΙ ΕΣΟΔΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ

Η πρώτη φάση της μετάβασης συνοδεύτηκε από μεγάλες δημοσιονομικές ανισορροπίες σε όλες σχεδόν τις μεταβατικές οικονομίες, ως αποτέλεσμα του σχετικά άκαμπτου χαρακτήρα των δημοσίων δαπανών, και του περιορισμού των δημοσίων εσόδων (Cottarelli και Doyle, 1999). Συγκεκριμένα, από την πλευρά των εσόδων, οι μειώσεις του εθνικού προϊόντος, καθώς και η μεταρρύθμιση του φορολογικού συστήματος, σε συνδυασμό με την απουσία αποτελεσματικού συστήματος είσπραξης των φόρων (εξαιτίας της ανάπτυξης του ιδιωτικού τομέα) προκάλεσαν μεγάλες μειώσεις εσόδων. Από την πλευρά των εξόδων, μπορεί το υψηλό επίπεδο των δημοσίων δαπανών να περιορίστηκε, αλλά διατηρήθηκε τουλάχιστον αρχικά, σε πολύ υψηλά επίπεδα εξαιτίας των πρόσθετων δαπανών που προκάλεσαν τα μέτρα διαρθρωτικής μεταρρύθμισης.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.3

Συνολικές δαπάνες και έσοδα γενικής κυβέρνησης (ως % του ΑΕΠ)									
	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Δαπάνες									
Αλβανία	62,1	61,9	44,0	34,9	36,4	33,4	30,3	29,4	30,7
Βουλγαρία	65,9	45,6	43,6	48,1	45,7	41,3	42,0	32,7	34,5
Κροατία	-	39,0	36,1	35,0	40,6	44,9	45,3	44,4	46,7
ΠΓΔΜ	-	-	48,2	55,3	54,8	39,0	37,1	35,1	35,0
Ρουμανία	39,3	40,4	42,0	34,2	33,9	34,7	33,8	34,0	34,9
ΝΑ Ευρώπης	55,8	46,7	42,8	41,5	40,5	38,7	37,7	35,1	36,4
ΚΕα	52,6	50,1	50,9	49,0	48,0	46,3	45,6	45,8	44,3
Έσοδα									
Αλβανία	47,1	30,9	22,5	24,9	23,3	23,4	18,3	16,9	20,3
Βουλγαρία	-	40,4	38,4	37,2	39,9	35,7	31,7	30,7	35,4
Κροατία	-	-	32,2	34,2	42,2	43,5	44,3	42,5	45,6
ΠΓΔΜ	-	-	39,3	40,2	43,1	37,9	35,7	34,8	33,3
Ρουμανία	39,7	41,9	37,4	33,9	32,1	31,4	28,9	27,1	28,1
ΝΑ Ευρώπης ^α	43,4	37,7	34,0	34,1	36,1	34,4	31,8	30,4	32,5
ΚΕ ^α	53,6	49	45,7	46,3	45,7	45,0	44,2	42,7	41,4

^α μη σταθμισμένος μέσος όρος

Πηγή: EBRD (European Bank for Reconstruction and Development) (1999)

Στον Πίνακα 1.3 βλέπουμε τα έσοδα και τα έξοδα της γενικής κυβέρνησης στις χώρες της περιοχής για την περίοδο μέχρι το 1998. Τα έσοδα σημείωσαν σημαντική πτώση στην περίπτωση της Αλβανίας, της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας. Για την ακρίβεια, στις 3 αυτές χώρες σημειώθηκε η πιο απότομη κάμψη του δείκτη εσόδων προς το ΑΕΠ τόσο στη ΝΑ Ευρώπη, όσο και στην Κεντρική Ευρώπη. Πιο συγκεκριμένα, ο δείκτης δημοσιονομικών εσόδων προς ΑΕΠ έπεσε κάτω από το 20% του ΑΕΠ στην Αλβανία, ενώ έπεσε σχεδόν στο 30% στη Βουλγαρία, και κάτω από το 30% στη Ρουμανία. Είναι προφανές ότι η πτώση των εσόδων έθεσε μεγάλους περιορισμούς στην προσπάθεια των συγκεκριμένων χωρών να εφαρμόσουν την αναγκασιότατη δημοσιονομική μεταρρύθμιση, η οποία περιελάμβανε την καθιέρωση αποτελεσματικών συστημάτων φορολογίας και είσπραξης των φόρων. Ο δείκτης εσόδων προς ΑΕΠ παρουσίασε αξιοσημείωτη σταθερότητα στην Κροατία και την ΠΓΔΜ. Τα πρώιμα μεταρρυθμιστικά μέτρα και η ίδρυση ιδιωτικών εταιριών τότε που οι δύο χώρες ανήκαν ακόμη στην ενιαία Γιουγκοσλαβία, αποτέλεσαν σημαντικούς παράγοντες οι οποίοι συνετέλεσαν στη δημιουργία του συγκεκριμένου αποτελέσματος.

Όπως δείχνει ο Πίνακας 1.3, η συνολική δαπάνη της γενικής κυβέρνησης μειώθηκε με βραδύτερο ρυθμό αντικατοπτρίζοντας κυρίως τη διατήρηση μεθόδων τις οποίες είχε κληροδοτήσει ο κεντρικός σχεδιασμός, όπως η άσκηση δημοσιονομικής πολιτικής που επέτρεπε στις πρώην κρατικές επιχειρήσεις να συνεχίσουν τη χαλαρή οικονομική διαχείριση. Έτσι, στις οικονομίες της περιοχής, οι επακόλουθες δημοσιονομικές ανισορροπίες συνδέονταν σε μεγάλο βαθμό με την ταχύτητα και την αποτελεσματικότητα των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων: στις περισσότερες, δηλαδή, χώρες της ΝΑ Ευρώπης, οι αργοί ρυθμοί των διαρθρωτικών και θεσμικών μεταρρυθμίσεων συνεπάγονταν τη διατήρηση των μεγάλων επιδοτήσεων για τις επιχειρήσεις, καθώς και των ελέγχων στις τιμές και τις κινήσεις κεφαλαίου. Κοντολογίς, τα ελλείμματα των προϋπολογισμών αποτελούσαν κατά κύριο λόγο ενδογενή φαινόμενα της μεταρρυθμιστικής διαδικασίας και της αντίδρασης του ιδιωτικού τομέα. Αυτό, με τη σειρά του, οδήγησε (στο βαθμό που ήταν απαραίτητο να καλύπτεται ο προϋπολογισμός από την κεντρική τράπεζα) σε ραγδαία αύξηση της προσφοράς χρήματος με αποτέλεσμα να διατηρούνται τα υψηλά ποσοστά πληθωρισμού (Βλ. Παπάζογλου, 2005).

1.2.2 ΧΡΕΟΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΚΑΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ ΧΡΕΟΣ

Οι οικονομίες της ΝΑ Ευρώπης ξεκίνησαν τη μετάβαση με πολύ διαφορετικά επίπεδα δημόσιου (εξωτερικού) χρέους. Η Βουλγαρία και (σε μικρότερο βαθμό) η Αλβανία, ήταν καταχρεωμένες, ενώ οι δύο πρώην γιουγκοσλαβικές δημοκρατίες και η Ρουμανία κατέγραφαν χαμηλά επίπεδα δημόσιου χρέους. Αυτό, με τη σειρά του, σήμαινε ότι οι επιμέρους χώρες δεν είχαν τις ίδιες δυνατότητες περαιτέρω διόγκωσης του χρέους τους.

Στον Πίνακα 1.4 βλέπουμε την εξέλιξη του χρέους της γενικής κυβέρνησης, καθώς και του εξωτερικού χρέους για τις συγκεκριμένες χώρες κατά την περίοδο 1991-1998. Η Βουλγαρία ήταν η χώρα με τις μεγαλύτερες οφειλές (UN/ECE, 1997). Μέχρι το 1997, το συνολικό χρέος της γενικής κυβέρνησης ξεπερνούσε το 100%.⁵ Ο δείκτης εξωτερικού χρέους της Αλβανίας μειώθηκε εν μέρει ως αποτέλεσμα μιας βαθμιαίας στροφής προς τον εσωτερικό δανεισμό. Όπως συνέβη

⁵ Σημειώστε, ότι παρέμεινε σε υψηλά επίπεδα παρά τη σημαντική μείωση του εξωτερικού χρέους το 1995, η οποία προέκυψε από τις συμφωνίες που έκλεισε η Βουλγαρία με τους εμπορικούς πιστωτές της σχετικά με τη μείωση του χρέους της.

και στη Βουλγαρία, μέρος του εξωτερικού χρέους της Αλβανίας διαγράφηκε το 1995 (UN/ECE, 1997). Η Ρουμανία ξεκίνησε τη διαδικασία μετάβασης χωρίς χρέη. Στη συνέχεια σημειώθηκε σημαντική συσσώρευση χρέους (κυρίως εξωτερικού), το οποίο, μολαταύτα, διατηρήθηκε μέχρι τα τέλη του 1998 σε σχετικά χαμηλά επίπεδα. Η Κροατία και η ΠΓΔΜ ξεκίνησαν με χαμηλά επίπεδα εξωτερικού χρέους, τα οποία αυξάνονταν σταδιακά κατά τη διάρκεια της περιόδου 1991-1998. Μέχρι τα τέλη του 1998, το εξωτερικό χρέος και στις 2 χώρες διαμορφώνονταν πάνω από το 40% του ΑΕΠ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.4

Χρέος γενικής κυβέρνησης και εξωτερικό χρέος (% του ΑΕΠ)								
	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Αλβανία								
Χρέος γενικής κυβέρνησης	-	-	-	-	57,5	55,2	75,6	75,9
εξωτερικό χρέος	55,7	123,9	78,9	55,6	31,9	31,5	39,4	36,9
Βουλγαρία								
Χρέος γενικής κυβέρνησης	-	-	-	183,2	114,9	319,8	122,2	95,6
εξωτερικό χρέος	157,4	145,6	128,3	116,8	77,4	97,0	93,7	80,6
Κροατία								
Χρέος γενικής κυβέρνησης	-	-	-	22,2	19,3	29,2	31,9	38,8
εξωτερικό χρέος	16,4	26,7	22,8	20,7	20,2	26,7	37,1	44,8
ΠΓΔΜ								
Χρέος γενικής κυβέρνησης	-	-	-	-	-	41,5	48,1	45,7
εξωτερικό χρέος	15,9	32,7	32,6	24,9	23,8	25,4	31,3	40,1
Ρουμανία								
Χρέος γενικής κυβέρνησης	-	-	-	-	17,6	28,1	27,7	27,8
εξωτερικό χρέος	7,4	16,6	16,1	18,3	18,3	23,6	26,9	23,7

Πηγή: Παπάζογλου 2005, σελ.62.⁶

Ο μαζικός δανεισμός από το εξωτερικό και το εσωτερικό θα μπορούσε να λύσει τα δημοσιονομικά προβλήματα και να προάγει τη μακροοικονομική σταθερότητα, τουλάχιστον βραχυπρόθεσμα, όμως, θα μπορούσε να δημιουργήσει προβλήματα δημοσιονομικής βιωσιμότητας. Πιο συγκεκριμένα, η συνεχής συσσώρευση χρέους, ιδίως όταν συνδυάζεται με συρρίκνωση του εθνικού προϊόντος, μπορεί να προκαλέσει θεαματικά αύξηση των πληρωμών για τόκους, καθιστώντας μη βιώσιμη τη δημοσιονομική θέση. Αυτό, με τη σειρά του, σημαίνει ό,τι όσες χώρες καταβάλλουν μεγάλα ποσά για την εξυπηρέτηση του χρέους τους είναι οι κυριότερες υποψήφιες για εγκλωβισμό σε «παγίδα χρέους».

⁶ Τα στοιχεία προέρχονται από την European Bank for Reconstruction and Development EBRD 1999.

1.2.3 ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ- ΕΞΑΓΩΓΕΣ ΚΑΙ ΕΜΠΟΡΙΚΟ ΙΣΟΖΥΓΙΟ

Η τάση των διογκούμενων εμπορικών ελλειμμάτων, όντας αποτέλεσμα της ταχύτερης αύξησης των εισαγωγών σε σχέση με τις εξαγωγές, αντανακλούσε έναν συνδυασμό αύξησης της εγχώριας ζήτησης και σχετικά κακών εξαγωγικών επιδόσεων. Κατά την περίοδο 1994-1997, η Ρουμανία αποτέλεσε εξαιρετικό παράδειγμα ταχείας αύξησης των εισαγωγών ως αποτέλεσμα μακροοικονομικής πολιτικής. Κατά τη διάρκεια της ίδιας περιόδου, η Αλβανία, η Κροατία και ΠΓΔΜ βίωσαν, επίσης, σημαντική αύξηση των εισαγωγών, η οποία, ωστόσο, οφειλόταν κυρίως στην ανάκαμψη του εθνικού προϊόντος. Παράλληλα, παρά την κάμψη της οικονομικής δραστηριότητας κατά την περίοδο 1995-1998 στη Βουλγαρία, οι εισαγωγές δεν επηρεάστηκαν πολύ. Γενικά, μολονότι η υψηλή εγχώρια ζήτηση φαινόταν να αποτελεί την κοινή αιτία για τα μεγάλα ελλείμματα τρεχουσών συναλλαγών της περιοχής, τα αίτια της αύξησης των δαπανών διέφεραν από χώρα σε χώρα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.5

ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ ΕΞΑΓΩΓΕΣ ΚΑΙ ΕΜΠΟΡΙΚΟ ΙΣΟΖΥΓΙΟ (σε εκατ. \$ ΗΠΑ)									
	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Αλβανία									
Εξαγωγές	322	73	70	112	141	205	244	159	208
Εισαγωγές	456	281	524	604	601	680	909	694	812
Εμπορικό ισοζύγιο	-134	-208	-454	-492	-460	-475	-665	-535	-604
Βουλγαρία									
Εξαγωγές	5232	3434	2444	2282	3359	5220	4781	4314	4150
Εισαγωγές	5584	2715	4345	4462	4670	5469	4891	3880	5044
Εμπορικό ισοζύγιο	-352	719	-1901	-2180	-1311	-249	-110	434	-894
Κροατία									
Εξαγωγές	4020	3310	4353	3904	4260	4632	4512	4332	4557
Εισαγωγές	5133	3811	4346	4666	5229	7510	7787	9100	8327
Εμπορικό ισοζύγιο	-1113	-501	7	-762	-969	-2878	-3275	-4768	-3770
ΠΓΔΜ									
Εξαγωγές	1113	1095	1199	1056	1086	1202	1148	1237	1311
Εισαγωγές	1531	1274	1206	1199	1484	1708	1625	1774	1915
Εμπορικό ισοζύγιο	-418	-179	-7	-143	-398	-506	-477	-537	-604
Ρουμανία									
Εξαγωγές	5867	4269	4367	4892	6160	8061	7645	8387	8315
Εισαγωγές	9200	5203	5582	5929	6466	9443	9058	10129	10802
Εμπορικό ισοζύγιο	-3333	-934	-1215	-1037	-306	-1382	-1413	-1742	-2487

Πηγή: WIIW (The Vienna Institute for International Economic Studies)⁷

Οι εξαγωγικές επιδόσεις της περιοχής ήταν ιδιαίτερα κακές. Σύμφωνα, μάλιστα, με τον Πίνακα 1.5, η αξία των εξαγωγών φαινόταν να αυξάνεται με πολύ αργό

⁷ Βλ., ΕΚΕΜ, εξαμηνιαία έκθεση, Νο 12. Δεκέμβριος 1998.

ρυθμό, σε όλες τις χώρες της περιοχής. Η σημαντική ανάκαμψη των εξαγωγών στη Βουλγαρία και τη Ρουμανία κατά τη διάρκεια του 1995 και της διετίας 1994-1995 αντιστοίχως, η οποία προκάλεσε και προσωρινή ανάκαμψη του εθνικού προϊόντος, δεν είχε διάρκεια, κυρίως εξαιτίας της ανεπάρκειας των σταθεροποιητικών και μεταρρυθμιστικών μέτρων. Οι γενικά κακές εξαγωγικές επιδόσεις οφειλόταν κυρίως στον αργό ρυθμό των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων στην περιοχή. Ιδίως η σχετικά αργή αναδιοργάνωση των επιχειρήσεων περιόριζε τη δυνατότητα των συγκεκριμένων χωρών να προσφέρουν αγαθά καλύτερης ποιότητας, παρά το γεγονός ότι εξακολουθούσε να υπάρχει αξιοποιήσιμο παραγωγικό δυναμικό. Επιπλέον, οι ένοπλες συγκρούσεις, καθώς και η σχετικά μεγαλύτερη γεωγραφική απόσταση από τα μεγάλα δυτικοευρωπαϊκά κέντρα, είχαν εξίσου δυσμενή αντίκτυπο στις εξαγωγές της περιοχής (Καραφωτάκης 1997).

1.3 ΤΑ ΒΑΣΙΚΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΜΕΓΕΘΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΝΑ ΕΥΡΩΠΗΣ ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ ΣΤΟ ΚΟΣΣΥΦΟΠΕΔΙΟ ΕΩΣ ΤΟ 2003

Στην αυγή του νέου αιώνα, οι προοπτικές των χωρών της ΝΑ Ευρώπης για το μέλλον φάνταζαν πολύ πιο ευνοϊκές. Αφενός, ο τερματισμός του πολέμου στο Κοσσυφοπέδιο έδινε την εντύπωση ότι έφερνε διαρκή ειρήνη στην περιοχή, απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάπτυξή της. Αφετέρου, οι χώρες είχαν ενισχύσει τη δέσμευσή τους για μεταρρυθμίσεις και συνεπή μακροοικονομική σταθεροποίηση. Τέλος, η διεθνής κοινότητα, και συγκεκριμένα η Ευρωπαϊκή Ένωση, φαινόταν αποφασισμένες να συμβάλλουν στη διατύπωση και υλοποίηση τέτοιων μορφών πολιτικής και να ενθαρρύνουν την ολοκλήρωση της περιοχής με την παγκόσμια οικονομία. Η παρούσα ενότητα, αναλύει τη μακροοικονομική σταθεροποίηση και τις επιδόσεις στην περίοδο που εκτείνεται από τον πόλεμο στο Κοσσυφοπέδιο μέχρι το 2003. Επιπλέον, περιλαμβάνει 2 ακόμη κράτη της ΝΑ Ευρώπης, τα οποία είχαν εξαιρεθεί προηγουμένως: τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη(ΒΕ) και τη Σερβία-Μαυροβούνιο(ΣΜ).

Στον Πίνακα 1.6 παρουσιάζονται οι ρυθμοί οικονομικής μεγέθυνσης των συγκεκριμένων χωρών κατά τη διάρκεια της περιόδου 1998-2003. Για την ακρίβεια, ο μέσος ρυθμός οικονομικής μεγέθυνσης στη ΝΑ Ευρώπη ήταν μεγαλύτερος από εκείνο των 5 χωρών της Κεντρικής Ευρώπης. Μοναδική εξαίρεση αποτελεί η ΠΓΔΜ, όπου οι εθνικιστικές συγκρούσεις προκάλεσαν

μείωση του εθνικού προϊόντος για το 2001 και συγκρατημένη αύξηση το 2002. Το σταθερό περιβάλλον που προέκυψε μετά τον πόλεμο, ιδίως στα κράτη της πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας, έδωσε τη δυνατότητα να συνεχιστεί η διαδικασία σταθεροποίησης και μεταρρύθμισης στην περιοχή, βελτιώνοντας σημαντικά το οικονομικό κλίμα. Επιπλέον, συνέβαλλε άμεσα στην οικονομική μεγέθυνση βοηθώντας στην ανάκαμψη της εγχώριας ζήτησης και της βιομηχανικής παραγωγής, ενώ ταυτόχρονα έδωσε τη δυνατότητα για ανάπτυξη των εμπορικών συναλλαγών ανάμεσα στα κράτη της περιοχής.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.6

	Αύξηση πραγματικού ΑΕΠ						Εκτίμηση πραγματικού ΑΕΠ 2003(1989=100)
	1998	1999	2000	2001	2002	2003	
Αλβανία	12,7	8,9	7,7	6,9	4,7	6,0	129,0
ΒΕ ⁸	15,6	9,6	5,6	4,5	5,5	3,5	57,0
Βουλγαρία	4,0	2,3	5,4	4,0	4,8	4,3	84,0
Κροατία	2,5	-0,9	2,9	3,8	5,2	4,3	91,0
ΠΓΔΜ	3,4	4,3	4,5	-4,5	0,7	3,1	78,0
Ρουμανία	-4,8	-1,2	1,8	5,3	4,9	5,0	92,0
ΣΜ ⁹	1,9	-18,0	5,0	5,5	4,0	3,0	52,0
ΝΑ Ευρώπη ^α	0,3	-2,2	3,4	4,4	4,8	4,3	86,0
ΚΕ ^α	4,0	3,8	4,2	2,0	2,1	3,3	130,0

^α Σταθμισμένος μέσος όρος: η οικονομική μεγέθυνση της περιοχής υπολογίστηκε χρησιμοποιώντας ως συντελεστή στάθμισης το τρέχον ονομαστικό ΑΕΠ, εκφρασμένο σε δολ. ΗΠΑ.

Πηγή: European Bank for Reconstruction and Development EBRD (2004b).

Όπως φαίνεται από τον Πίνακα 1.6, από το 2000 και μετά, ο μέσος ετήσιος ρυθμός οικονομικής μεγέθυνσης για την περιοχή διαμορφώνεται πολύ πάνω από το 4%. Η Αλβανία συνέχισε να επιτυγχάνει υψηλούς ρυθμούς οικονομικής μεγέθυνσης και είναι η μόνη χώρα της περιοχής της οποίας το ΑΕΠ, στα τέλη του 2003, υπερέβαινε τα επίπεδα του 1989. Το 2000, η Ρουμανία ανέστρεψε, τελικά, την τριετή και αδιάλειπτη μείωση του εθνικού της προϊόντος και ανακοίνωσε θετικούς ρυθμούς οικονομικής μεγέθυνσης, οι οποίοι ενισχύθηκαν σημαντικά κατά τη διάρκεια της επόμενης τριετίας. Η οικονομική μεγέθυνση της Βουλγαρίας ήταν ιδιαίτερα έντονη κατά τη διάρκεια ολόκληρης της περιόδου και αντανάκλασε κυρίως τη λήψη αποφασιστικών μέτρων σταθεροποίησης και

⁸ Βοσνία- Ερζεγοβίνη.

⁹ Σερβία- Μαυροβούνιο.

μεταρρύθμισης. Το 2001, η ΠΓΔΜ βίωσε μεγάλη κάμψη του εθνικού προϊόντος, ως αποτέλεσμα της εσωτερικής εμφύλιας κρίσης. Η κρίση, ωστόσο, αποδείχτηκε προσωρινή, με αποτέλεσμα η νομισματική σταθερότητα να διατηρηθεί, ενώ από το 2002 και μετά συνεχίστηκε η αύξηση του εθνικού προϊόντος. Σημαντική ήταν και η ανάκαμψη του εθνικού προϊόντος της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, καθώς και της Σερβίας-Μαυροβούνιο. Η ανάκαμψη του αγροτικού προϊόντος και ο υψηλός βαθμός ανοικοδόμησης, καθώς και η εξωτερική βοήθεια, βοήθησαν τις δύο χώρες να πετύχουν θετικούς ρυθμούς μεγέθυνσης του εθνικού προϊόντος. Τέλος, η Κροατία, η πλουσιότερη χώρα στην περιοχή, κατόρθωσε με μεγάλη επιτυχία να σημειώσει σχετικά μεγάλο βαθμό ολοκλήρωσης με την παγκόσμια οικονομία. Τα αυξημένα έσοδα από τον τουρισμό, καθώς και η έντονη εγχώρια ζήτηση, είχαν μεγάλη συνεισφορά στους θετικούς ρυθμούς οικονομικής μεγέθυνσης της Κροατίας μετά το έτος 2000.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.7

Ετήσια ποσοστά πληθωρισμού (μη σταθμισμένος μ.ο. περιόδου προς το δείκτη τιμών λιανικής/ καταναλωτή)						
	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Αλβανία	20,6	0,4	0,1	3,1	5,2	2,4
Βουλγαρία	22,2	0,7	9,9	7,4	5,9	2,3
Κροατία	5,7	4,2	6,2	4,9	2,4	1,8
ΠΓΔΜ	0,5	-1,3	6,5	5,3	2,4	1,1
Ρουμανία	59,1	45,8	45,7	34,5	22,5	15,4
ΣΜ	29,5	37,1	60,4	91,3	21,4	11,2
ΝΑ Ευρώπη ^α	22,9	14,5	21,5	24,4	9,9	5,7
ΚΕ ^α	10,3	7,2	8,9	7	3,8	3,9

^α Μη σταθμισμένος μέσος όρος. Η ΒΕ δεν περιλαμβάνεται.

Πηγή: European Bank for Reconstruction and Development EBRD (2004b)

Η πορεία του πληθωρισμού στην περιοχή ακολουθεί σαφώς πτωτική τάση. Στον Πίνακα 1.7 παρουσιάζονται τα ποσοστά του πληθωρισμού της περιοχής για την περίοδο 1998-2003. Από το 1999 και μετά, οι περισσότερες χώρες της περιοχής μείωσαν το μέσο ποσοστό πληθωρισμού σε μονοψήφια νούμερα. Η Ρουμανία και η Σερβία-Μαυροβούνιο αποτέλεσαν τις δύο αξιοσημείωτες εξαιρέσεις. Στην περίπτωση της Ρουμανίας, ο πληθωρισμός αποδείχτηκε ιδιαίτερα άκαμπτος, καθώς μειωνόταν αργά, αντανακλώντας κατά κύριο λόγο τις αναπροσαρμογές των

διοικητικά καθορισμένων τιμών, καθώς και τη βραδεία εφαρμογή αυστηρότερων μέτρων πολιτικής. Στην περίπτωση της ΣΜ, η απελευθέρωση των τιμών το έτος 2000, αποτέλεσε τη βασική αιτία για την εκτίναξη του πληθωρισμού.

Ωστόσο, η αποτελεσματική πολιτική μείωσης του πληθωρισμού, που εφάρμοσαν οι χώρες της περιοχής, οφειλόταν κατά κύριο λόγο στη νομισματική και συναλλαγματική πολιτική, οι οποίες ήταν σταθερά προσανατολισμένες στη σταθερότητα των τιμών. Σε ό,τι αφορά, μάλιστα, τη συναλλαγματική ισοτιμία, όλες οι χώρες της περιοχής συνέχισαν επίσημα ή ανεπίσημα, να βασίζονται στη συναλλαγματική σταθερότητα (EBRD 2004b).

1.4 ΤΑ ΒΑΣΙΚΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΜΕΓΕΘΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΝΑ ΕΥΡΩΠΗΣ ΑΠΟ ΤΟ 2003 ΕΩΣ ΤΟ 2005

Στην υποενότητα αυτή, η οποία αποτελεί συνέχεια της προηγούμενης, εξετάζονται οι οικονομικές επιδόσεις των χωρών της ΝΑ Ευρώπης την τελευταία τριετία δηλ. από το 2003 και μετά. Ειδικότερα, γίνεται μια διάκριση των Βαλκανικών κρατών σε Δυτικά και Ανατολικά Βαλκάνια λόγω της επικείμενης εισόδου στην ΕΕ της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας (Ανατολικά Βαλκάνια) από 1/1/2007. Ξεκινώντας με τις χώρες των Δυτικών Βαλκανίων, οι οποίες περιλαμβάνουν την Αλβανία, τη Βοσνία –Ερζεγοβίνη, την Κροατία, την ΠΓΔΜ, τη Σερβία Μαυροβούνιο και το Κόσοβο, χαρακτηρίζονται στις αρχές της πρώτης δεκαετίας του 2000, όπως αναλύσαμε και παραπάνω, από διαφορετικά επίπεδα ανάπτυξης και συνθηκών διαβίωσης, με την Κροατία να υπερέχει σαφώς του μέσου όρου των τεσσάρων λοιπών χωρών. Ορισμένα από τα βασικά συμπεράσματα της Έκθεσης της Γενικής Διεύθυνσης Οικονομικών και Νομισματικών Υποθέσεων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής το 2004 είναι τα εξής:

Το 2003 ήταν μια χρονιά με ικανοποιητικές οικονομικές επιδόσεις για τα κράτη των Βαλκανίων, με ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ που υπερβαίνει το 4% επί τρία συνεχή έτη. Ο πληθωρισμός εξακολουθεί να μειώνεται το 2003 και, για πρώτη φορά μετά τη διάλυση της Πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας στις αρχές της δεκαετίας του 1990, εκτιμάται σε επίπεδα κατώτερα του 5% από 29% το 2001 και 7% το 2002.

Τα δημόσια οικονομικά σημείωσαν μικρή βελτίωση το 2003, διατηρώντας τη θετική τάση δημοσιονομικής εξυγίανσης που ξεκίνησε το 2000. Το έλλειμμα της

γεντικής κυβέρνησης στην περιοχή για το 2003 εκτιμάται σε 4% περίπου του ΑΕΠ κατά μέσο όρο.

Τα εξωτερικά ελλείμματα εξακολουθούν να είναι σχετικά υψηλά σε όλες τις χώρες της Βαλκανικής. Σε όλη την περιοχή το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών για το 2003 εκτιμάται σε 8% του ΑΕΠ περίπου, ενώ το εμπορικό έλλειμμα έφτασε το 28% περίπου του ΑΕΠ.

Το 2003, οι ροές ξένων άμεσων επενδύσεων στα Δυτικά Βαλκάνια εκτιμώνται σε 3 δις ευρώ περίπου, που αντιστοιχεί σε ποσό ίσο με 130 περίπου ευρώ ανά κεφαλή ή σε 5,4% του περιφερειακού ΑΕΠ, με την Κροατία σαφώς να υπερέχει. Επίσης, ενώ τα Δυτικά Βαλκάνια έχουν προσελκύσει κατά κεφαλήν ξένες άμεσες επενδύσεις (ΞΑΕ) πολύ κατώτερες (80 ευρώ) σε σχέση με τις υπό ένταξη χώρες Ρουμανία-Βουλγαρία (236 ευρώ) κατά το διάστημα 1997-2002, από την άποψη του ετήσιου μέσου ποσοστού ΞΑΕ προς το ΑΕΠ (3,9%) προσεγγίζουν το μέσο όρο των υπό ένταξη χωρών (4,9%).

Αν και οι χώρες της περιοχής έχουν σημειώσει σημαντικά βήματα προς την κατεύθυνση των μεταρρυθμίσεων με προσανατολισμό την οικονομία της αγοράς και έχουν προσεγγίσει τα πρότυπα της ΕΕ, απαιτούνται ακόμη ουσιαστικές προσπάθειες. Σημαντική πρόοδος έχει συντελεστεί στον τομέα ιδιωτικοποιήσεων των ΜΜΕ¹⁰, διαδικασία η οποία έχει σχεδόν ολοκληρωθεί στις περισσότερες χώρες και συνεχίζεται με ικανοποιητικό βαθμό στη Σερβία- Μαυροβούνιο. Ένας άλλος τομέας στον οποίο έχει συντελεστεί ικανοποιητική πρόοδος είναι η απελευθέρωση των εμπορικών συναλλαγών.

Ωστόσο, απαιτούνται ακόμη προσπάθειες για τη δημιουργία ενός ευνοϊκού πλαισίου για την προώθηση των επενδύσεων και της βιώσιμης ανάπτυξης με βάση την προώθηση του ιδιωτικού τομέα. Υπάρχουν πολλοί τομείς με μεγάλο περιθώριο βελτίωσης, όπως η ολοκλήρωση της διαδικασίας ιδιωτικοποιήσεων των μεγάλων κρατικών επιχειρήσεων ή των επιχειρήσεων συλλογικής ιδιοκτησίας, η μεταρρύθμιση της δημόσιας διοίκησης, η διαχείριση των δημόσιων οικονομικών και η βελτίωση της χρηματοδότησης των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων. Ο σεβασμός του κράτους δικαίου και η θέσπιση και επιβολή ενός διάφανου νομικού πλαισίου παραμένουν βασικές παράμετροι για την προώθηση ενός κλίματος ευνοϊκού για τις επιχειρήσεις. Η αναμόρφωση του κτηματολογίου

¹⁰ Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων.

και ο σαφής καθορισμός των τίτλων εγγείου ιδιοκτησίας συγκαταλέγονται επίσης μεταξύ των εκκρεμών θεμάτων στις περισσότερες χώρες της περιοχής.

Οι σχέσεις των χωρών των Δυτικών Βαλκανίων με την ΕΕ αναπτύσσονται στο πλαίσιο της διαδικασίας Σταθεροποίησης και Σύνδεσης. Η βοήθεια που παρέχεται στο πλαίσιο του προγράμματος CARDS (Κοινοτική Βοήθεια για την Ανασυγκρότηση, την Ανάπτυξη και τη Σταθεροποίηση) συμπληρώνει τη διαδικασία σταθεροποίησης και σύνδεσης, κυρίως μέσω της θεσμικής ανάπτυξης και της εναρμόνισης με το κοινοτικό κεκτημένο. Η ΕΕ αναμένεται να διαθέσει πιστώσεις ύψους 5 δις ευρώ κατά την περίοδο 2000-2006. Επιπλέον, η μακροοικονομική βοήθεια της ΕΕ καλύπτει έκτακτες ανάγκες του ισοζυγίου πληρωμών και υποστηρίζει τις μεταρρυθμίσεις στο πλαίσιο των προγραμμάτων του ΔΝΤ. Η διαδικασία της σταθεροποίησης και των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων έχει επίσης αποτελέσει αντικείμενο ευρείας μακροοικονομικής στήριξης και τεχνικής βοήθειας από την πλευρά των διεθνών χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων. Προγράμματα του ΔΝΤ υλοποιούνται ήδη σε όλες τις χώρες της περιοχής.¹¹

Όσον αφορά τα ανατολικά Βαλκάνια, περιλαμβάνουν τις δύο χώρες της ΝΑ Ευρώπης που βρίσκονται σε τροχιά ένταξης στην ΕΕ, πρόκειται για τη Ρουμανία και τη Βουλγαρία. Με βάση πληροφορίες και στοιχεία που συλλέχθηκαν αναφορικά με τις πρόσφατες οικονομικές εξελίξεις στις αντίστοιχες χώρες, παρατίθενται τα ακόλουθα για κάθε μία από αυτές:

Ξεκινώντας με τη χώρα της Ρουμανίας, αξίζει να σημειωθεί πως ο τομέας των υπηρεσιών όπως και ο τομέας της βιομηχανίας αύξησαν τη συμμετοχή τους στο ΑΕΠ κατά 6,8% και 5% αντίστοιχα και συνεισέφεραν στην πραγματική αύξηση του ΑΕΠ το πρώτο τρίμηνο του 2005 σε 5,7%.

Όσον αφορά τον πληθωρισμό, για το μήνα Μάιο του 2005 σημείωσε μείωση 0,3%. Ο ετήσιος πληθωρισμός υπολογίστηκε στο 10% με σημάδια βελτίωσης τους καλοκαιρινούς μήνες.

Η ανεργία μειώθηκε στο 5,5% το Μάιο του 2005 ή 500.000 άνεργοι και εξακολούθησε μειούμενη μέχρι τον Σεπτέμβριο και Οκτώβριο του ίδιου έτους. Οι περιοχές με τη μεγαλύτερη ανεργία ήταν η Hunedoara (11,2%) και το Mehedinti (10,3%). Το Βουκουρέστι είχε το 2005 το χαμηλότερο ποσοστό ανεργίας (2,7%).

¹¹ Το πλήρες κείμενο της έκθεσης διατίθεται στην ηλεκτρονική διεύθυνση: http://europa.eu.int/comm/economy_finance.

Το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών αυξήθηκε στα 2,3 δις ευρώ το πρώτο πεντάμηνο του 2005, ενώ όλο το έτος κυμάνθηκε γύρω στο 8,5% ως ποσοστό του ΑΕΠ. Οι εισαγωγές καταναλωτικών αγαθών αυξήθηκαν κατά 114% και οι εισαγωγές τροφίμων και ποτών κατά 162%.

Σημαντική ήταν και η αύξηση του μεσοπρόθεσμου και μακροπρόθεσμου εξωτερικού χρέους που έφτασε τα 20,7 δις ευρώ τον Απρίλιο του 2005. Ο ιδιωτικός τομέας συνεισέφερε σε αυτή την αύξηση με αύξηση του δανεισμού του κατά 52,3% έναντι αύξησης 7% του δημόσιου δανεισμού.

Ο μηνιαίος μέσος καθαρός μισθός έφτασε τα 204 ευρώ τον Απρίλιο του 2005, σημειώνοντας αύξηση κατά 13,3% έναντι της ίδιας περιόδου για το έτος 2004. Οι μεγαλύτερες αυξήσεις σημειώθηκαν στον κλάδο ασφαλειών, ακολουθούμενες από τους κλάδους τροφίμων, χημικών κατασκευών και μεταφορών. Οι αυξήσεις υπερέβησαν τις προόδους στην παραγωγικότητα της εργασίας και δημιούργησαν κινδύνους για πληθωριστικές πιέσεις.

Επίσης, σύμφωνα με δηλώσεις του Ρουμάνου Υπουργού Οικονομικών, η Κυβέρνηση εξέτασε το ενδεχόμενο να αυξήσει το ΦΠΑ από 1/1/2006 κατά 2-3%. Η παραπάνω περίπτωση στόχευε στην ενδεχόμενη αύξηση των δημοσίων εσόδων προκειμένου αφενός να εξασφαλιστούν οι επιπρόσθετες δαπάνες που απαιτούνται για την ένταξη της χώρας στην ΕΕ και αφετέρου να περιοριστεί εν μέρει η μεγάλη αύξηση της ιδιωτικής κατανάλωσης γεγονός που θέτει σε κίνδυνο τους κυβερνητικούς στόχους μείωσης του πληθωρισμού και του ελλείμματος στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών. Προς αυτή την κατεύθυνση το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο πρότεινε και την άλλη εναλλακτική λύση, να αυξηθεί ο φορολογικός συντελεστής από το 16% που ήταν έως το 2005 στο 19% από 1/1/2006. Η συμφωνία προέβλεπε το έλλειμμα του προϋπολογισμού από 0,7% του ΑΕΠ για το 2005 να πέσει κάτω από το 0,5% του ΑΕΠ το 2006. Η πρόβλεψη για τον ρυθμό ανάπτυξης ήταν στο 6% και για το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών στο 7,75% το 2006.

Από 1/7/2005 εισήχθη σε κυκλοφορία το νέο ρουμανικό λέι. Το νέο νόμισμα αντιστοιχεί σε 10.000 παλιά λέι. Και τα δυο νομίσματα κυκλοφόρησαν μαζί για ενάμισι χρόνο. Το μεγαλύτερο όφελος από την αλλαγή είναι λειτουργικό, καθώς αμφισβητείται η συνεισφορά της αλλαγής στην αντιμετώπιση του πληθωρισμού.

Παράλληλα, η ιδιωτική κατανάλωση αυξήθηκε κατά 12,1% και οι επενδύσεις κατά 5,2%. Η υψηλή κατανάλωση ενισχύθηκε από τον νέο φορολογικό συντελεστή που αύξησε το διαθέσιμο εισόδημα.

Τέλος, οι ΞΑΕ ανήλθαν σε ύψος 365 εκατ. ευρώ το α' τρίμηνο του 2005, εμφανίζοντας μείωση κατά 27% έναντι του προηγούμενου έτους για την ίδια περίοδο. Για όλο το έτος οι ΞΑΕ αναμένονται στα 3δισ ευρώ, έναντι 4,1 δισ ευρώ το 2004.¹²

Περνώντας στη συνέχεια στην οικονομική ανάλυση για τη χώρα της Βουλγαρίας, σύμφωνα με τα στοιχεία που ανακοίνωσε το Εθνικό Στατιστικό Ινστιτούτο της Βουλγαρίας, ο μέσος ετήσιος πληθωρισμός το 2005 ανήλθε στο 6,5%, ποσοστό που αποτελεί ένα από τα υψηλότερα της πενταετίας 2001-2005. Το 2001 το ποσοστό ήταν 7,4%, το 2002 ήταν 5,8% για να μειωθεί το 2003 στο 2,3%, ενώ το 2004 ανήλθε εκ νέου στο 6,1%. Πάντως τα ποσοστά της πενταετίας βρίσκονται σε κατώτερο επίπεδο από τα προηγούμενα χρόνια, αφού το 2000 το ποσοστό του μέσου πληθωρισμού ήταν 10,3% και του σωρευτικού στο τέλος του έτους στο 11,3%. Το ύψος του πληθωρισμού το 2006 σύμφωνα με εκτιμήσεις της Εθνικής Τράπεζας της Βουλγαρίας (Κεντρική) είναι άνοδος των τιμών στο 8-8,4%. Οι αιτίες της ανόδου αυτής εντοπίζονται στις ζημιές των καλλιεργειών από τις πλημμύρες του καλοκαιριού του 2005, από την προεξόφληση των αυξήσεων στις τιμές θέρμανσης και ηλεκτρισμού, και στην ρευστότητα των διεθνών τιμών καυσίμων. Επίσης, η αναπροσαρμογή προς τα άνω των ειδικών φόρων κατανάλωσης (excise duties) οδήγησε το 2006 σε άνοδο της τιμής των τσιγάρων κατά 65% και των αλκοολούχων ποτών κατά 17%. Η αντίστοιχη άνοδος για την Βενζίνη και το πετρέλαιο υπολογίζεται περίπου στο 4,6% και 4,9%.

Το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών της Βουλγαρίας κατά το μήνα Νοέμβριο του 2005 ανήλθε στα 466,3 εκατ. ευρώ, ενώ το Νοέμβριο του 2004 ήταν 373,6 εκατ. ευρώ. Το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών της χώρας κατά την περίοδο Ιανουαρίου-Νοεμβρίου 2005 ανήλθε στα 2.681,2 εκατ. ευρώ που αντιστοιχεί στο 12,7% του ΑΕΠ. Για την ίδια περίοδο του 2004 το επίπεδο του ελλείμματος ήταν 1.292,2 εκ. ευρώ ή 6,6% του ΑΕΠ.

Στην περίοδο Ιανουαρίου-Νοεμβρίου 2005 το εμπορικό έλλειμμα ήταν 3.655,7 εκ. ευρώ ή 17,3% του ΑΕΠ σημειώνοντας αύξηση κατά 1.286,9 εκατ. ευρώ σε σχέση με την ίδια περίοδο του 2004.

¹² Τα στοιχεία προέρχονται από την Ελληνική Πρεσβεία στο Βουκουρέστι και ειδικότερα από το γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων (2006).

Οι εξαγωγές της Βουλγαρίας για το έτος 2005 ανήλθαν στα 8.595,7 εκ. ευρώ σημειώνοντας αύξηση κατά 18,2% σε σχέση με το προηγούμενο έτος.

Οι εισαγωγές της Βουλγαρίας το 2005 ανήλθαν στα 12.251,3 εκατ. ευρώ σημειώνοντας αύξηση κατά 27,1% σε σχέση με την ίδια περίοδο του 2004.

Σύμφωνα με την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Βουλγαρίας, τα συνολικά έσοδα από την διαδικασία ιδιωτικοποίησης στη χώρα κατά τη διάρκεια της περιόδου 1993-2004 ανήλθαν στα 14,72 δις Λέβα (7,54 δις ευρώ). Από όλους τους φορείς που εμπλέκονται στην ιδιωτικοποίηση, η Υπηρεσία ιδιωτικοποίησης ξεκίνησε τον μεγαλύτερο αριθμό ιδιωτικοποιήσεων (2.119). Σύμφωνα με την Υπηρεσία Ιδωτικοποίησης ο αριθμός των συμφωνιών που ολοκληρώθηκαν στην ανωτέρω περίοδο ήταν 5.186 από τις οποίες 2.882 ήταν για ολόκληρες επιχειρήσεις και 2.304 για ανεξάρτητες μονάδες. Ο μεγαλύτερος αριθμός συμφωνιών ολοκληρώθηκε το 1999 (1.211 ή το 23,4 του συνολικού αριθμού) και η αξία τους ανήλθε στα 4,67 δις Λέβα ή 2,39 δις ευρώ. Το 2004 πραγματοποιήθηκαν 208 συμφωνίες ιδιωτικοποίησης συνολικής αξίας 2,97 δις Λέβα (1,52 δις ευρώ). Ο μικρότερος αριθμός συμφωνιών ιδιωτικοποίησης καταγράφηκε το 1993 (63 συμφωνίες) με τα έσοδα να ανέρχονται στα 3,62 εκατ. Λέβα ή 1,85 εκατ. ευρώ. Από τις 2.882 συμφωνίες ιδιωτικοποίησης επιχειρήσεων που ολοκληρώθηκαν έως το τέλος του 2004 οι 1.093 (το 37,9%) πραγματοποιήθηκαν μέσω διαγωνισμών, οι 1.075 (το 37,3%) με απ' ευθείας διαπραγματεύσεις και το (22,5%) μέσω δημοπρασιών.

Επιπρόσθετα, υπεγράφη στις 17/1/2006 από τον υπουργό Γεωργίας και Δασών της Βουλγαρίας, τον Υπουργό Οικονομικών και τον επικεφαλής της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στη Βουλγαρία η 8^η ετήσια συμφωνία SAPARD για το 2005. Στην εν λόγω Συμφωνία προβλέπεται η χορήγηση ποσού 75,09 εκατ. ευρώ στη Βουλγαρία για την ανάπτυξη του τομέα της Γεωργίας. Σύμφωνα με τον υπουργό Γεωργίας της χώρας, η χρηματοδότηση θα εστιαστεί κυρίως σε τομείς οι οποίοι θεωρούνται σημαντικοί όσον αφορά την εναρμόνιση με τα ευρωπαϊκά πρότυπα και την Κοινή Αγροτική Πολιτική της ΕΕ. Τέλος, ο επικεφαλής της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στη Βουλγαρία, υπογράμμισε το γεγονός ότι η Βουλγαρία, κατά τη διάρκεια της περιόδου 2006-2013 πρόκειται να λάβει περισσότερα από 6 δις ευρώ από τα διαρθρωτικά ταμεία της ΕΕ (Ζώμας, 2006).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

2.1 ΑΜΕΣΕΣ ΞΕΝΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΥΠΟ ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΕΣ - ΓΕΝΙΚΑ

Οι άμεσες ξένες επενδύσεις (ΞΑΕ) είναι ζωτικής σημασίας για τις υπό μετάβαση οικονομίες. Σύμφωνα με τον ορισμό του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (ΔΝΤ), ως ΞΑΕ ορίζεται η μακροχρόνια επένδυση με την οποία αποκτάται σημαντικό μερίδιο μιας επιχείρησης (πλειοψηφικό ή και μειοψηφικό), που συνήθως (στην περίπτωση του πλειοψηφικού πακέτου μετοχών) αποκαλείται θυγατρική εταιρία, από μια εταιρία του εξωτερικού, τη μητρική εταιρία.

Η σπουδαιότητά των ΞΑΕ προκύπτει κυρίως από τη συμβολή τους τόσο στη διεύρυνση των προοπτικών μεγέθυνσης των συγκεκριμένων οικονομιών, όσο και στη διαδικασία μετασχηματισμού προς την καθιέρωση της οικονομίας της αγοράς. Συγκριτικά με τις άλλες μορφές κεφαλαίων, οι ΞΑΕ παρουσιάζουν ένα σημαντικό πλεονέκτημα διότι αποτελούν «κρύο» και όχι «ζεστό χρήμα». Με άλλα λόγια, εισρέουν σε μια οικονομία με σκοπό να μείνουν και όχι να φύγουν με την εμφάνιση των πρώτων προβλημάτων, με αποτέλεσμα να αποτελούν σημαντικό ανάχωμα για την οικονομία σε περίοδο κρίσης (Παλάσκας κ.α, 2004).

Σε ό,τι αφορά την αύξηση του προϊόντος, οι ΞΑΕ δεν είναι σημαντικές μόνον επειδή συμβάλλουν στην αύξηση του επιπέδου της επένδυσης, παρέχοντας χρηματοδοτικά κεφάλαια για την απόκτηση νέων εργοστασίων και εξοπλισμού, αλλά και επειδή μεταβιβάζουν τεχνολογία και μεθόδους οργάνωσης από σχετικά πιο προηγμένες οικονομίες. Ένα δευτερεύον όφελος προκύπτει από το γεγονός ότι οι ΞΑΕ είναι πιο παραγωγικές από τις εγχώριες επενδύσεις, με αποτέλεσμα να δημιουργούν θετικά φαινόμενα διάχυσης στην τοπική οικονομία, τα οποία ενισχύουν, επίσης, τις προοπτικές μεγέθυνσής της. Επιπλέον, αποτελούν σημαντική πηγή ξένου συναλλάγματος, η οποία συμβάλλει στην κάλυψη των εξωτερικών ανισορροπιών, καθώς και στην εξυπηρέτηση του εξωτερικού χρέους της χώρας υποδοχής. Ιδίως οι ΞΑΕ που σχετίζονται με ιδιωτικοποιήσεις, έχουν αποτελέσει σημαντική πηγή κάλυψης δημοσιονομικών ανισορροπιών. Συνεπώς, οι ΞΑΕ ενισχύουν σημαντικά τη μακροοικονομική σταθερότητα, αφού αποτελούν σταθερή μακροπρόθεσμη πηγή κάλυψης είτε ελλειμμάτων τρεχουσών συναλλαγών είτε των δημοσιονομικών ελλειμμάτων.

Επιπλέον, οι ΞΑΕ είναι απαραίτητες και σε επίπεδο επιχείρησης, αφού μπορεί να αποτελέσουν το μοναδικό τρόπο με τον οποίο γίνεται η μεταβίβαση τεχνολογίας σε

αυτές τις χώρες: συμβάλλουν στην αναδιοργάνωση των επιχειρήσεων και βελτιώνουν τις επιδόσεις τους διευκολύνοντας την εισαγωγή νέας τεχνολογίας, τεχνογνωσίας και διευθυντικών μεθόδων. Πιο συγκεκριμένα, στην περίπτωση αναπτυσσόμενων χωρών, όπως οι υπό μετάβαση οικονομίες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, είναι πιθανό ο συνδυασμός προηγμένων διευθυντικών ικανοτήτων και προηγμένης τεχνολογίας με την εγχώρια εργασία και τις εγχώριες εισροές να οδηγήσει σε βελτίωση της αποδοτικότητας των ΞΑΕ. Έτσι εξηγείται η στενή σχέση ανάμεσα στις ΞΑΕ και το ανθρώπινο κεφάλαιο, δεδομένου ό,τι η συμβολή των ΞΑΕ στην οικονομική μεγέθυνση στηρίζεται στην αλληλεπίδρασή τους με το ανθρώπινο κεφάλαιο της χώρας υποδοχής. Από την άποψη αυτή, οι ΞΑΕ συμβάλλουν περισσότερο στην οικονομική μεγέθυνση απ' ό,τι οι εγχώριες επενδύσεις.

Στο παρόν κεφάλαιο εξετάζονται αρχικά οι εισροές ΞΑΕ σε παγκόσμιο επίπεδο καθώς και η γεωγραφική κατανομή τους για τα έτη (1985-2002), στη συνέχεια επισημαίνονται οι επιδόσεις της ΝΑ Ευρώπης σε ό,τι αφορά την προσέλκυση ΞΑΕ. Συγκεκριμένα, ρίχνεται φως στις συνολικές επιδόσεις της περιοχής και γίνεται σύγκριση με τις επιδόσεις των χωρών της Κεντρικής Ευρώπης (ΚΕ). Κατόπιν, εντοπίζονται οι παράγοντες που θεωρούνται υπεύθυνοι για τις μάλλον κακές επιδόσεις των συγκεκριμένων οικονομιών σε σύγκριση με τις αντίστοιχες της ΚΕ.

2.2 Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΞΕΝΩΝ ΑΜΕΣΩΝ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ ΔΙΕΘΝΩΣ

Η ραγδαία αύξηση της διεθνοποίησης της οικονομικής δραστηριότητας αποτελεί ένα από τα πλέον σημαντικά αντικείμενα συζήτησης της οικονομικής θεωρίας και πολιτικής την τελευταία δεκαπενταετία. Αυτό το ενδιαφέρον δικαιολογείται από την έκρηξη των συνολικών αποθεμάτων των εισροών και εκροών των ΞΑΕ, οι οποίες σε διεθνές επίπεδο αυξήθηκαν από 19,2% του παγκόσμιου ΑΕΠ το 1990 σε 38,4% το 2000.¹³

Οι εισροές ΞΑΕ, σε παγκόσμιο επίπεδο, όπως φαίνεται και από τον Πίνακα 2.1 έχουν παρουσιάσει την περίοδο 1985-2002 ιδιαίτερα σημαντική άνοδο, ίση με 1034%, που αναλογεί σε ετήσιο ρυθμό μεταβολής 15,4%. Η ισχυρότερη ανοδική τάση καταγράφηκε την πενταετία 1985-1990 με μέσο ετήσιο ρυθμό μεταβολής ίσο με 30%. Έκτοτε, παρατηρείται κάμψη στο ρυθμό ανόδου ιδιαίτερα την περίοδο

¹³ Βλέπε για π.χ Economist intelligence Unit, 2002.

1997-2002 (ετήσια μεταβολή ίση με 5%), η οποία οφείλεται στη σημαντική υποχώρηση που παρουσίασαν οι ΞΑΕ το 2001 και το 2002 (-54,5% σε σχέση με το 2000).

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.1

Εισροές ΞΑΕ και συμμετοχή τους στο ΑΕΠ (%) (1985-2002)

	Διεθνής αγορά		Ανεπτυγμένες Οικονομίες		Αναπτυσσόμενες Οικονομίες	
	Δισ.δολ.	% ΑΕΠ	Δισ.δολ.	% ΑΕΠ	Δισ.δολ.	% ΑΕΠ
1985	54,8	0,5	41,5	0,5	13,3	0,6
1987	128,0	0,8	115,0	0,9	12,8	0,5
1989	190,6	1,0	163,7	1,1	26,9	0,8
1991	159,8	0,7	115,6	0,6	44,2	1,1
1993	225,1	0,9	145,4	0,7	79,6	1,4
1995	333,0	1,1	205,5	0,9	127,5	1,8
1997	482,0	1,6	273,3	1,2	208,7	2,9
1999	1089,6	3,6	851,9	3,6	237,7	3,6
2000	1318,2	4,2	1058,3	4,4	259,8	3,6
2001	798,8	2,5	589,4	2,3	209,4	3,3
2002	622,5	1,9	460,3	1,8	162,1	2,5
Συνολική Μεταβολή(%)	1036,9		1009,2		1118,8	
MEPM 1985-2002(%)	15,4		15,2		15,8	
MEPM 1985-1990(%)	30,3		32,9		20,5	
MEPM 1991-1996(%)	19,4		14,4		29,7	
MEPM 1997-2002(%)	5,2		11,0		-4,9	

Πηγή: Παλάσκας-Πεχλιβάνος-Στοφόρος, σελ 30, (2004),¹⁴

Από τον Πίνακα 2.1 φαίνεται πως οι εισροές ΞΑΕ στις ανεπτυγμένες οικονομίες αυξήθηκαν συνολικά κατά 1009% την περίοδο 1985-2002, με μέσο ετήσιο ρυθμό μεταβολής ίσο με 15,2%, με αποτέλεσμα να αθροίζουν 460 δις δολ. το 2002 από 41,5 δις δολ. το 1985. Αυτοί οι ρυθμοί σταδιακά υποχώρησαν την περίοδο 1991-1996, όπως και την περίοδο 1997-2002, όπου η συνολική αύξηση εκτιμάται σε 14,4% και 11,0% αντίστοιχα.

Εξίσου, από τα στοιχεία του Πίνακα 2.1 βλέπουμε πως την περίοδο 1985-1990, οι εισροές ΞΑΕ στις αναπτυσσόμενες οικονομίες παρουσιάζουν άνοδο, αν και υστερούν σε ρυθμούς των ανεπτυγμένων οικονομιών. Στη Συνέχεια, η τάση αντιστρέφεται, με αποτέλεσμα στις αρχές της δεκαετίας του 1990 και μέχρι το 1996 ο μέσος ρυθμός μεταβολής των εισροών ΞΑΕ στις αναπτυσσόμενες οικονομίες να είναι διπλάσιος των ανεπτυγμένων οικονομιών. Αυτή η έξαρση στις

¹⁴ Τα στοιχεία προέρχονται από το Economist Intelligence Unit (EIU), 2002, World Investment Prospects και UNCTAD (2003).

εισροές των ΞΑΕ ατόνησε απότομα την πενταετία 1997-2002 για όλες τις οικονομίες ανεξαρτήτως μεγέθους, ιδιαίτερα για τις αναπτυσσόμενες οικονομίες όπου κατεγράφησαν αρνητικές τάσεις.

Μεταξύ των ανεπτυγμένων χωρών, οι εισροές ΞΑΕ στις ΗΠΑ μειώθηκαν, περίπου 90% την περίοδο 2000-2002 (από 314 δις δολ. το 2000 σε 30 δις δολ. το 2002), όπως και στην ΕΕ, όπου από 684 δις δολ. το 2000 (Πίνακας 2.2) προσέγγισαν τα 374 δις δολ. το 2002 (πτώση της τάξης του 45%). Η σημαντικότερη μείωση των εισροών ΞΑΕ εντός της ΕΕ καταγράφεται στο Η. Βασίλειο και τη Γερμανία, η οποία κατατάσσεται μεταξύ των πιο χαμηλών αποδεκτών ΞΑΕ μετά από την πρώτη θέση που είχε στη Δυτική Ευρώπη το 2000.¹⁵ Η υποχώρηση των εισροών ΞΑΕ ήταν εμφανής και στο Η. Βασίλειο μετά τη σημαντική άνοδο του 2000 (129,9 δις δολ.) που το έφεραν στη δεύτερη θέση στη Δυτική Ευρώπη.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.2

Γεωγραφική Κατανομή των Εισροών ΞΑΕ (δις δολ.)

	1989- 1994(μέσος όρος)	1995	1997	2000	2001	2002
Ανεπτυγμένες χώρες	137,1	203,5	271,4	1.120,50	589,3	460,3
Ευρωπαϊκή Ένωση	76,6	113,5	127,6	683,9	389,4	374,4
ΗΠΑ	42,5	58,8	103,4	314	144,9	30,0
Αναπτυσσόμενες χώρες	59,6	113,3	187,4	246,1	209,4	162,1
Αφρική	4	4,7	7,2	8,4	18,7	10,9
Ασία	37,7	75,3	107,2	142	106,7	94,9
Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη	3,4	16,5	22,3	26,4	25	28,7
Σύνολο	200,1	333	482	1.366,60	798,8	622,5

Πηγή: Παλάσκας-Πεχλιβάνος-Στοφόρος, σελ 31, (2004).¹⁶

Αν και για το σύνολο των αναπτυσσόμενων οικονομιών καταγράφεται μείωση, χώρες με ειδική σημασία, όπως η Κίνα,¹⁷ εμφανίζουν αύξηση στις εισροές ΞΑΕ για το 2001 και το 2002. Παράλληλα και οι χώρες της ΚΑΕ ακολουθούν ανοδική πορεία όσον αφορά τις εισροές ΞΑΕ με την είσοδο της νέας χλιετίας.

¹⁵ Χάρη στην εξαγορά της Mannesmann από τη Vodafone AirTouch, που αποτελεί τη μεγαλύτερη διασυννοριακή εξαγορά παγκοσμίως.

¹⁶ Τα στοιχεία προέρχονται από το Economist Intelligence Unit (EIU), 2002, και UNCTAD (2003).

¹⁷ Η Κίνα με εισροές ΞΑΕ ίσες με 53 δις δολ. το 2002 αποτελεί τη σημαντικότερη χώρα υποδοχής ξένου κεφαλαίου.

2.3 ΟΙ ΤΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΕΙΣΡΟΩΝ ΑΜΕΣΩΝ ΞΕΝΩΝ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ ΣΤΗΝ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΚΑΙ ΝΟΤΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ

Το ξεκίνημα της διαδικασίας μετάβασης, στα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του '90, σηματοδότησε την έναρξη της εισροής ξένων επενδύσεων στις υπό μετάβαση οικονομίες. Αρχικά, οι εισροές ΞΑΕ αυξάνονταν με χαμηλούς ρυθμούς, αλλά στη συνέχεια επιταχύνθηκαν, κατευθυνόμενες κυρίως προς τις χώρες εκείνες που είχαν σημειώσει ουσιαστική πρόοδο με την επίσπευση των ιδιωτικοποιήσεων και είχαν πετύχει μεγαλύτερη βελτίωση του επενδυτικού κλίματος (Βλ. Ανδρικοπούλου, κ.α 2000). Συνεπώς, όπως θα δούμε στη συνέχεια, μολονότι οι υπό μετάβαση οικονομίες της ΝΑ Ευρώπης κατάφεραν να προσελκύσουν κάποιες ξένες επενδύσεις, η επιτυχία τους ήταν μάλλον περιορισμένη σε σύγκριση με εκείνη των χωρών της Κεντρικής Ευρώπης.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.3

Εισροές ΞΑΕ και απόθεμα εισερχόμενων ΞΑΕ στη ΝΑ Ευρώπη
(σε εκατ. Δολ. ΗΠΑ)

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Α.Εισροές ΞΑΕ											
Αλβανία	58	53	70	90	48	45	41	143	174	207	178
ΒΕ	-	-	-	-	-	67	177	146	119	265	381
Βουλγαρία	40	105	90	109	505	537	819	1.002	813	905	1.419
Κροατία	120	117	121	516	533	932	1.467	1.089	1.561	1.124	1.956
ΠΓΔΜ	-	19	9	11	16	118	32	176	442	77	95
Ρουμανία	94	341	419	263	1.215	2.031	1.041	1.037	1.157	1.144	1.560
ΣΜ	-	-	-	-	740	113	112	50	165	475	1.260
ΝΑ Ευρώπη	312	635	709	989	3.057	3.843	3.689	3.643	4.431	4.197	6.849
Β. Απόθεμα εισερχόμενων ΞΑΕ											
Αλβανία	78	131	201	291	339	384	425	568	786	929	1.107
ΒΕ	-	-	-	-	-	67	244	390	515	774	1.155
Βουλγαρία	141	247	337	446	951	1.597	2.403	2.257	2.758	3.662	5.000
Κροατία	120	238	359	874	1.425	1.903	2.578	3.560	4.706	6.711	11.351
ΠΓΔΜ	-	24	33	45	75	203	235	410	851	928	1.023
Ρουμανία	211	402	821	1.097	2.352	4.418	5.469	6.480	7.638	9.022	12.764
ΣΜ	-	-	-	-	740	853	965	1.015	1.180	1.655	2.915
ΝΑ Ευρώπη	550	1.042	1.751	2.753	5.882	9.425	12.319	14.680	18.434	23.681	35.315

Πηγή: Παπάζογλου (2005), σελ.251.¹⁸.

¹⁸ Ετήσια βάση δεδομένων WIIW (The Vienna institute for International Economic studies).

Ο Πίνακας 2.3 παρουσιάζει τις εισροές ΞΑΕ (στο τμήμα 2.3.A) και το απόθεμα εισερχόμενων ΞΑΕ (τμήμα 2.3.B) για τις χώρες της ΝΑ Ευρώπης κατά την περίοδο 1993-2003. Όπως βλέπουμε στον Πίνακα 2.3.A, οι εισροές ΞΑΕ αυξήθηκαν από σχεδόν 1δισ. δολάρια ΗΠΑ το 1996 σε πάνω από 3 δισ. δολάρια ΗΠΑ το 1997, αντικατοπτρίζοντας κυρίως την επίσπευση των ιδιωτικοποιήσεων σε Βουλγαρία, Κροατία και Ρουμανία. Στη συνέχεια, για τα έτη μέχρι το 2002 διαμορφωνόταν κατά μέσο όρο σε περίπου 4δισ. δολάρια ΗΠΑ ετησίως, ενώ το 2003 σημείωσαν σημαντική άνοδο, πλησιάζοντας τα 7δισ. δολάρια ΗΠΑ. Μεγάλο μέρος των αυξημένων εισροών για το 2003 αφορούσε ιδιωτικοποιήσεις, κυρίως στην περίπτωση της Σερβίας Μαυροβούνιο (ΣΜ). Οι επενδύσεις σε νέες παραγωγικές μονάδες μικρού και μεσαίου μεγέθους στη Βουλγαρία και τη Ρουμανία αντιπροσώπευαν εξίσου σημαντικό τμήμα του συνόλου των εισροών για το 2003. Η αύξηση των εισροών στην περιοχή κατά τη διάρκεια του 2003, σε συνδυασμό με τη μείωση των αντίστοιχων εισροών στην Κεντρική Ευρώπη, μπορεί, όπως θα δούμε παρακάτω, να υποδηλώνει μια μονιμότερη στροφή της ξένης επένδυσης προς τις χώρες της ΝΑ Ευρώπης.

Σύμφωνα με τον Πίνακα 2.3.B, στα τέλη του 2003 το συνολικό απόθεμα εισερχόμενων ΞΑΕ στην περιοχή ξεπερνούσε τα 35 δισ. δολάρια ΗΠΑ. Επομένως, το απόθεμα ΞΑΕ αυξήθηκε σημαντικά τα τελευταία χρόνια, ενώ το 2003 σχεδόν διπλασιάστηκε σε σύγκριση με το επίπεδο του 2000.

Γενικά, η κατανομή των εισροών ΞΑΕ ανάμεσα στις χώρες της περιοχής ήταν μάλλον ανομοιόμορφη. Η Βουλγαρία, η Κροατία και η Ρουμανία προσέλκυαν τον κύριο όγκο των εισροών ΞΑΕ στην περιοχή. Πιο συγκεκριμένα, οι εισροές ΞΑΕ προς τις 3 χώρες κυμαίνονταν σταθερά γύρω στο 75%, ή και παραπάνω, του συνόλου των εισροών στην περιοχή. Πρέπει βεβαίως να λάβουμε υπόψη μας, ό,τι πρόκειται για τις 3 πιο προηγμένες οικονομίες της περιοχής, καθώς και για εκείνες που σημείωσαν την ταχύτερη πρόοδο στον τομέα των μεταρρυθμίσεων (Παπάζογλου, 2005).

Στον Πίνακα 2.4 παρουσιάζονται οι εισροές ΞΑΕ στην περιοχή προσαρμοσμένες με βάση το μέγεθος κάθε οικονομίας (δηλαδή στον Πίνακα 2.4.A ως κατά κεφαλήν ποσό, και στον Πίνακα 2.4.B ως ποσοστό του ΑΕΠ). Η αυξητική τάση των ΞΑΕ κατά τη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου επιβεβαιώνεται και από τα δύο κριτήρια. Συγκεκριμένα, για το σύνολο της περιοχής, οι κατά κεφαλήν ΞΑΕ αυξήθηκαν από έναν (μη σταθμισμένο) μέσο όρο περίπου 20 δολάρια ΗΠΑ για την

περίοδο 1993-1996, σε 150 δολάρια ΗΠΑ το 2003. Επιπλέον, εκφρασμένες ως ποσοστό του ΑΕΠ, οι ΞΑΕ αυξήθηκαν από έναν μέσο όρο 1,4% κατά τη διάρκεια της ίδιας περιόδου, σε 4,8% το 2003. Η Βουλγαρία και η Κροατία είναι οι δύο χώρες με τα μεγαλύτερα μερίδια στην περιοχή.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.4

Εισροές ΞΑΕ στη ΝΑ Ευρώπη, προσαρμοσμένες με βάση το μέγεθος της οικονομίας

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.4.Α				
Κατά κεφαλήν ΞΑΕ σε δολ. ΗΠΑ (ετήσιος μ.ο.)				
	1993-1996	1997-1999	2000-2002	2003
Αλβανία	21,0	13,0	55,3	56,6
ΒΕ	-	25,5	51,3	98,7
Βουλγαρία	10,3	75,3	114,3	182,0
Κροατία	48,0	235,0	287,0	440,2
ΠΓΔΜ	7,0	27,7	114,0	46,3
Ρουμανία	12,3	63,3	50,0	73,9
ΣΜ	-	31,3	26,7	151,8
ΝΑ Ευρώπη	19,7	67,3	99,8	149,9

Πηγή: Παπάζογλου 2005, σελ. 253.

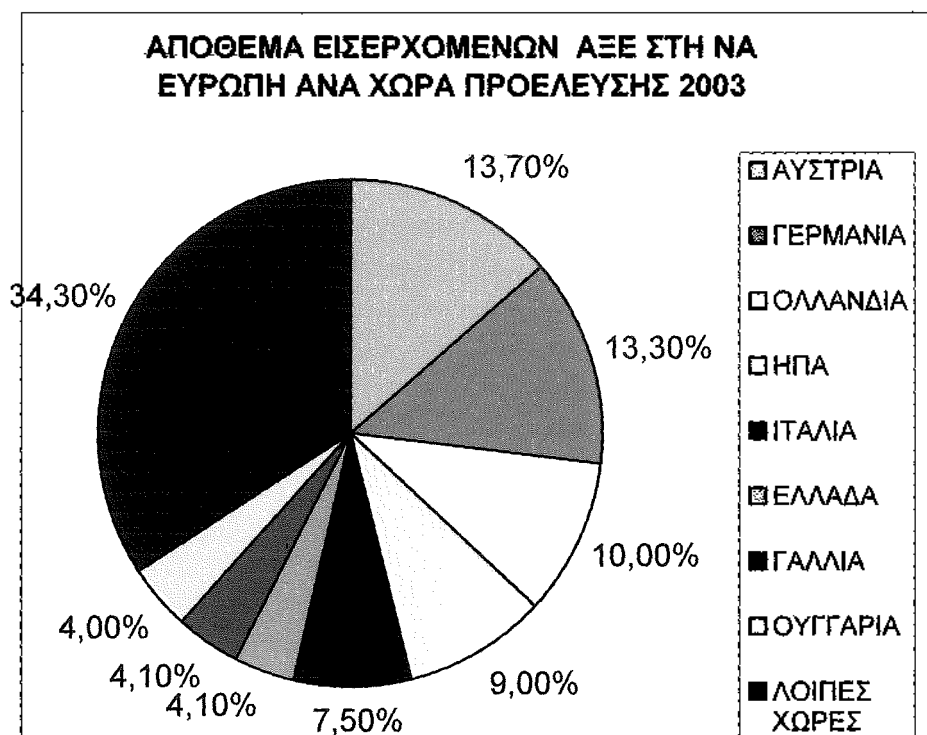
ΠΙΝΑΚΑΣ 2.4.Β				
Απόθεμα εισερχόμενων ΞΑΕ ως ποσοστό του ΑΕΠ(ετήσιος μ.ο.)				
	1993-1996	1997-1999	2000-2002	2003
Αλβανία	3,5	1,6	3,8	2,9
ΒΕ	-	2,2	3,5	5,4
Βουλγαρία	0,8	5,8	5,3	7,2
Κροατία	1,3	6,4	5	6,9
ΠΓΔΜ	0,4	0,7	6,8	2
Ρουμανία	0,9	3,1	2,7	2,8
ΣΜ	-	2,1	1,8	6,5
ΝΑ Ευρώπη	1,4	3,1	4,1	4,8

Πηγή: Παπάζογλου 2005, σελ. 253.¹⁹

¹⁹ Ετήσια βάση δεδομένων WIIW (The Vienna institute for International Economic studies).

Σε ότι αφορά τις βασικές χώρες προέλευσης επενδύσεων, διαπιστώνουμε από το Σχήμα 2.1 ότι η Αυστρία και η Γερμανία κρατούν τα σκήπτρα στην περιοχή, αφού η συμμετοχή τους διαμορφώνεται σε 13,7% και 13,3% αντιστοίχως. Εξίσου σημαντικοί επενδυτές είναι η Ολλανδία, οι ΗΠΑ, η Ιταλία και η Ελλάδα.

ΣΧΗΜΑ 2.1

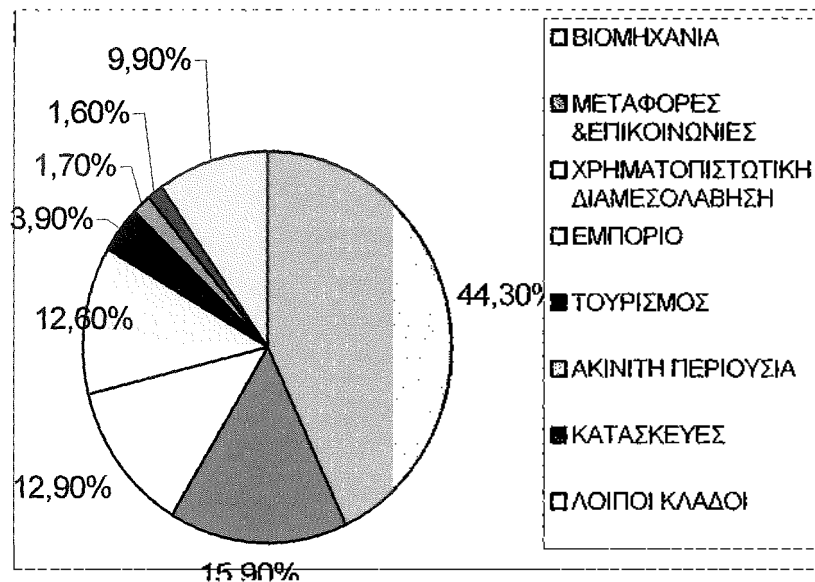

Πηγή: Ετήσια βάση δεδομένων WPIW

Στο Σχήμα 2.2 βλέπουμε την κλαδική σύνθεση των ΞΑΕ στη ΝΑ Ευρώπη. Παρατηρούμε λοιπόν, ότι η Βιομηχανία προσελκύει τον κύριο όγκο των εισροών ΞΑΕ, πιο συγκεκριμένα, στο συγκεκριμένο κλάδο οι ιδιωτικοποιήσεις αποτέλεσαν το μέσο με το οποίο οι αλλοδαπές εταιρίες μεταποίησης εισήλθαν στην περιοχή, προκειμένου να εκμεταλλευτούν το χαμηλό εργατικό κόστος. Μεγάλα ποσά ξένης επένδυσης δέχθηκαν οι μεταφορές και οι τηλεπικοινωνίες, το εμπόριο και η χρηματοοικονομική διαμεσολάβηση. Ο τουρισμός και η γεωργία προσέλκυσαν μικρό μερίδιο της ξένης επένδυσης, παρά τη σπουδαιότητά τους για κάποιες χώρες. Γενικά, το γεγονός ότι το μεγαλύτερο μέρος των ΞΑΕ σχετίζονταν με τις ιδιωτικοποιήσεις, συνεπάγεται ότι το μέγεθος των ΞΑΕ που προσέλκυε κάθε κλάδος ήταν, κυρίως αποτέλεσμα της προόδου που σημειωνόταν στο μέτωπο των ιδιωτικοποιήσεων.

ΣΧΗΜΑ 2.2

Κλαδική σύνθεση αποθέματος εισερχόμενων ΞΑΕ στη ΝΑ Ευρώπη, 2003

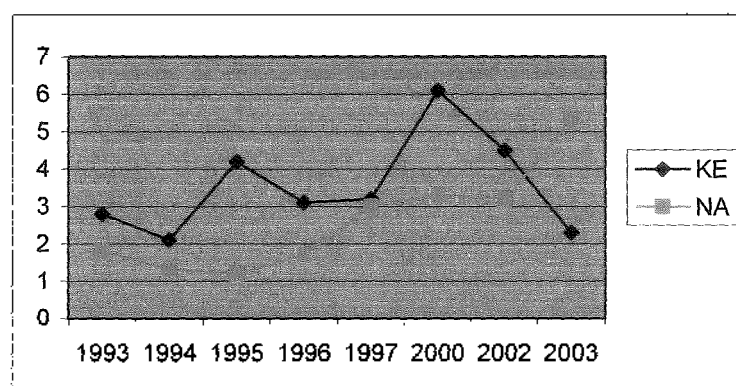

Πηγή: Ετήσια βάση δεδομένων WPIW

Τέλος, παρατηρούμε ότι μπορεί εδώ και κάποια χρόνια οι εισροές ΞΑΕ στη ΝΑ Ευρώπη να ακολουθούν αυξητική τάση, ωστόσο η γενική επίδοση της περιοχής υπολείπεται σημαντικά σε σύγκριση με την επίδοση των χωρών της Κεντρικής Ευρώπης Σχήμα 2.3. Παρ' όλα αυτά, οι εισροές ΞΑΕ στην Κεντρική Ευρώπη τα τελευταία χρόνια ακολούθησαν την παγκόσμια τάση, σημειώνοντας κάθετη πτώση, αντίθετα αυξήθηκαν σημαντικά στη ΝΑ Ευρώπη. Ίσως το γεγονός αυτό να αποτελέσει σημείο εκκίνησης για ακόμη μεγαλύτερη βελτίωση της επίδοσης των χωρών της ΝΑ Ευρώπης στο εγγύς μέλλον. Πιο συγκεκριμένα στις χώρες της ΚΕ η διαδικασία της ιδιωτικοποίησης έχει σχεδόν ολοκληρωθεί, ενώ ταυτόχρονα έχουν εξαντληθεί όλα τα πιθανά οφέλη για τους ξένους επενδυτές από την προοπτική συμμετοχής τους στην ΕΕ, αφού η συγκεκριμένη διαδικασία έλαβε τέλος από τη στιγμή της πλήρους ένταξής τους. Ίσως αυτό σημαίνει ότι οι εισροές ΞΑΕ προς τις χώρες της ΚΕ θα αρχίσουν να ακολουθούν τις παγκόσμιες τάσεις. Αντιθέτως, στις περισσότερες χώρες της ΝΑ Ευρώπης οι ιδιωτικοποιήσεις έχουν ακόμα πολύ δρόμο μπροστά τους, άρα η επίσπευσή τους, καθώς και οι αναμενόμενες προσπάθειες των χωρών για ένταξη στην ΕΕ, μπορεί να ενισχύσουν σημαντικά τις εισροές ΞΑΕ στην περιοχή. Επιπλέον, οι χώρες της ΝΑ Ευρώπης έχουν ένα σημαντικό πλεονέκτημα σε σχέση με τις αντίστοιχες χώρες της ΚΕ, σε ότι αφορά το εργατικό κόστος. Με την εξαίρεση της Κροατίας, οι ακαθάριστες μέσες αποδοχές των εργαζομένων στις

οικονομίες της ΝΑ Ευρώπης αντιστοιχούν στο 1/3 περίπου, των αντίστοιχων αποδοχών στις περισσότερες χώρες της Κεντρικής Ευρώπης (Βλ. Παπάζογλου, 2005).

ΣΧΗΜΑ 2.3
ΕΤΗΣΙΕΣ ΕΙΣΡΟΕΣ ΞΑΕ ΣΤΗΝ ΚΕ ΚΑΙ
ΣΤΗΝ ΝΑ ΕΥΡΩΠΗ (% ΑΕΠ)

Πηγή: Ετήσια βάση δεδομένων WIIW.

2.4 ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΡΟΣΕΛΚΥΣΗΣ ΞΑΕ ΣΤΗ ΝΑ ΕΥΡΩΠΗ -ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΜΕ ΧΩΡΕΣ ΤΗΣ ΚΕ

Από την παραπάνω ανάλυση διαπιστώσαμε ότι οι υπό μετάβαση οικονομίες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης δέχτηκαν σημαντικά ποσά ΞΑΕ, τα οποία, ωστόσο, χαρακτηρίζονταν από μεγάλο βαθμό συγκέντρωσης: ο κύριος όγκος των εισροών ΞΑΕ διοχετεύτηκε στις χώρες της Κεντρικής Ευρώπης, ενώ οι χώρες της ΝΑ Ευρώπης υστέρησαν.

Προκειμένου να εξακριβώσουμε τα κύρια αίτια της αδυναμίας των χωρών της ΝΑ Ευρώπης να προσελκύσουν ΞΑΕ, πρέπει να εξετάσουμε τι προσδιορίζει τη ροή ΞΑΕ προς μια συγκεκριμένη χώρα (UN/ECE, 2001). Γενικά, μεγαλύτερα ποσά ΞΑΕ προσελκύουν όσες χώρες έχουν πετύχει υψηλό βαθμό μακροοικονομικής αλλά και πολιτικής σταθερότητας. Η ύπαρξη καλής υποδομής και έμπειρου εργατικού δυναμικού, καθώς και η επαρκής απελευθέρωση του εξωτερικού εμπορίου, αποτελούν πρόσθετες συνθήκες, οι οποίες καθιστούν μια χώρα ακόμα ελκυστικότερη για τους ξένους επενδυτές. Εξίσου σημαντικό ρόλο παίζουν η γεωγραφική θέση, το μέγεθος της αγοράς και οι φυσικοί πόροι. Τέλος, σε ό,τι αφορά τις υπό μετάβαση οικονομίες, η πρόοδος της διαδικασίας μετασχηματισμού

ήταν ζωτικής σημασίας για τον προσδιορισμό της ικανότητάς τους να προσελκύουν ΞΑΕ. Το γεγονός λοιπόν ότι οι εισροές άμεσων ξένων επενδύσεων προς τις χώρες της ΝΑ Ευρώπης ήταν πολύ χαμηλότερες από εκείνες που διοχετεύτηκαν προς την ΚΕ, ερμηνεύεται, σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό, από αυτούς τους παράγοντες.

Αναλυτικότερα, σ' ότι αφορά τους πολιτικούς παράγοντες, οι συγκρούσεις που ξέσπασαν μετά τη διάλυση της πρώην ΣΟΔ της Γιουγκοσλαβίας δημιούργησαν ένα ιδιαίτερα ασταθές πολιτικό περιβάλλον, το οποίο αποτέλεσε μεγάλο εμπόδιο για τους ξένους επενδυτές. Ιδίως, κατά τη διάρκεια της προηγούμενης δεκαετίας, η ΝΑ Ευρώπη θεωρούνταν, γενικά, περιοχή υψηλού κινδύνου, όπου κυριαρχούσαν συγκρούσεις περιφερειακές, αλλά και στο εσωτερικό των χωρών.

Εκτός από την πολιτική αστάθεια, μερίδιο ευθύνης για τις κακές επιδόσεις της ΝΑ Ευρώπης αναλογεί και στο αδύναμο νομικό και θεσμικό περιβάλλον των περισσότερων χωρών της περιοχής. Έτσι, παρ' όλο που η διαδικασία μετασχηματισμού, καθώς και οι αλλαγές του νομικού πλαισίου για τις υπό μετάβαση οικονομίες ξεκίνησαν από τις αρχές της δεκαετίας του '90, η πρόοδος δεν ήταν πάντα ικανοποιητική. Συγκεκριμένα, στο δεύτερο ήμισυ της δεκαετίας εξακολουθούσε να κυριαρχεί η νομοθεσία του παλαιού καθεστώτος σε σημαντικούς κλάδους της οικονομικής δραστηριότητας των υπό μετάβαση χωρών της ΝΑ Ευρώπης, όπως ο τραπεζικός, ο χρηματοπιστωτικός και ο κλάδος του διεθνούς εμπορίου. Έτσι, δημιουργήθηκε ένα μάλλον ασαφές επενδυτικό περιβάλλον (UN/ECE, 2001).

Σε ό,τι αφορά τους οικονομικούς παράγοντες, ένα σημαντικό εμπόδιο για την εισροή ΞΑΕ στη ΝΑ Ευρώπη ήταν η συνεχής μακροοικονομική αστάθεια και η βραδεία πρόοδος της διαδικασίας μετάβασης (Κήπας, 2004). Κατά την προηγούμενη δεκαετία, το μακροοικονομικό περιβάλλον των υπό εξέταση χωρών χαρακτηριζόταν από συνεχείς πληθωριστικές πιέσεις και κάμψη του εθνικού προϊόντος, που αντανakλούσαν κυρίως την ανακολουθία των μέτρων πολιτικής, με αποτέλεσμα (σε κάποιες περιπτώσεις) να ξεσπούν δριμυείς οικονομικές κρίσεις. Συνεπώς, για τους περισσότερους ξένους επενδυτές, ο συνδυασμός μακροοικονομικής και πολιτικής αστάθειας στην περιοχή δημιουργούσε ένα ιδιαίτερα εχθρικό περιβάλλον για τις επενδύσεις.

Ο αργός ρυθμός της διαρθρωτικής μεταρρύθμισης αποτέλεσε εξίσου σημαντικό εμπόδιο για τις ξένες επενδύσεις. Συγκεκριμένα, η βραδεία πρόοδος της ιδιωτικοποίησης στη ΝΑ Ευρώπη, σε αντίθεση με την αντίστοιχη εμπειρία των

Κεντροευρωπαϊκών χωρών, περιόρισε κατά πολύ την ανάμιξη ξένων στρατηγικών επενδυτών.

Επιπλέον, οι προοπτικές συμμετοχής στην ΕΕ αποτελούν έναν παράγοντα προσδιορισμού του περιβάλλοντος λειτουργίας των επιχειρήσεων, ο οποίος μπορεί να έχει επηρεάσει ακόμα περισσότερο την υστέρηση των οικονομιών της ΝΑ Ευρώπης σε σύγκριση με τις Κεντροευρωπαϊκές. Το γεγονός ότι οι χώρες της ΚΕ ήταν οι πρώτες που υπέγραψαν συμφωνίες σύνδεσης και υιοθέτησαν τις διατάξεις περί ελεύθερου εμπορίου, τους προσέδωσε ένα σαφές πλεονέκτημα έναντι των αντίστοιχων χωρών της ΝΑ Ευρώπης σε ότι αφορούσε την προσέλκυση ξένων επενδυτών. Παράλληλα, η υποψηφιότητά τους για ένταξη στην ΕΕ σήμαινε ό,τι τελικά θα προσυπόγραφαν τους κανόνες και τους κανονισμούς της, περιορίζοντας ακόμη περισσότερο τον επενδυτικό κίνδυνο και προσελκύοντας, έτσι, ακόμα περισσότερες ΞΑΕ απ' ό,τι οι μη υποψήφιες προς ένταξη ομάδες χωρών.

Επιπρόσθετα, για τις περισσότερες οικονομίες της ΝΑ Ευρώπης, όπως και για τις περισσότερες υπό μετάβαση οικονομίες, ο βασικότερος παραγωγικός συντελεστής είναι η εργασία. Ωστόσο, στην ΝΑ Ευρώπη, το χαμηλό εργατικό κόστος δεν ήταν τόσο αποτελεσματικό στην προσέλκυση ΞΑΕ, αφού η περιοχή συνδέονταν με κλίμα γενικής επενδυτικής αστάθειας (Βαλντέν, 1990 και 1993).

Υπάρχουν επίσης, πολλές ενδείξεις οι οποίες υπογραμμίζουν ότι το στοιχείο της γεωγραφικής εγγύτητας παίζει αποφασιστικό ρόλο στην κατεύθυνση των επενδύσεων (Labrianidis, 2001). Οι επιφυλάξεις αυτές μπορούν να στηριχτούν σε μια σειρά από παρατηρήσεις. Κατά πρώτο λόγο φαίνεται ότι οι Δυτικές χώρες οι οποίες συνορεύουν άμεσα με τις Χ.Κ.Α.Ε. έστρεψαν πολύ υψηλότερα ποσοστά του συνόλου των ΞΑΕ τους προς τις Χ.Κ.Α.Ε. από ότι όλες οι άλλες χώρες. Οι χώρες που συνορεύουν με τις Χ.Κ.Α.Ε. είναι: η Αυστρία που έχει σύνορα με την Τσεχία – Σλοβακία – Ουγγαρία - Σλοβενία. Η Γερμανία με την Πολωνία και την Τσεχία, η Φιλανδία με τη Ρωσία, η Ιταλία με τη Σλοβενία και η Ελλάδα με τη Βουλγαρία – ΠΓΔΜ – Αλβανία. Σε όλες τις περιπτώσεις φαίνεται ένα έντονο ενδιαφέρον των Δυτικών αυτών χωρών για δημιουργία ΞΑΕ στις χώρες Κ.Α.Ε.

Κατά δεύτερο λόγο και σε αντίθεση με τη συμπεριφορά των παραπάνω χωρών φαίνεται ότι οι άμεσες επενδύσεις των χωρών που δε συνορεύουν με τις Χ.Κ.Α.Ε. (Μεγάλη Βρετανία, ΗΠΑ, Καναδάς, Γαλλία) είναι περισσότερο ομαλά κατανομημένες στο σύνολο της Κ.Α.Ε. Τρίτον, διαπιστώνεται ότι ακόμα και χώρες όπως η Φιλανδία και η Σουηδία που δεν έχουν σημαντική παράδοση στην

πραγματοποίηση ΞΑΕ. (αυτό ισχύει περισσότερο για τη Φιλανδία και λιγότερο για την Σουηδία) δείχνουν μια σαφή προτίμηση στις γειτονικές περιοχές: η Σουηδία στη Λιθουανία και Λετονία και η Φιλανδία στην Εσθονία και Λιθουανία (Καραγιάννη κ.α, 1998).

Γενικά, σε ό,τι αφορά τη δυνατότητα της ΝΑ Ευρώπης να προσελκύσει ΞΑΕ, μπορούμε να πούμε ότι οι δυσμενείς αρχικές συνθήκες βελτιώθηκαν με την έναρξη του νέου αιώνα, ο οποίος σηματοδότησε την αρχή μιας νέας προσπάθειας και την ανάληψη σταθερότερης δέσμευσης από τις εν λόγω χώρες για επίσπευση των μεταρρυθμίσεων και επίτευξη μακροοικονομικής και πολιτικής σταθερότητας. Μολονότι, λοιπόν εξακολουθούν να υπάρχουν σημαντικά προβλήματα, έχει σημειωθεί σημαντική βελτίωση, η οποία έχει οδηγήσει σε σημαντική αύξηση των εισροών ΞΑΕ στα πρώτα έτη της νέας δεκαετίας (Μπιτζένης, 2003) .

2.5 ΤΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΕΙΣΡΟΩΝ ΞΑΕ ΣΤΙΣ ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΧΩΡΕΣ ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΩΝ

Στην παρούσα ενότητα αναλύεται λεπτομερέστερα η εμπειρία των επιμέρους χωρών των Βαλκανίων σε ό,τι αφορά τις ΞΑΕ. Συγκεκριμένα, πέρα από τη γενική τάση των άμεσων ξένων επενδύσεων, εντοπίζονται οι ροές ΞΑΕ προς κάθε χώρα, εξετάζονται ποιες ήταν οι κύριες χώρες οι οποίες επένδυσαν,²⁰ καθώς και η κατανομή τους σε διαφορετικούς τομείς οικονομικής δραστηριότητας (Παπάζογλου 2005 και Καραφωτάκης 1997).

Αλβανία

Οι εισροές ΞΑΕ στην Αλβανία ήταν μάλλον περιορισμένες. Συγκεκριμένα, κυμάνθηκαν σε χαμηλά, κυρίως, επίπεδα κατά τη διάρκεια της προηγούμενης δεκαετίας, αντανakλώντας την αργή πορεία προς τη μεταρρύθμιση, καθώς και τη βαθιά πολιτική και οικονομική κρίση που ξέσπασε το 1997, μετά την κατάρρευση των επενδυτικών προγραμμάτων τύπου «πυραμίδας» τα οποία πρόσφεραν υψηλά ποσοστά τόκου (high interest rates) και η κατάρρευσή τους οδήγησε σε τεράστιες ιδιωτικές απώλειες και προκάλεσε αστικές αναταραχές. Το 1997, η κοινωνική αναταραχή προκάλεσε μείωση των ΞΑΕ σχεδόν κατά 50% (από 97 εκ. δολ. ΗΠΑ το 1996, μειώθηκαν σε 47 εκ. δολ. ΗΠΑ το 1997) , ενώ κατά τη διάρκεια της περιόδου 1997-1999 σημείωσαν νέα κάμψη φτάνοντας τα 41 εκατ. δολ. ΗΠΑ το

²⁰ Βλέπε: <http://www.UNCTAD.org>

1999. Ωστόσο, στις αρχές της νέας δεκαετίας οι εισροές ΞΑΕ παρουσίασαν σημαντική άνοδο ύψους 143 εκ. δολ. ΗΠΑ το 2002, η οποία σχετιζόταν κυρίως με την επίσπευση της διαδικασίας των ιδιωτικοποιήσεων.²¹ Τέλος, σύμφωνα με τα στοιχεία του Αυγούστου του 2005 οι ΞΑΕ στη χώρα της Αλβανίας ανήλθαν σε περίπου 242 εκατ. ευρώ, συμπεριλαμβανομένης και της ιδιωτικοποίησης του Αλβανικού Ταμειυτηρίου, το οποίο εξαγοράστηκε από την αυστριακή τράπεζα Raiffeisen Bank για 97 εκατ. ευρώ. Οι ιδιωτικοποιήσεις εξακολουθούν να αποτελούν την κύρια πηγή προσέλκυσης επενδύσεων. Στα μέσα Ιουνίου 2005, πωλήθηκε το 76% της Αλβανικής κρατικής επιχείρησης τηλεφωνίας Albtelecom αντί 120 εκατ. ευρώ σε τουρκική κοινοπραξία.²² Οι ξένες επιχειρήσεις δίνουν ολοένα και αυξανόμενη σημασία στην ευνοϊκή γεωγραφική θέση της χώρας, την εγγύτητά της με την Ελλάδα και την Ιταλία καθώς και την προσφορά εργασίας.

Στον Πίνακα 2.5 παρατίθενται μερικές από τις σπουδαιότερες ξένες επιχειρηματικές δραστηριότητες που υφίστανται στη χώρα της Αλβανίας. Η Ελλάδα και η Ιταλία αποτελούν τις κύριες χώρες προέλευσης επενδύσεων.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.5

Οι μεγαλύτερες ξένες επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην Αλβανία (1999)			
Εταιρίες	Χώρες προέλευσης	Κλάδος	Πωλήσεις
1.ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ			
Alfan SA	Ελλάδα	Υφανση	-
Coca Cola Enterprise	ΗΠΑ	Ποτά/ ροφήματα	-
Eisaban Τσιμεντοβιομηχανία	Λίβανο	Μη μεταλλικά προϊόντα	-
Eurotech τσιμέντα	Ελλάδα	Μη μεταλλικά προϊόντα	-
Glaxowellcome Albania	ΗΠΑ/ Ηνωμένο Βασίλειο	Χημικά	-
Occidental of Albania	ΗΠΑ	Πετρέλαιο	-
Tetra Pack Co	Σουηδία	Χαρτικά	-
Wuerth Albania Ltd	Γερμανία	Μη μεταλλικά προϊόντα	-
2.ΤΡΙΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ			
DHL International Albania	ΗΠΑ	Υπηρεσίες	3.593.5
Albane International	ΗΠΑ	Εμπόριο	-
Albanian Airlines Mak	Κουβέιτ	Μεταφορές	-
Albanian Mobile Communications	Ελλάδα/ Νορβηγία	Τηλεπικοινωνίες	-
Albaniasped Sh.p.k	Γερμανία	Μεταφορές	-
Gintas Albania Sh.p.k	Τουρκία	Κατασκευές	-
Globex	Καναδάς / ΗΠΑ	Κατασκευές	-
Hotel Afrodite	ΗΠΑ	Ξενοδοχεία	-
International Freight Forwarding and Transport	Ελβετία	Μεταφορές	-
Karavan Construction Development	ΗΠΑ	Κατασκευές	-
Kompania Bardha	ΗΠΑ	Εστιατόρια	-
KPMG Consulting sh.p.k	ΗΠΑ	Business services	-

²¹ <http://www.vpetho.gr>

²² <http://www.economics.gr/artickleData/EP/2006/08/Kapernakou.htm>

Melrose Investments Group	ΗΠΑ	Κατασκευές	-
Tirana Hotel	Ιταλία	Ξενοδοχεία	-
Vodafone Albania sh.A	Ηνωμένο Βασίλειο	Τηλεπικοινωνίες	-
3.ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ/ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΕΣ			
Albanian American Enterprise Fund	ΗΠΑ	Χρημ/οικονομική	-
Alpha Bank	Ελλάδα	Τράπεζα	-
American Bank of Albania	ΗΠΑ	Τράπεζα	-
Arab Albania Islamic Bank	Ισλαμική τράπεζα Ανάπτυξης	Τράπεζα	-
Fefad Bank Sh.A	Ελλάδα	Τράπεζα	-
First Investment Bank	Βουλγαρία	Τράπεζα	-
International Commercial Bank	Μαλαισία	Τράπεζα	-
Italian Albanian Bank	Ιταλία	Τράπεζα	-
National Bank of Greece	Ελλάδα	Τράπεζα	-
National Commercial Bank of Albania	ΗΠΑ	Τράπεζα	-
Tirana Bank	Ελλάδα	Τράπεζα	-

Πηγές: The Europa World Yearbook 2000, Albania, Vol. I, 41^η έκδοση (London, Europa Publications Ltd.,2000), σελ. 368-385, Foreign Investors Association of Albania, Members List (<http://www.fiaalbania.org/memblast.htm>).

Βοσνία-Ερζεγοβίνη

Ως αποτέλεσμα του εμφύλιου πολέμου, αλλά και της κατάτμησης της χώρας σε δύο οντότητες, η Βοσνία-Ερζεγοβίνη δεν ήταν ιδιαίτερα ελκυστική για τους ξένους επενδυτές. Μέχρι πρόσφατα, οι αγορές των δύο οντοτήτων ήταν κατακερματισμένες. Επίσης, παρά τις σημαντικές προσπάθειες για μεταρρύθμιση και εναρμόνιση των νομικών πλαισίων, οι νόμοι και κανονισμοί σε επίπεδο κράτους, οντότητας, ή ακόμη και τοπικής αυτοδιοίκησης, είναι συχνά αντιφατικοί ή επικαλυπτόμενοι. Συνεπώς, το χαμηλό επίπεδο εισροών ΞΑΕ είχε ως κύρια αιτία τον αλλοπρόσαλλο χαρακτήρα του επενδυτικού περιβάλλοντος. Αξίζει να σημειωθεί πως το 1998 οι εισροές ΞΑΕ στην Βοσνία Ερζεγοβίνη ανέρχονταν μόλις σε 67 εκατ. δολ. ΗΠΑ. Ωστόσο, κατά την περίοδο 2002-2003 η κατάσταση βελτιώθηκε: μέσα στη συγκεκριμένη διετία, οι συνολικές εισροές ΞΑΕ έφτασαν στα 650 εκατομμύρια δολ. ΗΠΑ, ποσό που υπερβαίνει τις σωρευτικές εισροές ΞΑΕ για όλα τα προηγούμενα έτη. Επίσης, όπως δείχνει ο Πίνακας 2.4 παραπάνω, οι ΞΑΕ αυξάνονται πολύ όταν εκφράζονται ως ποσοστό του ΑΕΠ, γεγονός που αντανακλά κυρίως την επίσπευση της διαδικασίας των ιδιωτικοποιήσεων (Παπάζογλου 2005).

Στα τέλη του 2004 καταρτίστηκαν επίσης στοιχεία για τις μετοχές ξένων επενδύσεων. Από τις 31 Δεκεμβρίου, οι μετοχές ξένων επενδύσεων στη ΒΕ ανήλθαν σε 2,95 δις ευρώ, από τα οποία, το 1,9 δις ευρώ εκπροσωπεί άμεσες ξένες

επενδύσεις. Οι επενδύσεις χαρτοφυλακίου κ.α., αποτέλεσαν το υπόλοιπο 1,05 δις ευρώ. Από το 1,9 δις ευρώ των ΞΑΕ, το 68% ήταν σε μορφή κεφαλαίων κυριότητας, ενώ το υπόλοιπο προερχόταν από ενδοεταιρικά δάνεια και άλλες μορφές επενδύσεων.

Παρατηρείται ακόμη, ό,τι η παρουσία Ελλήνων επιχειρηματιών είναι ανύπαρκτη, ενώ η μεγαλύτερη επενδύτρια χώρα στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη είναι η Αυστρία, καθώς το 2004 της αναλογούσε το μεγαλύτερο ποσό άμεσης ξένης επένδυσης ίσο με 178 εκατ. ευρώ. Ακολούθησε η Ολλανδία με 125,5 εκατ. ευρώ και η Κροατία με 4,5 εκατ. ευρώ. Συνολικά, αυτές οι 3 χώρες αποτελούν το 72 % των συνολικών άμεσων ξένων επενδύσεων κατά τη διάρκεια του έτους. Εξίσου σημαντικοί επενδυτές είναι η Γερμανία, η Σλοβενία, η ΗΠΑ και το Κουβέϊτ.²³

Στον Πίνακα 2.6 παρατίθενται μερικές από τις σπουδαιότερες ξένες επιχειρηματικές δραστηριότητες που υφίστανται στη Βοσνία- Ερζεγοβίνη.

²³ Στοιχεία από την Κεντρική Τράπεζα της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης, Centralna Banka Bosne-Hercegovine (2004), δεξ: <http://www.balkan-info.com>.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.6

Οι μεγαλύτερες ξένες επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη (1999)			
Εταιρίες	Χώρες προέλευσης	Κλάδος	Πωλήσεις
1.ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ			
Wuerth Bh. Doo	Γερμανία	Μη μεταλλικά προϊόντα	0.96
BiH Steel Zenica	Κουβέιτ	Βασικά μέταλλα	-
Coca cola	ΗΠΑ	Ποτά/ροφήματα	-
Dubienka textiles	Ιταλία	Υφανση	-
INTEST	Ιταλία	Υφανση	-
Kakanj τοιμέντα	Γερμανία	Μη μεταλλικά προϊόντα	-
Ledo Doo	Κροατία	Τρόφιμα	-
Skoda Sarajevo	Γερμανία	Μοτοσικλέτες	-
UNIS Lasta dd	Γερμανία	Μεταλλικά προϊόντα	-
2.ΤΡΙΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ			
Transar Doo	Κροατία	Μεταφορές	0.57
AES Cargo	ΗΠΑ	Μεταφορές	-
Cetra	Ηνωμένο Βασίλειο	Μεταφορές	-
DHL International	ΗΠΑ	Άλλες υπηρεσίες	-
Diona Doo	Κροατία	Εμπόριο Διανομής	-
Eronet	Κροατία	Τηλεπικοινωνίες	-
Parsons	ΗΠΑ	Κατασκευαστική	-
PTT BiH	Σουηδία	Τηλεπικοινωνίες	-
SKF Marketing DJL	Σουηδία	Business services	-
3.ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ/ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΕΣ			
Bosna Bank International dd	Μαλαισία	Τράπεζα	-
Raiffeissen Bank dd	Αυστρία	Τράπεζα	-
Turkish Ziraat Bank Bosnia dd	Τουρκία	Τράπεζα	-
Volksbank BH dd	Αυστρία	Τράπεζα	-
Zagrebacka banka BH dd	Κροατία	Τράπεζα	-

Πηγή: Dun & Bradstreet Co. Ltd., who owns whom, CD – ROM, United Kingdom, April 2001.

Βουλγαρία

Το χαμηλό επίπεδο ΞΑΕ στη Βουλγαρία, ιδίως μέχρι το 1996, σχετιζόνταν έντονα με την αργή και επιφανειακή πορεία της συγκεκριμένης χώρας προς τη μεταρρύθμιση, καθώς και με τις συνεχείς διακοπές και επανεκκινήσεις της εκάστοτε εφαρμοζόμενης μακροοικονομικής πολιτικής. Όπως αναφέραμε και παραπάνω, η συνδυασμένη επίδραση της καθυστέρησης των μεταρρυθμίσεων και της διόγκωσης των ζημιών των επιχειρήσεων, προξένησε στα τέλη του 1996 γενική οικονομική και πολιτική κρίση. Ο πληθωρισμός, το δημόσιο χρέος και το έλλειμμα του προϋπολογισμού ξέφυγαν από κάθε έλεγχο. Οι εμπορικές τράπεζες και οι χρηματοοικονομικές αγορές ουσιαστικά κατάρρευσαν, ενώ εξαντλήθηκαν τα συναλλαγματικά αποθέματα που θα στήριζαν το εθνικό νόμισμα. Το νέο σταθεροποιητικό πρόγραμμα που υιοθετήθηκε το 1997 με κύριο χαρακτηριστικό

γνώρισμα την καθιέρωση καθεστώτος επιτροπής συναλλάγματος, και την υιοθέτηση αξιόπιστων μορφών πολιτικής, σε συνδυασμό με την επίσπευση της προόδου των μεταρρυθμίσεων, οδήγησε σε σημαντική ανάκαμψη των εισροών ΞΑΕ. Βελτιώθηκαν, επίσης, οι συνθήκες για τους ξένους επενδυτές, ως αποτέλεσμα των ανανεωμένων προσπάθειών της κυβέρνησης για πάταξη της διαφθοράς και ενίσχυση της αποδοτικότητας του δυσκίνητου γραφειοκρατικού συστήματος.²⁴

Έτσι λοιπόν την περίοδο 1993-1996 οι εισροές ΞΑΕ ως (%) του ΑΕΠ στη Βουλγαρία βρίσκονταν σε χαμηλό επίπεδο 10,3 δολ. ΗΠΑ, αλλά το 1997 ενισχύθηκαν σημαντικά φτάνοντας τα 75,3 δολ. ΗΠΑ και μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1990 διατηρήθηκαν σε υψηλά επίπεδα. Αξίζει να σημειώσουμε, ό,τι μόνο το 1997 η Βουλγαρία προσέλκυσε περισσότερες εισροές ΞΑΕ απ' ό,τι ολόκληρη την προηγούμενη τετραετία. Αυτό ισχύει διότι το 1997 υπήρξε το πλέον ενεργητικό έτος όσον αφορά στην ιδιωτικοποίηση καθώς αποκρατικοποιήθηκε το 32% του πάγιου ενεργητικού.²⁵

Επίσης, παρόλο που οι ΞΑΕ παρέμειναν υψηλές κατά την περίοδο 2001-2002, μειώθηκαν ελαφρώς σε σύγκριση με το επίπεδό τους για το έτος 2000, αντανakλώντας κυρίως τα ανάμικτα αποτελέσματα της πορείας των μεγάλης κλίμακας ιδιωτικοποιήσεων. Σημειώστε, ωστόσο, ό,τι το 2003 παρατηρήθηκε σημαντική αύξηση των εισροών ΞΑΕ, οι οποίες έφτασαν σχεδόν τα 1,4 δολ. ΗΠΑ. Η αύξηση δεν οφειλόταν μόνο στις ιδιωτικοποιήσεις, αλλά και στην πραγματοποίηση μεγάλων επενδύσεων σε νέες παραγωγικές δραστηριότητες.

Σύμφωνα με την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Βουλγαρίας, τα συνολικά έσοδα από την διαδικασία ιδιωτικοποίησης της χώρας κατά τη διάρκεια της περιόδου 1993-2004 ανήλθαν στα 14,72 δις Λέβα (7,54 δις ευρώ).²⁶

Τέλος, όσον αφορά την πορεία των ΞΑΕ στην χώρα για το 11μηνο Ιανουαρίου – Νοεμβρίου 2005, σύμφωνα με τα στοιχεία που ανακοινώθηκαν από την Εθνική Κεντρική Τράπεζα της Βουλγαρίας²⁷ ανήλθαν στα 1,9 δις ευρώ σημειώνοντας ελαφρά μείωση σε σχέση με τα 2,3 δις. Ευρώ του αντίστοιχου διαστήματος του

²⁴ <http://www.economics.gr/articleData/EP/2006/08/Kapernakou.htm>

²⁵ Βλ. στοιχεία Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας Βουλγαρίας σχετικά με τα Οικονομικά αποτελέσματα ιδιωτικοποιήσεων στην Βουλγαρία.

²⁶ Πρέπει να επισημάνουμε ότι υπάρχει διαφορά στα στατιστικά στοιχεία μεταξύ εθνικής Τράπεζας Βουλγαρίας και Υπηρεσίας Ιδιωτικοποιήσεων, η οποία δημοσιεύει στοιχεία εκφρασμένα σε δολάρια, έναντι στοιχείων σε ευρώ που χρησιμοποιεί η Τράπεζα.

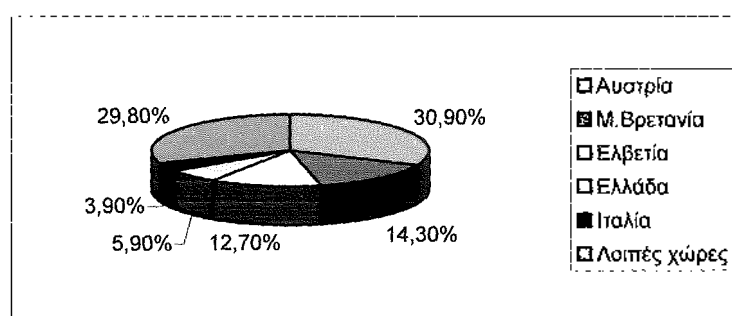
²⁷ Βλ. στοιχεία από το Ενημερωτικό δελτίο για την πορεία της Βουλγαρικής οικονομίας, Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων στη Σοφία Νο. 1/ Ιανουάριος 2006.

2004. Αυτό ισχύει διότι το 2004 η αυστριακή εταιρία τηλεπικοινωνιών Telecom Austria εξαγόρασε τη Βουλγαρική MobilTel, ενώ η αμερικανική Viva Ventures ανέλαβε τον πλειοψηφικό έλεγχο της Bulgarian Telecommunications Company. Για το 2005 οι ΞΑΕ αντιπροσωπεύουν το 7,1% του ΑΕΠ έναντι 7,9% το 2004.

Σε ότι αφορά στις χώρες προέλευσης των ΞΑΕ, το έτος 2005 οι μεγαλύτερες επενδύσεις προήλθαν από την Αυστρία 466,5 εκατ. ευρώ (ποσοστό 30,9% του συνόλου), τη Βρετανία 215,9 εκατ. ευρώ (ποσοστό 14,3% του συνόλου), την Ελβετία 191,7 εκατ. ευρώ (ποσοστό 12,7%), την Ελλάδα 89,1 εκατ. ευρώ (5,9% του συνόλου) και την Ιταλία στην πέμπτη θέση με 58,9 εκατ. ευρώ (3,9% του συνόλου) (Σχήμα 2.4).

ΣΧΗΜΑ 2.4

Γεωγραφική Κατανομή ΞΑΕ στη Βουλγαρία Ιανουάριος ~ Νοέμβριος 2005

Πηγή: Εθνική Τράπεζα Βουλγαρίας (2005)

Προτεραιότητα δόθηκε στους τομείς των μεταφορών, τις τηλεπικοινωνίες, τις χρηματοοικονομικές υπηρεσίες, τα ακίνητα, τις κατασκευές και τη βιομηχανία. Πάντως, οι προβλέψεις θέλουν τις άμεσες ξένες επενδύσεις να περιορίζονται στα επόμενα δύο χρόνια, εφόσον και οι ιδιωτικοποιήσεις στη χώρα ολοκληρώνονται.²⁸

Στον Πίνακα 2.7 παρατίθενται μερικές από τις σπουδαιότερες ξένες επιχειρηματικές δραστηριότητες που υφίστανται στη Βουλγαρία.

²⁸ http://www.economy.gr/articleData/JP_2006_08_Kapernakov.htm

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.7

Οι μεγαλύτερες ξένες επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στη Βουλγαρία (1999)			
Εταιρίες	Χώρες προέλευσης	Κλάδος	Πωλήσεις
1.ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ			
Lukoil Neftochim AD	Ρωσική Ομοσπονδία	Πετρελαιοειδή προϊόντα	1.503
Vidima AD	ΗΠΑ	Βασικά μέταλλα	102
Εργοστάσιο Ζυθοποιίας Zagorka AD	Ελλάδα	Ποτά/ ροφήματα	45
Τσιμεντοβιομηχανία Beloizvorski	Ελβετία	Μη μεταλλικά προϊόντα	38
Amylum Bulgaria	Βέλγιο	Τρόφιμα	36
KHM Belovo AD	Ελλάδα	Χαρτικά	30
Nestle Sofia AD	Ελβετία	Τρόφιμα	25
Delvit Pood	Ελλάδα	Τρόφιμα	18
Antibiotik AD	Γερμανία	Χημικά	-
Alumina AD	Τουρκία	Βασικά μέταλλα	-
Danone Serdica AD	Γαλλία	Τρόφιμα	35
2.ΤΡΙΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ			
Daewoo Bulgaria AD	Κορέα	Εμπόριο	7567
Somat AD	Γερμανία/ Ισπανία	Μεταφορές	6730
Sheraton Sofia Balkan AD	Κορέα	Ξενοδοχεία	698
Ukos Petroleum Bulgaria AD	Κύπρος	Εμπόριο	412
Balkan Sofia AD	Ισραήλ	Μεταφορές	-
Bulfon AD	Ελλάδα	Τηλεπικοινωνίες	-
GloBul	Ελλάδα	Τηλεπικοινωνίες	-
Metro Bulgaria	Γερμανία	Εμπόριο	-
Sofia Hotel	ΗΠΑ	Ξενοδοχεία	-
Overgas AD	Ρωσική Ομοσπονδία	Αέριο	-
M&M Militzer & Munch BG OOD	Ελβετία	Μεταφορές	-
3.ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ/ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΕΣ			
Allianz Bulgaria Insurance	Γερμανία	Ασφάλειες	-
Bulgaria Post Bank	Ελλάδα/ ΗΠΑ	Τράπεζα	-
International Commercial Bank	Ελλάδα	Τράπεζα	-
Ionian Bank	Ελλάδα	Τράπεζα	-
United Bulgarian Bank AD	Ελλάδα	Τράπεζα	-
Expressbank	Γαλλία	Τράπεζα	-
Bulgarian American Credit Bank	ΗΠΑ	Τράπεζα	-

Πηγή: Bulgarian foreign Investment Agency, Investment Statistics, Sofia, 2000

(http://www.bfia.org/Investment_statistics/index.htm)

Αριθμός εγγεγραμμένων επενδύσεων στη Βουλγαρία, τα έτη 1992-2000

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.8

Έτος	Αριθμός
1992	1715
1993	3052
1994	4269
1995	5646
1996	6168
1997	5503
1998	6226
1999	4845
2000	7153

(http://www.bfia.org/investment_statistics/index.htm)

Πηγές: Bulgarian foreign Investment Agency, Investment Statistics, Sofia, 2000

Κροατία

Η Κροατία είναι η πιο αναπτυγμένη χώρα της περιοχής και σε σύγκριση με τις άλλες οικονομίες, προχώρησε ταχύτερα στις μεταρρυθμίσεις, καθώς και στη βελτίωση του επενδυτικού κλίματος. Η διάσπαση της Γιουγκοσλαβίας και ο πόλεμος που ακολούθησε στις αρχές της δεκαετίας του '90, ανέστειλαν προσωρινά τη μετάβαση της Κροατίας στο σύστημα της αγοράς. Μόλις, όμως, έληξε ο πόλεμος και άρχισε η διαδικασία της μετάβασης, ανέκαμψαν και οι εισροές ΞΑΕ, αρχικά με σχετικά αργό ρυθμό αλλά πολύ πιο γρήγορα από το 1996 και μετά. Συγκεκριμένα, οι κατά κεφαλήν ΞΑΕ ως ποσοστό του ΑΕΠ αυξήθηκαν από έναν μέσο όρο 1,3 δολ. ΗΠΑ για την περίοδο 1993-1996 σε 6,4 δολ. ΗΠΑ την περίοδο 1997-1999. Ενώ το 2003 ανήλθαν σε 6,9 δολ. ΗΠΑ. Με δεδομένο το μικρό μέγεθος της οικονομίας της, η Κροατία έχει συσσωρεύσει με διαφορά το μεγαλύτερο απόθεμα άμεσων ξένων επενδύσεων στην περιοχή, τόσο ως κατά κεφαλήν ποσό, όσο και ως ποσοστό του ΑΕΠ.

Στον Πίνακα 2.9 παρατίθενται οι σπουδαιότερες ξένες επιχειρηματικές δραστηριότητες που υφίστανται στην Κροατία. Όπως βλέπουμε λοιπόν και από τα στοιχεία του Πίνακα που ακολουθεί, η Αυστρία και η Γερμανία έχουν πραγματοποιήσει τις μεγαλύτερες επενδύσεις στην Κροατία, καθώς στα τέλη του 2003 τους αναλογούσε, αντιστοίχως, το 26% και το 32% του συνολικού αποθέματος των ΞΑΕ. Εξίσου σημαντικά μερίδια του κροατικού αποθέματος ΞΑΕ ελέγχονται από τις ΗΠΑ και σε μικρότερο βαθμό από το Λουξεμβούργο, την Ουγγαρία, την Ιταλία και τη Σλοβενία. Η Ελληνική παρουσία και εδώ είναι μηδαμινή.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.9

Οι μεγαλύτερες ξένες επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην Κροατία (1999)			
Εταιρίες	Χώρες προέλευσης	Κλάδος	Πωλήσεις
1.ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ			
Zagrebacka Pivovara DD	Βέλγιο	Ποτά/ ροφήματα	301.4
Gorenje Zagreb DOO	Σλοβενία	Ηλεκτρικός εξοπλισμός	235.4
Cimos Buzet DOO	Σλοβενία	Οχήματα	110.9
Ireks Aroma DD	Γερμανία	Τρόφιμα	102.2
Istra Cement International DD	Γερμανία	Μη μεταλλικά προϊόντα	101.1
Sipro DD	Ιταλία	Βασικά μέταλλα	98.0
Bramac Doo	Αυστρία	Μη μεταλλικά προϊόντα	70.0
Krupp Belisce Elastomertechinik DOO	Γερμανία	Καουτσούκ	-
Nik DOO	Γερμανία	Ενδυση	-
Straza DD	Αυστρία	Ορυχεία/ Λατομεία	-
Vecernji List DD	Αυστρία	Εκδόσεις	-
2.ΤΡΙΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ			
Siemens DD	Γερμανία	Λοιπές υπηρεσίες	600.8
Intereuropa Zagreb DOO	Σλοβενία	Μεταφορές	61.5
Cronet	Γερμανία	Τηλεπικοινωνίες	-
Excelsior Hotel	Ηνωμένο Βασίλειο	Ξενοδοχεία	-
Hilton Imperial Dubrovnik	Αυστρία/ ΗΠΑ	Ξενοδοχεία	-
Hrvatksi Telekom	Γερμανία	Τηλεπικοινωνίες	-
Iskon	ΗΠΑ	Τηλεπικοινωνίες	-
Mg Croatia Plin DD	Γερμανία	Αέριο	-
ViPnet	Αυστρία/ ΗΠΑ	Τηλεπικοινωνίες	-
3.ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ/ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΕΣ			Περιουσιακά στοιχεία
Privredna Banka Zargreb DD	Ιταλία	Τράπεζα	20.643.0
Splitska Banka DD	Ιταλία	Τράπεζα	8.028.0
Rijecka Banka DD	Γερμανία	Τράπεζα	7.934.0
RaiffeisenBank Austria DD	Αυστρία	Τράπεζα	5118.0
Volksbank	Αυστρία	Τράπεζα	875.0

Πηγές: The Europa World Yearbook 2000, Croatia, κεφ. I, 41 έκδοση (London, Europa Publications LTD., 2000) pp. 1142-1160, And Portalino Tudi Links, List of banks from Croatian National Bank (http://www.portalino.it/banks/_hr.htm).

Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας (ΠΓΔΜ)

Η ΠΓΔΜ είναι η μόνη από τις δημοκρατίες της πρώην Γιουγκοσλαβίας που κέρδισε ειρηνικά την ανεξαρτησία της. Διάφορα γεγονότα, ωστόσο, επηρέασαν δυσμενώς τη χώρα και ευθύνονται για τις κακές της επιδόσεις ως προς την προσέλκυση ΞΑΕ. Πιο συγκεκριμένα, το εμπάργκο του ΟΗΕ σε βάρος της Σερβίας-Μαυροβούνιο είχε μεγάλο αντίκτυπο στην οικονομία της χώρας, αφού η ΣΜ αποτελούσε τη βασική αγορά και τον κύριο εμπορικό της διάυλο. Εξίσου δυσμενή αντίκτυπο είχε και το εμπάργκο που επέβαλλε η Ελλάδα στην ΠΓΔΜ το 1994. Στη συνέχεια, ο πόλεμος που ξέσπασε στο Κοσσυφοπέδιο το 1999, καθώς και η εσωτερική σύγκρουση μεταξύ των εθνοτήτων, που εκδηλώθηκε το πρώτο εξάμηνο του 2001, είχαν, επίσης, δυσμενή αντίκτυπο στην οικονομία της χώρας και τις εισροές ΞΑΕ. Συγκεκριμένα, η διαδικασία ιδιωτικοποίησης υπέστη σημαντική επιβράδυνση, καθώς αναστάλη η πώληση μεγάλων επιχειρήσεων εξαιτίας της εντυπωσιακής ανόδου του κινδύνου για τις ξένες επενδύσεις στην ΠΓΔΜ. Παρ' όλα αυτά, σε πείσμα των δυσμενών συνθηκών, η ΠΓΔΜ κατάφερε να σημειώσει μεγάλη πρόοδο στους τομείς της σταθεροποίησης και των μεταρρυθμίσεων, η οποία επηρέασε θετικά τους ξένους επενδυτές.

Συγκεκριμένα, το 1996 το ενδιαφέρον των ξένων επενδυτών για την ΠΓΔΜ παρουσιάστηκε αυξημένο. Σημειώθηκαν 12 επενδύσεις που υπερέβαιναν η καθεμία το ποσό των 500.000 γερμ. Μάρκων. Η μεγαλύτερη από αυτές που ανήλθε στα 3 εκατ. γερμ. μάρκα υπήρξε αυτή της αυστριακής εταιρίας Knauf στην παραγωγή γύψου. Κατά τη διάρκεια του 1997, οι επίσημες στατιστικές της ΠΓΔΜ κατέγραψαν εισροή 26 εκατ. δολ. Από τα οποία τα 6 εκατ. δολ. επενδύθηκαν μέσω της εισαγωγής εξοπλισμού, ενώ τα 20 εκατ. δολ. ήταν κεφάλαια ελβετικής προέλευσης που επενδύθηκαν στη μονάδα ατσαλιού Makstill στα Σκόπια.

Ωστόσο, οι σημαντικότερες επενδύσεις ξένων επιχειρήσεων πραγματοποιήθηκαν εντός του 1998. Αναφέρονται χαρακτηριστικά οι ακόλουθες: α) Ιδιωτικοποίηση τμήματος εργοστασίου ατσαλιού στα Σκόπια Ladna Valainica που πραγματοποιήθηκε μέσω επένδυσης 35,6 εκατ. γερμ. Μάρκων από τη γαλλοελβετική εταιρία Balkansteel (με έδρα το Λιχτενσταϊν). β) Επένδυση ύψους 50,5 εκατ. γερμ. Μάρκα στο εργοστάσιο παραγωγής τσιμέντου Usje πραγματοποιηθείσα από την ελβετική εταιρία Holderbank και την Ελληνική Τιτάν.

Η συνολική αξία των ξένων επενδύσεων στο τέλος του 1998 ανέρχεται σε 123 εκατ. δολ. ΗΠΑ. Από αυτά το 50-60% επενδύθηκε σε κατασκευαστικές βιομηχανίες.²⁹

Τέλος, στον Πίνακα 2.10 βλέπουμε την πορεία των ΞΑΕ στην χώρα για το Α' τετράμηνο του 2005, σύμφωνα με τα στοιχεία που ανακοινώθηκαν από την Εθνική Κεντρική Τράπεζα της ΠΓΔΜ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.10
ΞΑΕ στην ΠΓΔΜ Α' τετράμηνο 2005

Χώρες προέλευσης	Ποσόν άμεσης επένδυσης (σε εκατ. ευρώ)	% επί του συνόλου
Ρωσία	15,852	32,7%
Ιταλία	7,489	15,30%
Αγ. Βικέντιος/Γρανάδα	7,307	15,10%
Βουλγαρία	3,847	7,80%
Σλοβενία	2,523	5,10%
Ελβετία	2,305	4,80%
Ελλάδα	1,847	3,80%
ΗΠΑ	1,176	2,20%
Ολλανδία	1,093	2,20%
Αυστρία	1,048	2,20%
Κύπρος	0,542	0,20%
Virgin Islands	0,861	0,50%

Πηγή: Κεντρική Τράπεζα ΠΓΔΜ (2005)

Στον Πίνακα 2.11 παρατίθενται μερικές από τις σπουδαιότερες ξένες επιχειρηματικές δραστηριότητες που υφίστανται στην ΠΓΔΜ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.11

Οι μεγαλύτερες ξένες επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην ΠΓΔΜ (1999)			
Εταιρίες	Χώρες προέλευσης	Κλάδος	Πωλήσεις
1.ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ			-
Bargala	Ιταλία	Δέρμα	-
Bucim	ΗΠΑ	Ορυχεία	-
Fabrika za Kabli	Γερμανία	Μεταλλικά προϊόντα	-
Makedonija sport	Γερμανία	Ενδυση	-
Mermeren Kombinat	Ελλάδα	Μη μεταλλικά προϊόντα	-
Pivara	Ελλάδα	Ποτά/ ροφήματα	-
Pivarnica	Ελβετία	Ποτά/ ροφήματα	-
Shering Macedonia	Γερμανία	Χημικά	-
Strumica Tabak	Ελλάδα	Καπνός	-
Usje	Ελλάδα/ Ελβετία	Μη μεταλλικά προϊόντα	-
Zito Luks	Ελλάδα	Τρόφιμα	-

²⁹ www.dipek.gr/docs/Business_Guide.FYROM.1999.

2.ΤΡΙΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ			
Centro	Αυστρία	Εμπόριο	-
Emo'	Σερβία-Μαυροβούνιο	Ηλεκτρισμός	-
Makedonski Telecommunicaki AD	Ελλάδα/ Ουγγαρία	Τηλεπικοινωνίες	-
Okta crude Oil Refinery AD	Ελλάδα	Εμπόριο	-
Technogas	Ιταλία	Αέριο	-
Transkop	Γερμανία	Μεταφορές	-
Veropulos	Ελλάδα	Εμπόριο	-
3.ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ/ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΕΣ			
ADOR Makedonija	Ηνωμένο Βασίλειο	Ασφάλεια	-
Kreditna Banka AD	Ελλάδα	Τράπεζα	-
Stopanska Banka AD	Ελλάδα	Τράπεζα	-
Tutunska Banka AD	Γερμανία/ Σλοβενία	Τράπεζα	-

Πηγή: <http://www.mpa.org.mk/fdi.htm>). Foreign Investment in Macedonia through Privatization (Skopje, Privatization Agency, 30/10/2001).

Ρουμανία

Η Ρουμανία είναι η μεγαλύτερη οικονομία της περιοχής της ΝΑ Ευρώπης και έχει υπογράψει συμφωνίες για την προστασία των επενδύσεων με 92 χώρες καθώς και συμφωνίες αποφυγής διπλής φορολογίας με 40 περίπου χώρες. Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία του Μητρώου Εμπορικών Εταιρειών, το σύνολο των ξένων επενδύσεων στην Ρουμανία τα τελευταία δώδεκα έτη ξεπέρασε τα 10 δις. Euro και επενδύθηκε από 105 χιλ επιχειρήσεις. Οι μεγαλύτεροι ξένοι επενδυτές σύμφωνα με τα επίσημα στατιστικά στοιχεία είναι η Αυστρία, η Ολλανδία, η Γαλλία, η Γερμανία και οι ΗΠΑ. Η πλειονότητα των επενδύσεων κατευθύνθηκε προς βιομηχανικούς τομείς, δηλαδή προς τομείς αυτοκινητοβιομηχανίας, πληροφορικής και τηλεπικοινωνιών, real estate και υπηρεσίες.

Το μέγεθος των ξένων επενδύσεων, που πραγματοποιήθηκαν στην Ρουμανία υπολείπεται εκείνων των γειτονικών χωρών (Ουγγαρία, Τσεχία, Πολωνία), οι οποίες έχουν δημιουργήσει ένα εύκαμπτο νομικό καθεστώς υποστήριξης επενδύσεων. Η γραφειοκρατία, η έλλειψη ξεκάθαρα νομικού πλαισίου, η συνεχής αλλαγή νομοθεσίας, οι περιορισμοί στην ελευθερία κινήσεως κεφαλαίων, αποτέλεσαν προβλήματα, που περιόρισαν την προσέλκυση μεγαλύτερων κεφαλαίων. Παρόλα αυτά η καλύτερευση της Ρουμανικής οικονομίας μετά την πάροδο της μεταβατικής αυτής περιόδου και οι προοπτικές, που διανοίγονται μετά την πλήρη ένταξη της χώρας στην Ε.Ε., αποτελούν αιτίες για αύξηση των επενδύσεων στο μέλλον.

Σύμφωνα με τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία για το 2004, οι άμεσες ξένες επενδύσεις στη Ρουμανία έφθασαν τα 3,4 δις. Ευρώ . Για το 2005 εκτιμάται ότι οι

ξένες επενδύσεις θα κυμανθούν μεταξύ 2,3-3 δις ευρώ. Η αύξηση αυτή οφείλεται στη σαφή βελτίωση που παρατηρείται αναφορικά με τη δημοσιονομική και λογιστική πειθαρχία στη χώρα και τη συνεχή προσαρμογή της στα κοινοτικά δεδομένα.

Στον Πίνακα 2.12 παρατίθενται οι σπουδαιότερες ξένες επιχειρηματικές δραστηριότητες που υφίστανται στην Ρουμανία. Η Γαλλία και η Ολλανδία πρωτοστατούν στις επενδύσεις.³⁰

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.12

Οι μεγαλύτερες ξένες επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην Ρουμανία (1999)			
Εταιρίες	Χώρες προέλευσης	Κλάδος	Πωλήσεις
1.ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ			
Automobile Dacia SA	Γαλλία	Οχήματα	405.0
Daewoo Automobile Romania SA	Κορέα	Οχήματα	384.5
Iafarge Romcim SA	Γαλλία	Μη μεταλλικά προϊόντα	114.9
Coca cola Romania SRL	ΗΠΑ	Ποτά/ ροφήματα	98.3
Lukoil Romania SRL	Ρωσία	Πετρελαιοειδή προϊόντα	95.1
Ursus SA	Ηνωμένο Βασίλειο	Ποτά/ ροφήματα	70.4
Agricola International SA	Γερμανία	Τρόφιμα	52.2
Stellmann Bukarest SRL	Ολλανδία	Ρούχα	50.4
Unirea SA	Ιταλία	Τρόφιμα	30.9
Sanex SA	Ολλανδία	Χημικά προϊόντα	25.4
Vilmar SA	Γαλλία	Μεταλλικά προϊόντα	22.9
2.ΤΡΙΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ			
Metro Cash and Carry SRL	Γερμανία	Εμπόριο	359.8
Interbrands Marketing and Distribution SA	Κύπρος	Εμπόριο	193.7
Mobil Rom SA	Γαλλία	Τηλεπικοινωνίες	110.8
Alcatel Network Systems Romania SA	Γαλλία	Τηλεπικοινωνίες	48.4
Media Pro International sa	Ολλανδία	Λοιπές υπηρεσίες	47.3
Colgate Palmolive srl	ΗΠΑ	Εμπόριο	38.9
Unilever Romania SA	Ολλανδία	Εμπόριο	23.8
Rom Telecom	Ελλάδα	Τηλεπικοινωνίες	-
3.ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ/ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΕΣ			
ABN AMRO Romania	Ολλανδία	Τράπεζα	-
Alpha Bank Romania SA	Ελλάδα	Τράπεζα	-
Asigurareo Romaneasco SA(ASIROM)	Ηνωμένο Βασίλειο	Ασφαλιστική	-
Banca Turco Romania SA	Τουρκία	Τράπεζα	-

Πηγή: The Europa World Yearbook 2000, Romania, Vol.II, 41 edition (London, Europa Publications Ltd., 2000), σελ. 3024-3048.

Central and Eastern Europe Business Information Center, US Companies in Romania (CEEBC, Washington D.C. October 2000)

(<http://www.mac.doc.gov/eebic/country/romania/uscomp.htm>).

³⁰ Βλ. στοιχεία από το Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων στη Ρουμανία, «Επενδύσεις στη Ρουμανία – Θεσμικό πλαίσιο επενδύσεων», για το έτος 2005.

Σερβία-Μαυροβούνιο (ΣΜ)

Στη ΣΜ η διαδικασία μετάβασης ξεκίνησε μόλις το 2001, μετά από την αλλαγή πολιτικού σκηνικού που σημειώθηκε τον Οκτώβριο του 2000. Η βραδεία πρόοδος των ιδιωτικοποιήσεων κράτησε κατά την περίοδο 2000-2002 τις ΞΑΕ σε ιδιαίτερα χαμηλά επίπεδα. Πιο συγκεκριμένα, μέσα στο 2001 σημειώθηκε μικρή ανάκαμψη των εισροών ΞΑΕ (από 48,133 εκατ. δολ. το 2000 έφτασαν τα 326,454 εκατ. δολ. ΗΠΑ το 2001). Η ουσιαστική ανάκαμψη, όμως, σημειώθηκε το 2003. Συγκεκριμένα, οι άμεσες ξένες επενδύσεις αυξήθηκαν σε σχεδόν 1,1 δις δολάρια ΗΠΑ, μεγάλο μέρος των οποίων συνδέονταν με ιδιωτικοποιήσεις.

Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία του **Serbian Investment and Export Promotion Agency (SIEPA)** οι άμεσες ξένες επενδύσεις στη Σερβία την περίοδο 2001-2004 ανά σημαντικότερο επενδυτή και ανά έτος έχουν ως ακολούθως:

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.13

ΞΑΕ στη Σερβία την περίοδο 2001-2004 (σε εκατ. δολ. ΗΠΑ)

Χώρα	2001	2002	2003	2004	Σύνολο
Ολλανδία	0,23	2,248	598,963	101,571	703,012
Γερμανία	15,224	82,801	75,708	48,481	222,214
Αυστρία	5,499	33,876	93,747	138,852	271,974
Ελλάδα	1,496	12,496	62,268	45,854	122,114
Γαλλία	1,129	87,489	7,858	21,59	118,066
Κύπρος	6,86	41,717	31,581	14,526	94,684
Ην Βασίλειο	1,995	6,618	20,631	63,254	92,498
Σλοβενία	2,297	9,561	29,036	12,624	53,518
ΗΠΑ	8,739	18,099	15,068	8,37	50,276
Κροατία	1,41	5,243	34,446	5,808	46,907
Ιταλία	4,816	7,553	21,325	9,228	42,922
Σύνολο	49,695	307,701	990,631	470,158	1818,185

Πηγή: SIEPA (2005)³¹

Όσον αφορά την περσινή χρονιά (2005), οι ΞΑΕ ανήλθαν περίπου σε 1,65 δις ευρώ και οι σημαντικότερες πηγές τους είναι η Ιταλική Banca Intesa, η αμερικάνικη Ball Packaging και η γερμανική αλυσίδα λιανεμπορίου Metro Cash & Carry. Αξίζει να σημειωθεί, ότι οι εγκαταστάσεις της τελευταίας συνιστούν και τη μεγαλύτερη επένδυση του είδους στη Νοτιοανατολική Ευρώπη. Η δε Microsoft

³¹ Τα στοιχεία του SIEPA προέρχονται από τη βάση δεδομένων των εμπορικών τραπεζών της Σερβίας και συνεπώς αφορούν μόνο τις πραγματικές εκταμιεύσεις ξένων επενδύσεων σε ρευστό, και επενδύσεις που έχουν γίνει σε υφιστάμενες σερβικές επιχειρήσεις. Δεν αναφέρονται σε επενδύσεις με άλλες μορφές (σε είδος, παραχωρήσεις δικαιωμάτων κλπ.) ή μελλοντικά επενδυτικά σχέδια.

έχει ιδρύσει στο Βελιγράδι το πρώτο κέντρο ανάπτυξης λογισμικού της ΝΑ Ευρώπης.³²

Στον Πίνακα 2.14 παρατίθενται μερικές από τις σπουδαιότερες ξένες επιχειρηματικές δραστηριότητες που υφίστανται στη Σερβία Μαυροβούνιο.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.14

Οι μεγαλύτερες ξένες επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην ΣΜ (1999)			
Εταιρίες	Χώρες προέλευσης	Κλάδος	Πωλήσεις
1.ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ			
IDN Galenika AD	ΗΠΑ	Χημικά	5610
BP Cycle	Γερμανία	Οχήματα	431
Alcatel Pupin Jugoslavija	Γαλλία	Ηλεκτρικός εξοπλισμός	-
Beocin cement Factory	Γαλλία	Μη μεταλλικά προϊόντα	-
Delta M DOO	Κύπρος	Ξύλο	-
Ericsson DOO	Σουηδία	Ηλεκτρικός εξοπλισμός	-
IBP Beograd AD	ΗΠΑ	Ποτά / ροφήματα	-
Intercell AD	Πολωνία	Χαρτικά	-
Kosjeric Cement Factory	Ελλάδα	Μη μεταλλικά προϊόντα	-
2.ΤΡΙΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ			
Naftagas Hip jugopetrol	Ρωσία	Αέριο	-
Nik Trading	Βέλγιο	Εμπόριο	-
Omega Trans DOO	Κύπρος	Μεταφορές	-
Patrimons International Trading Corp	Κύπρος	Εμπόριο	-
Telekom Serbia	Ελλάδα/ Ιταλία	Τηλεπικοινωνίες	-
3.ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ/ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΕΣ			
Alpha Bank AE	Ελλάδα	Τράπεζα	-
Bank Austria AD	Αυστρία	Τράπεζα	-
Continental banka AD Novi Sad	Σλοβενία	Τράπεζα	-
Delta banka AD Beograd	Κύπρος	Τράπεζα	-
National Bank of greece SA beograd	Ελλάδα	Τράπεζα	-

Πηγές: The Europa world yearbook 2000, Yugoslavia, vol.II, 41 edition (London, Europa Publications Ltd.,2000), pp. 4065-4090.

Bibic Law Office, Doing Business in Yugoslavia, Belgrade (<http://www.yubusiness.co.yu/>).

³² <http://www.economics.gr/articleData/EP/2006/08/Kapernakou.htm>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

3.1 ΟΙ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ

Στην ενότητα αυτή επικεντρωνόμαστε στα βασικά χαρακτηριστικά των Ελληνικών άμεσων επενδύσεων στις χώρες της Κ.Α.Ε., τα οποία αντιπαραβάλλονται με τα αντίστοιχα άλλων χωρών. Ίσως το πιο χαρακτηριστικό στοιχείο των Ελληνικών ξένων άμεσων επενδύσεων στις χώρες της Κ.Α.Ε. είναι ότι αυτές συγκεντρώνονται σχεδόν αποκλειστικά στα Βαλκάνια.

Ειδικότερα, οι χώρες της Κ.Α.Ε. μπορούν να διακριθούν σε τρεις μεγάλες ζώνες:

1^η ζώνη: Περιλαμβάνει τη νότια Βαλκανική (Αλβανία, Βουλγαρία, ΠΓΔΜ), όπου η Ελλάδα έχει ισχυρή παρουσία.

2^η ζώνη: Περιλαμβάνει τις παραευξείνιες, κυρίως, χώρες που βρίσκονται σχετικά κοντά στην Ελλάδα (Ουκρανία, Ρωσία, Καυκασία, κλπ.), υπάρχει κάποια ελληνική παρουσία.

3^η ζώνη: Περιλαμβάνει τις πλέον ανεπτυγμένες χώρες της ΚΑΕ, (Σλοβενία, Κροατία, χώρες του Βίζενγκραντ³³ και της Βαλτικής³⁴), που μάλιστα, με εξαίρεση την Κροατία, προσχώρησαν στην ΕΕ. Είναι αγορές που απαιτούν ποιότητα του προϊόντος και δυστυχώς η ελληνική παρουσία σε αυτές είναι κυριολεκτικά ανύπαρκτη.

Συνεπώς, αυτή η συγκέντρωση των ελληνικών ΞΑΕ αποτελεί ταυτόχρονα στοιχείο ομοιότητας αλλά και διαφοράς με τη συμπεριφορά των άμεσων επενδύσεων από άλλες αναπτυγμένες χώρες (Καραγιάννη κ.α. 1998).

Αποτελεί στοιχείο διαφοράς με την έννοια ότι, οι Ελληνικές επενδύσεις επικεντρώνονται π.χ. στη Βουλγαρία, στην Αλβανία, στην ΠΓΔΜ και στην Ρουμανία, που είναι από τις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες της Κ.Α.Ε. Αντίθετα, οι αναπτυγμένες χώρες δείχνουν (όπως έχουμε ήδη αναλύσει), μια σαφή προτίμηση στις αναπτυγμένες χώρες της Κ.Α.Ε. π.χ. Σλοβενία, Κροατία, χώρες του Βίζενγκραντ και της Βαλτικής.

Αποτελεί στοιχείο ομοιότητας με την έννοια ότι, οι άμεσες επενδύσεις από την Ελλάδα όπως και από άλλες αναπτυγμένες χώρες επικεντρώνονται κυρίως στις χώρες με τις οποίες υπάρχει γεωγραφική γειτνίαση.

Συγκεκριμένα, η Ελλάδα όπως θα δούμε αναλυτικά παρακάτω αποτελεί έναν από τους μεγαλύτερους επενδυτές στην περιοχή των Βαλκανίων, με τα κεφάλαια που

³³ Χώρες Βίζενγκραντ: Πολωνία, Τσεχία, Ουγγαρία, Σλοβακία.

³⁴ Χώρες Βαλτικής: Λιθουανία, Λετονία, Εσθονία.

έχουν επενδυθεί να ανέρχονται πάνω από 5 δις. ευρώ και τις Ελληνικές επενδύσεις να καταλαμβάνουν πρώτες θέσεις στην Αλβανία, στην ΠΓΔΜ, στη Σερβία-Μαυροβούνιο, τη δεύτερη θέση στην Βουλγαρία και την τρίτη στη Ρουμανία. Η συγκέντρωση σε αυτές τις χώρες θα πρέπει να ιδωθεί και ως απόρροια του ότι ο χώρος (εν προκειμένου η απόσταση) έχει πολύ μεγάλη σημασία για την ανάπτυξη οικονομικών σχέσεων.

Επίσης, επί τη βάσει της σύγκρισης μεταξύ προϊόντων και υπηρεσιών που πωλούνται από τις μητρικές επιχειρήσεις και τις θυγατρικές τους³⁵, βγαίνει το συμπέρασμα ότι οι Ελληνικές ΞΑΕ στις χώρες της ΝΑ Ευρώπης, μπορούν ως επί το πλείστον να ταξινομηθούν ως «οριζόντιες επενδύσεις», στις οποίες οι δραστηριότητες των επιχειρήσεων αντιγράφονται για την εξασφάλιση πρόσβασης στις τοπικές αγορές, παρά ως «κάθετες επενδύσεις», στις οποίες η μεταφορά φάσεων εντάσεως εργασίας της παραγωγής αποτελεί αντίδραση κυρίως στις συνθήκες κόστους (Πιτέλης 2002).

Είναι γεγονός λοιπόν, πως τα τελευταία χρόνια παρατηρείται συστηματική στροφή των εγχώριων επενδύσεων προς τις γειτονικές βαλκανικές χώρες, με αποτέλεσμα η παραγωγική «καρδιά» σειράς επιχειρήσεων να μετατοπίζεται βορειότερα, μετατρέποντας σταδιακά τις τοπικές μητρικές σε «πωλητές» υπηρεσιών. Η στρατηγική διεξόδου υλοποιείται είτε με την εξαγορά εγχώριων επιχειρήσεων (πολλές εκ των οποίων κρατικές), είτε με την ίδρυση νέων μονάδων στη μεταποίηση και σε άλλους κλάδους, όπως στον χρηματοοικονομικό τομέα, στην ενέργεια, στις τηλεπικοινωνίες, στις κατασκευές, στο εμπόριο κλπ. (Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, εφημ. Απρίλιος 2005). Οι ελληνικές επιχειρήσεις μεταφέρουν μέρος των δραστηριοτήτων τους στις γειτονικές χώρες προκειμένου να αξιοποιήσουν εγκαίρως τις ευκαιρίες που παρουσιάζονται στην περιοχή, τις οποίες θα αναλύσουμε λεπτομερώς παρακάτω.

3.2 ΟΙ ΛΟΓΟΙ ΤΗΣ ΔΙΕΙΣΔΥΣΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ

Οι Ελληνικές επιχειρήσεις δραστηριοποιούνται στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων είτε γιατί έλκονται από τις συνθήκες που προσφέρονται στην εν λόγω περιοχή είτε γιατί απωθούνται από την Ελλάδα. Συγκεκριμένα, οι βασικοί λόγοι που

³⁵ Αποτελέσματα εργασίας πεδίου για τη συλλογή πρωτογενών δεδομένων που εκπονήθηκε την περίοδο 1995-96 για το πρόγραμμα PHARE ACE της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, δημιουργώντας μια βάση δεδομένων για 220 επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στα Βαλκάνια. Οι ελληνικές επιχειρήσεις που απάντησαν ήταν 96.

ωθούν τις ελληνικές επιχειρήσεις να φύγουν από την Ελληνική αγορά και να δημιουργήσουν επενδυτικά σχέδια στα Βαλκάνια είναι:

- Ο κορεσμός και η εντατικοποίηση του ανταγωνισμού στην Ελληνική αγορά, κυρίως λόγω της έντονης εισαγωγικής διείσδυσης – ιδίως σε ορισμένους κλάδους – καθώς και το μη ανταγωνιστικό κοστολόγιο σε κλάδους που παράγουν προϊόντα έντασης εργασίας (π.χ. έτοιμο ένδυμα και υπόδημα). (Πετράκος, 2000)
- Επίσης, βασική αιτία που οδηγεί τις ελληνικές επιχειρήσεις στο δρόμο της αποχώρησης από τη χώρα είναι το ασαφές φορολογικό καθεστώς, αλλά και η υψηλή φορολογία που αντιμετωπίζουν σε σχέση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Πέρα από τους υψηλούς φορολογικούς συντελεστές, συχνά – πυκνά οι επιχειρήσεις καλούνται αιφνιδίως από το δημόσιο να καταβάλλουν έκτακτα ποσά, όπως για παράδειγμα για να περαιώσουν εκκρεμείς φορολογικά υποθέσεις. Εκτός των φορολογικών, μεγάλο αγκάθι αποτελεί η γραφειοκρατία αλλά και ο τρόπος με τον οποίο λειτουργεί ο δημόσιος τομέας απέναντι στις βιομηχανίες (Χατζηνικολάου 2006).

Από την άλλη, οι βασικοί λόγοι που έλκουν τις Ελληνικές επιχειρήσεις να δημιουργήσουν Α.Ξ.Ε. στα Βαλκάνια είναι:

- Η δυνατότητα μείωσης του κόστους παραγωγής, κυρίως μέσω της μείωσης του κόστους εργασίας,³⁶ αποτελεί ένα πολύ σημαντικό κίνητρο ιδιαίτερα για επενδύσεις σε τομείς εντάσεως εργασίας (Χασσίδ, 1995). Ακόμη και με τους τρέχοντες υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης στην περιοχή των Βαλκανίων, το κόστος παραγωγής εκτιμάται ότι θα συνεχίσει να υπολείπεται του μέσου ευρωπαϊκού για την επόμενη επταετία τουλάχιστον. Κίνητρο, το οποίο βάζει σε πειρασμό τις Ελληνικές επιχειρήσεις να καλύψουν μελλοντικά και τις ανάγκες της εγχώριας αγοράς από τις μονάδες τους στα Βαλκάνια. Το κόστος παραγωγής στη Ρουμανία ή στη Βουλγαρία για παράδειγμα, ανέρχεται στο μισό περίπου του αντίστοιχου Ελληνικού, ενώ το κόστος εκπαίδευσης νέου προσωπικού δεν είναι καθοριστικό για την αποτροπή τέτοιων επενδύσεων. Ο παράγοντας του κόστους λειτουργεί βέβαια και για τις επενδύσεις που είναι εντάσεως κεφαλαίου (π.χ. το κόστος παραγωγής αλλαντικών στην Βουλγαρία ανέρχεται σε 0,50 ευρώ ανά κιλό έναντι 2,5 ευρώ ανά κιλό στην Ελλάδα). Ήδη μεγάλοι επιχειρηματικοί όμιλοι, καθαρά εξαγωγικοί μάλιστα, σε κάποιες

³⁶ Το κατά κεφαλήν εισόδημα στις Βαλκανικές χώρες ανέρχεται κατά μέσον όρο στα 2.300 ευρώ περίπου, δηλαδή μόλις στο 15% της Ελλάδος και στο 10% των χωρών της Ευρωζώνης.

περιπτώσεις, περιμένουν ουσιαστικά να λήξει η υποχρέωση που έχουν αναλάβει λόγω των επιδοτήσεων που έλαβαν για επενδύσεις στην Ελλάδα προκειμένου εν συνεχεία να μεταφέρουν τις γραμμές παραγωγής από τις εδώ μονάδες τους σε αυτές της Ανατολικής Ευρώπης (ΕΞΠΡΕΣ, Φεβρουάριος 2006).

- Το γεγονός ότι οι περισσότερες από τις Βαλκανικές αγορές βρίσκονται σε τροχιά ένταξης στην ΕΕ, (βλέπε Βουλγαρία, Ρουμανία) σε συνδυασμό με το ότι διαθέτουν υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης, (π.χ. η συνέχιση των διαρθρωτικών αλλαγών, η προσαρμογή του θεσμικού πλαισίου, ο αυξημένος αριθμός ιδιωτικοποιήσεων, η σταθερή άνοδος του ΑΕΠ, οι χαμηλοί φορολογικοί συντελεστές, η περαιτέρω αποκλιμάκωση του πληθωρισμού, η αυξανόμενη κατανάλωση και γενικότερα η προσαρμογή των χωρών της περιοχής σε συνθήκες ελεύθερης οικονομίας), αποτελούν στοιχεία που προσελκύουν τόσο τις Ελληνικές όσο και τις επιχειρήσεις από άλλες χώρες της Κεντρικής και Δυτικής Ευρώπης.³⁷
- Ένας ακόμη σοβαρός λόγος που προσελκύει τις ελληνικές επιχειρήσεις στα Βαλκάνια είναι όπως έχουμε ήδη αναφέρει η γεωγραφική γειτνίαση της Ελλάδας με τις Βαλκανικές χώρες, η οποία συνεπάγεται φθινό κόστος μεταφοράς, μεγαλύτερη πυκνότητα επαφών και δυνατότητα δημιουργίας οικονομικής ενδοχώρας για τις Ελληνικές επιχειρήσεις (Labrianidis, 2001).
- Επιπρόσθετα, η χώρα μας έχει τόσο παραδοσιακούς εμπορικούς δεσμούς όσο και πολιτιστικούς (κοινή κουλτούρα, ήθη και συνήθειες) με την περιοχή των Βαλκανίων οι οποίοι τους επιτρέπουν να κατανοήσουν και να εγκλιματισθούν καλύτερα στο ξένο περιβάλλον, καθώς τους δίνεται η δυνατότητα να έρθουν σε ουσιαστική επαφή με τις ανάγκες και τις απαιτήσεις των ντόπιων κατοίκων (Ανδρικοπούλου- Καυκάλας, 2000).
- Η εκμετάλλευση των πρώτων υλών της περιοχής, είναι ένας ακόμη βασικός λόγος που έλκει τις Ελληνικές επιχειρήσεις στα Βαλκάνια με στόχο είτε την παραγωγή προϊόντων εκεί (για την εγχώρια αγορά ή και για το εξωτερικό),

³⁷ <http://economist.kathimerini.gr>, 21/06/2005.

είτε την εισαγωγή τους στην Ελλάδα για τις ανάγκες της επιχείρησης (Ανδρικοπούλου- Καυκάλας, 2000). Πιο συγκεκριμένα, η Αλβανία διαθέτει χρώμιο, νικέλιο, χαλκό, πετρέλαιο και λιγνίτη. Στη Βουλγαρία υπάρχει σίδηρος, χρώμιο, χαλκός, ψευδάργυρος και μαγγάνιο. Στην ΠΓΔΜ υπάρχει ψευδάργυρος, χαλκός, χρώμιο και κάρβουνο. Η Κροατία επίσης διαθέτει Βωξίτη, πετρέλαιο, ξυλεία και πυρίτιο. Από την άλλη στη Ρουμανία υπάρχει ξυλεία, κάρβουνο, πετρέλαιο και σίδηρος. Επομένως μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι οι φυσικοί πόροι των βαλκανικών χωρών μπορούν να αποτελέσουν σημαντικό μοχλό ανάπτυξης των συμφερόντων των μεγάλων πολυεθνικών και να δημιουργηθούν έντονες συνθήκες εξάρτησης, στην οποία η ελληνική αστική τάξη προσπαθεί να αποσπάσει σημαντική θέση (Μπαμπανάσης, 1997).

- Επίσης, το γεγονός ότι οι βαλκανικές αγορές είναι σχετικά αδιαμόρφωτες (με αρκετές ελλείψεις), δηλαδή, στηρίζονται κυρίως στον πόλεμο των τιμών και όχι στην ποιότητα – διαφοροποίηση του προϊόντος, αποτελούν μια καλή διέξοδο για τις προβληματικές μικρού και μεσαίου μεγέθους Ελληνικές επιχειρήσεις. Οι επιχειρήσεις αυτές έχοντας εξαντλήσει τα περιθώρια της εγχώριας αγοράς στρέφονται προς τις χώρες της ΝΑ Ευρώπης, στις οποίες δεν υπάρχει τόσο έντονος ανταγωνισμός, δεδομένου ότι οι ισχυρές επιχειρήσεις της δύσης τηρούν στάση αναμονής και προτιμούν να επενδύσουν στις χώρες της Κ.Α.Ε. εξαιτίας του αυξημένου ρίσκου, των χειρότερων υποδομών και της φτώχης βιομηχανικής βάσης που επικρατεί στις βαλκανικές χώρες (Ανδρικοπούλου- Καυκάλας, 2000).
- Τέλος, οι ελληνικές επιχειρήσεις στοχεύουν να εκμεταλλευτούν τους δεσμούς που συνδέουν τις χώρες της Κ.Α.Ε. μεταξύ τους. Δηλαδή, μια επένδυση σε μια Χ.Κ.Α.Ε. μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως βάση για την επέκταση σε άλλες χώρες Κ.Α.Ε. λόγω των μειωμένων δασμών στις μεταξύ τους εμπορικές συναλλαγές καθώς και της ύπαρξης παραδοσιακών καναλιών εμπορικών σχέσεων κ.λ.π.

3.3 ΑΝΤΙΚΙΝΗΤΡΑ-ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΠΟΥ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΖΟΥΝ ΟΙ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ

Μετά την ανάλυση των παραγόντων που επηρεάζουν τις επενδυτικές επιλογές των Ελληνικών επιχειρήσεων, αξίζει να αναφέρουμε τους βασικούς περιορισμούς - αντικίνητρα που αντιμετωπίζει ένας επενδυτής όταν αναλαμβάνει ένα πρόγραμμα επένδυσης στα Βαλκάνια (Πιτέλης 2002).

Σύμφωνα με έρευνα που πραγματοποίησε ο Σύνδεσμος Βιομηχανιών Βορείου Ελλάδος (ΣΒΒΕ) σε ένα τυχαίο δείγμα 380 εταιριών που δραστηριοποιούνται στα Βαλκάνια³⁸ μέσα στα πλαίσια της πρωτοβουλίας για συνεργασία των χωρών της ΝΑ Ευρώπης εντοπίστηκαν οι ανασταλτικοί παράγοντες που εμποδίζουν τις επενδύσεις και άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες στις αναπτυσσόμενες χώρες των Βαλκανίων και των περιοχών που βρέχονται από την Μαύρη Θάλασσα.

Τα σημαντικότερα αντικίνητρα όπως ταξινομούνται με βάση τη σπουδαιότητά τους είναι τα εξής:

- Πολιτική και οικονομική αστάθεια (8,03%), η οποία συνεπάγεται δυσκολίες στο μακροπρόθεσμο σχεδιασμό για τις επιχειρήσεις, αδυναμία προσαρμογής με την οικονομία της αγοράς και κλίμα αβεβαιότητας για επενδύσεις.
- Εγκληματικότητα - έλλειψη διαφάνειας - διαφθορά (7,14%), η οποία ταυτίζεται με τη διαφθορά στο δημόσιο τομέα και την έλλειψη διαφάνειας στις δημόσιες διαδικασίες ούτως ώστε να ευνοούνται συγκεκριμένοι μόνο επιχειρηματίες
- Ελλιπείς υποδομές (6,93%) που εντοπίζονται στο οδικό δίκτυο, τις τηλεπικοινωνίες, τα αεροδρόμια, το σιδηροδρομικό δίκτυο, την ενέργεια, τα εμπορικά λιμάνια.
- Ανεπαρκές νομικό και διοικητικό πλαίσιο (6,89%), το οποίο αφορά τους πολύπλοκους δασμούς, τις χρονοβόρες διαδικασίες εκτελωνισμού, τους συναλλαγματικούς περιορισμούς, τη διπλή φορολογία, την έλλειψη εξειδίκευσης ανθρώπινου δυναμικού, τα προβλήματα στο εκπαιδευτικό σύστημα, την έλλειψη συστήματος ποιοτικού ελέγχου και τη μη ευέλικτη εργατική νομοθεσία.

³⁸ Η Έρευνα πραγματοποιήθηκε με ερωτηματολόγια που στάλθηκαν σε 380 ελληνικές επιχειρήσεις που δραστηριοποιήθηκαν στις βαλκανικές χώρες μεταξύ 23/10/1998-2/11/1998. Τα αντικίνητρα ξεκινούν από 1 αυτά που είναι λιγότερο περιοριστικά έως το 10 πολύ περιοριστικά.

- Ανεπαρκής πολιτικός σχεδιασμός για ξένες επενδύσεις (6,37%), εξαιτίας της ύπαρξης γραφειοκρατίας, τις δυσκολίες στην ιδιοκτησία γης, και στον προβληματικό επαναπατρισμό του κεφαλαιουχικού κέρδους.
- Αρνητικό επιχειρηματικό κλίμα (5,19%), που εντοπίζεται στο μη οργανωμένο χρηματοπιστωτικό σύστημα, στην ύπαρξη μαύρης αγοράς, τη χαμηλή ζήτηση και χαμηλή κατανάλωση στο εσωτερικό (αν και έχει βελτιωθεί η κατανάλωση τα τελευταία χρόνια), στο προβληματικό σύστημα διανομής, στις ελλείψεις από επιχειρήσεις και επιχειρηματίες καθώς και στο μη εκσυγχρονισμένο μηχανολογικό εξοπλισμό.

Επιπρόσθετα με τα αντικίνητρα που συμπεριλαμβάνονται στο ερωτηματολόγιο, οι ερωτώμενοι επισήμαναν και κάποια επιπλέον αντικίνητρα τα οποία στην κάθε χώρα είναι διαφορετικά. Πιο συγκεκριμένα:

Στην Αλβανία: α) έλλειψη επιχειρηματικών ενώσεων και αντιπροσωπιών, β) Ανεπαρκής ενημέρωση από τους υπάρχοντες οργανισμούς για την υποστήριξη των επιχειρηματικών σχεδίων, γ) αποτυχία του νομικού συστήματος, δ) ανεπαρκής υποστήριξη των δασμολογικών συμφωνιών από μέρους του ελληνικού κράτους.

Στην Ρουμανία: α) ανεπαρκές δικαστικό και δημόσιο σύστημα, β) έλλειψη κατάλληλων επιχειρηματικών ορίων, γ) υπερβολική αύξηση των ενοικίων και μειονεκτήματα στους όρους εκμίσθωσης.

Στην ΠΓΔΜ: α) Έλλειψη νομοθετικής κάλυψης, β) Μη ύπαρξη επίσημου μεταφραστικού σώματος εξαιτίας της έλλειψης επίσημου λεξικού για την τοπική Σλαβική διάλεκτο.

Στην Γιουγκοσλαβία: α) Απουσία των ελληνικών τραπεζών συγκριτικά με τις άλλες χώρες των Βαλκανίων, β) μη ύπαρξη εγγυημένων εξαγωγικών πιστωτικών συνδέσεων (non existence of guaranteed export credit lines).³⁹

³⁹ Βλ. Για παράδειγμα, United Nations Economic commission for Europe in cooperation with the EBRD and UNCTAD 6-7 December 2000, "Disincentives that Greek Companies face in their Business Activities in Southeast European Cooperative Initiative (SECI) countries, Yugoslavia, and Russia" prepared by federation of industries of Northern Greece.

3.4 ΟΙ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΚΙΝΔΥΝΟΙ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ

Το άνοιγμα των Ελληνικών επιχειρήσεων στις Βαλκανικές χώρες (είτε υπό τη μορφή εξαγωγών είτε υπό τη μορφή της ανάπτυξης παραγωγικών δραστηριοτήτων), δίνει στις Ελληνικές επιχειρήσεις τη δυνατότητα απόκτησης μιας διεθνούς εμπειρίας, κυρίως όμως δίνει τον απαραίτητο χρονικό ορίζοντα προκειμένου να εκσυγχρονιστεί η παραγωγική βάση της Ελληνικής οικονομίας. Ωστόσο, δεν πρέπει να παραληφθεί το γεγονός ότι η εν λόγω επιχειρηματική προσπάθεια εγκυμονεί και σοβαρούς κινδύνους για τη χώρα μας.

Έχοντας αυτά κατά νου, εντοπίζονται διάφορα πλεονεκτήματα αλλά και αδυναμίες των Ελληνικών επενδύσεων στο εξωτερικό (Λαμπριανίδης κ.α. 1997). Κατά μία άποψη, οι επιπτώσεις στην Ελληνική οικονομία από την πραγματοποίηση επενδύσεων στο εξωτερικό έχοντας ως κίνητρο την εκμετάλλευση της τοπικής αγοράς είναι θετικές. Η αισιόδοξη αυτή εικόνα έχει δυο αλληλοσχετιζόμενες πλευρές και αφορά τόσο την εγκατάσταση των επιχειρήσεων όσο και τη φάση της λειτουργίας τους.

- Κατά πρώτο λόγο, λοιπόν, πολλές επιχειρήσεις που ιδρύθηκαν στις χώρες της ΝΑ Ευρώπης προμηθεύτηκαν μέρος του παραγωγικού τους εξοπλισμού από την Ελλάδα. Το φαινόμενο αυτό χαρακτηρίζει έντονα τους κλάδους των τροφίμων, των ποτών και του καπνού. Στους κλάδους αυτούς η Ελλάδα έχει μια αξιόλογη σχετικά παράδοση (στον τομέα παραγωγής εξοπλισμού και παραγωγικών εγκαταστάσεων), πρόκειται κυρίως για μηχανήματα επεξεργασίας καπνού, δεξαμενές οиноποιίας, συσκευαστήρια φρούτων, ψυγεία επαγγελματικής και βιομηχανικής χρήσης κλπ.
- Κατά δεύτερο λόγο, πολλές επιχειρήσεις υποστήριξαν ό,τι τις πρώτες ύλες που επεξεργάζονται εκεί τις προμηθεύονται από την Ελλάδα, ενώ κάποιες άλλες δήλωσαν ό,τι προμηθεύονται μέρος μόνο των πρώτων υλών από την Ελλάδα. Το συμπέρασμα είναι ό,τι, όσο περισσότερο οι ελληνικές επιχειρήσεις διεισδύουν στις χώρες αυτές, τόσο περισσότερο θα αυξάνεται η ζήτηση για Ελληνικά προϊόντα, γιατί όπως είναι φυσικό, οι Ελληνικές επιχειρήσεις θα εισάγουν τα προϊόντα της μητρικής εταιρίας. Τα στοιχεία αυτά είναι ενθαρρυντικά για τρεις σημαντικούς λόγους:

- i. Διευρύνουν το φάσμα των Ελληνικών εξαγωγών με αποτέλεσμα τη μικρότερη εξάρτηση από συγκεκριμένα προϊόντα.
- ii. Καθιστούν τις Ελληνικές εξαγωγές λιγότερο ελαστικές ως προς τις κυκλικές διακυμάνσεις των οικονομιών του εξωτερικού.
- iii. Διευκολύνουν την αναδιάρθρωση και δυνητικά την αναβάθμιση της ελληνικής βιομηχανίας στο διεθνή καταμερισμό της εργασίας (Λαμπριανίδης κ.α 1998).

Ωστόσο, η αισιοδοξία που διαγράφουν οι παραπάνω προκαταρκτικές ενδείξεις για το μέλλον της Ελληνικής βιομηχανίας δεν πρέπει να είναι υπέρμετρη. Θα μπορούσαν να αναφερθούν παράλληλα πολλοί λόγοι γύρω από τις εγγενείς αδυναμίες της Ελληνικής βιομηχανίας, οι οποίοι δημιουργούν σκεπτικισμό. Η συζήτηση βέβαια αυτή ξεφεύγει από τα όρια της παρούσας εργασίας.

- Επιστρέφοντας στα οφέλη που προκύπτουν από τις επενδύσεις στο εξωτερικό συμπεραίνουμε ότι, η επέκταση των Ελληνικών επιχειρήσεων προς τα Βαλκάνια συμβάλλει στην ενίσχυση των επιχειρήσεων αυτών, προς όφελος και του συνόλου της οικονομίας. Η μεταφορά παραγωγικών δραστηριοτήτων προς γείτονες χώρες μπορεί να αποτελέσει τη βάση για ισχυροποίηση της οικονομίας. Η επιλογή δεν είναι ανάμεσα στο αν οι δραστηριότητες αυτές θα μείνουν στην Ελλάδα ή θα μεταφερθούν στο εξωτερικό, αλλά ανάμεσα στο αν θα διακοπούν ολοσχερώς ή θα μεταφερθούν σε κάποια γειτονική χώρα. Με τη μεταφορά δραστηριοτήτων στις γειτονικές χώρες, θα μπορέσουν οι Ελληνικές επιχειρήσεις να αποδεσμευτούν από οριακά παραγωγικές δραστηριότητες και να μεταφερθούν σε δραστηριότητες με υψηλότερη παραγωγικότητα (Πιτέλης 2002). Επίσης, τους παρέχεται η δυνατότητα να διεισδύσουν σε μια νέα και αναπτυσσόμενη αγορά και να αποκτήσουν καλύτερη γνώση για το τι απαιτούν εκεί οι καταναλωτές. Με την αύξηση της παραγωγής τους στο εξωτερικό θα μπορέσουν και οι Ελληνικές επιχειρήσεις να επωφεληθούν από κάποιες οικονομίες κλίμακας και σκοπού. Συνολικά, η αναδιάρθρωση της παραγωγής θα βοηθήσει την επιβίωση των εν λόγω επιχειρήσεων. Στην Ελλάδα θα διατηρηθούν οι δραστηριότητες που απαιτούν πιο εξειδικευμένο και καλύτερα αμειβόμενο προσωπικό στα κεντρικά γραφεία, στις

ερευνητικές μονάδες, στις διευθύνσεις εμπορίας και marketing των εταιριών κ.λ.π.

- Γενικότερα όμως, η Ελλάδα θα ωφεληθεί γιατί με κατάλληλη κρατική και ιδιωτική πολιτική μπορεί να γίνει το οικονομικό κέντρο μιας ευρύτερης αναπτυσσόμενης περιοχής. Η εξέλιξη αυτή θα διευρύνει το μέγεθος της αγοράς και θα επιτρέψει τη δημιουργία οικονομιών κλίμακας. Θα επιτρέψει επίσης την προσέλκυση ξένων επενδύσεων, που θα χρησιμοποιήσουν την Ελλάδα σαν βάση των Βαλκανικών τους δραστηριοτήτων. Επομένως, όλοι οι φορείς πρέπει να συνεργαστούν προς την κατεύθυνση αυτή (Θωμόπουλος 2004).

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω υπάρχει και μια αρνητική διάσταση του τρόπου διείσδυσης των ελληνικών επιχειρήσεων στις γειτονικές χώρες των Βαλκανίων, η οποία εγείρει κάποιες επιφυλάξεις ως προς τη μακροχρόνια στόχευση των Ελληνικών επιχειρήσεων.

- Οι πιο ουσιαστικές επιπτώσεις από την πραγματοποίηση ΞΑΕ για τη χώρα προέλευσης αφορούν το επίπεδο της εγχώριας απασχόλησης. Βραχυπρόθεσμα, θα υπάρξει μείωση των θέσεων εργασίας⁴⁰ σε κάποιους κλάδους της βιομηχανίας (κυρίως έντασης εργασίας, π.χ. έτοιμο ένδυμα) και σε κάποιες περιοχές (κυρίως της Βόρειας Ελλάδας). Τα μεγαλύτερα προβλήματα για τη χώρα προέλευσης δημιουργούνται όταν η διεθνής επένδυση συνοδεύεται από τη διακοπή κάθε παραγωγικής δραστηριότητας στη χώρα προέλευσης. Ενώ μακροπρόθεσμα μπορεί να υπονομευτεί η προσπάθεια για αναδιάρθρωση της Ελληνικής βιομηχανίας προς την κατεύθυνση της παραγωγής προϊόντων υψηλής ποιότητας, ανταγωνιστικών στη διεθνή αγορά (Ανδρικοπούλου-Καυκάλας, 2000).
- Επίσης, επικρατεί συχνά η τάση, πολλές επιχειρήσεις να συνδυάζουν την επένδυση στο εξωτερικό με μεταφορά του παλαιού παραγωγικού

⁴⁰ Η ανησυχία αυτή προέρχεται ακόμη και από το παράδειγμα των ΗΠΑ οι οποίες μετά τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο με την εγκατάσταση πολλών αμερικανικών επιχειρήσεων στην Ευρώπη ή έστω τμημάτων αυτών των επιχειρήσεων, ενώ από τη μια συνέβαλλαν στην αύξηση της απασχόλησης στην Ευρώπη από την άλλη μειώθηκε η απασχόληση στις ΗΠΑ.

εξοπλισμού από τη μητρική εταιρία. Η κίνηση αυτή συνοδεύεται συχνά από αντικατάσταση του παλαιού εξοπλισμού της μητρικής επιχείρησης με νέο. Ο συνδυασμός αυτών των δυο κινήσεων έχει δύο σημαντικές οικονομικές πλευρές: α) Από τη μια πλευρά περιορίζει τον κίνδυνο της επένδυσης στο εξωτερικό λόγω του χαμηλού κόστους, που συνεπάγεται η χρήση απαξιωμένου κεφαλαίου. β) Από την άλλη πλευρά, η όποια κερδοφορία της θυγατρικής μονάδας λειτουργεί ως μορφή επιχορήγησης για τον τεχνολογικό εκσυγχρονισμό της μητρικής εταιρίας. Ωστόσο, η συμπεριφορά αυτή, παρά τα όποια οικονομικά συμφέροντα εξυπηρετεί δεν παύει να δημιουργεί ανησυχίες εξαιτίας της λογικής που την υπογραμμίζει. Ό,τι δηλαδή η αγορά των Βαλκανικών χωρών είναι λιγότερο απαιτητική έναντι της Ελληνικής ως προς την ποιότητα του προϊόντος. Το πρόβλημα αυτό είναι ανεξάρτητο από την ικανότητα του παλαιού μηχανολογικού εξοπλισμού να λειτουργεί ομαλά, χωρίς δηλαδή διακοπές και ελλείψεις, στο νέο περιβάλλον. Στο βαθμό που η λογική αυτή δεν εγκαταλειφθεί σύντομα οι κίνδυνοι να βρεθούν οι ελληνικές επιχειρήσεις του εξωτερικού μπροστά στα ίδια προβλήματα που αντιμετώπισε το σύνολο της ελληνικής βιομηχανίας το 1980 είναι ορατοί (Λαμπριανίδης κ.α. 1998).

- Η επένδυση στο εξωτερικό ενδέχεται να αποφέρει αρνητικά αποτελέσματα στο ισοζύγιο πληρωμών της χώρας προέλευσης. Ακόμη και αν οι ΞΑΕ είναι αναγκαίες προκειμένου να διατηρηθούν κάποιες αγορές στις οποίες οι εξαγωγές καθίστανται αδύνατες λόγω της πολιτικής ορισμένων χωρών για αυτάρκεια (με την επιβολή δασμών, ποσοστώσεων κ.λ.π.) ωστόσο, μπορεί να επιφέρουν κινδύνους στο ύψος των εξαγωγών από τη χώρα προέλευσης. Αυτό συμβαίνει όταν η αγορά της χώρας προορισμού εξυπηρετείται πλέον από θυγατρικές επιχειρήσεις που είναι εγκατεστημένες εκεί. Η ελπίδα είναι να πραγματοποιηθούν παραγωγικές επενδύσεις στη χώρα προορισμού, οι οποίες θα δημιουργήσουν νέες εξαγωγικές δυνατότητες για τη χώρα προέλευσης- κυρίως πρώτων υλών, μηχανημάτων και ενδιάμεσων αγαθών (Πετράκος 2000).
- Η προβληματική δομή της οικονομίας των βαλκανικών χωρών για την ώρα δεν αποτελεί απαγορευτικό εμπόδιο για την είσοδο των ελληνικών

επιχειρήσεων, οι οποίες έχουν μάθει να λειτουργούν σε περιβάλλον παραοικονομίας, να καρπώνονται εύκολα κέρδη, να χρησιμοποιούν πλάγιους δρόμους και να μην προβαίνουν σε μακροπρόθεσμες επενδύσεις. Αντίθετα μάλιστα, η αγορά των Βαλκανίων επιτρέπει στις ελληνικές επιχειρήσεις να πουλήσουν τα προϊόντα τους, κάτι που δεν μπορούν να κάνουν σε άλλες αγορές. Η δυνατότητα αυτή οφείλεται κυρίως στο γεγονός ότι οι ΞΑΕ, σε αυτές τις χώρες, είναι περιορισμένες σε σύγκριση με τις προηγμένες ευρωπαϊκές χώρες και τις χώρες της ΚΑΕ, αφού οι πολυεθνικές επιχειρήσεις ακολουθούν στάση αναμονής. Όμως στο βαθμό που η χαώδης κατάσταση βελτιώνεται με τις προσπάθειες ένταξης των εν λόγω οικονομιών στην ΕΕ και την επίσπευση των ιδιωτικοποιήσεων, οι αγορές στα Βαλκάνια σιγά-σιγά θα μπουν στη λογική του ανταγωνισμού και σαφώς θα αυξηθούν οι ΞΑΕ. Υπό αυτές τις συνθήκες, οι Ελληνικές επιχειρήσεις ή θα πρέπει να μπορέσουν να αντιμετωπίσουν τον ανταγωνισμό ή θα εκδιωχτούν και από αυτές τις αγορές. Το άνοιγμα λοιπόν των αγορών των Βαλκανίων θα πρέπει να ιδωθεί μόνο ως μια ανάσα σε μια προοπτική, ώστε οι ελληνικές επιχειρήσεις να αναδιαρθρωθούν (Λαμπριανίδης κ.α. 1997).

3.5 ΜΟΡΦΗ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ ΚΑΙ ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ

Η ελληνική επιχείρηση συμμετέχει αποκλειστικά σε μικρό μόνο μέρος των παραγωγικών επιχειρήσεων στις χώρες της ΝΑ Ευρώπης (31,3%). Στις περισσότερες περιπτώσεις μετέχουν τοπικοί επιχειρηματίες (43,8%) ή το κράτος (21,9%) (Ανδρικοπούλου-Καυκάλας, 2000). Το γεγονός αυτό οφείλεται στην ουσιαστική αδυναμία των Ελλήνων επιχειρηματιών να λειτουργήσουν μόνοι τους σε ένα ξένο και εξαιρετικά δύσκολο περιβάλλον (γλώσσα, γραφειοκρατία, συχνές μεταβολές θεσμικού πλαισίου, χρηματισμός, μαφία κλπ.). Έτσι, οι επιχειρήσεις επιδιώκουν τη συμμετοχή ντόπιου στην επένδυση για λόγους ασφάλειας, άνεσης στις σχέσεις με τις δημόσιες υπηρεσίες, καλύτερης εξυπηρέτησης στις καθημερινές συναλλαγές με τις αρχές, βελτίωσης της σχέσης με τους εργαζόμενους, κλπ. Εξάλλου, με αυτόν τον τρόπο η επιχείρηση παύει πλέον να φαίνεται στο ντόπιο πληθυσμό ως « ξένη» και, άρα, δημιουργείται ένα πιο θετικό κλίμα υπέρ μιας τέτοιας επένδυσης. Σ' αυτόν τον τομέα, οι ελληνικές επιχειρήσεις ακολουθούν τα

πρότυπα των διεθνικών επιχειρήσεων που προέρχονται από υπανάπτυκτες χώρες (Wells 1983).

Το μεγαλύτερο μέρος των επενδύσεων στις χώρες της ΝΑ Ευρώπης έγινε με ίδια κεφάλαια των ελληνικών επιχειρήσεων (81,8%) (Λαμπριανίδης Λ. κ.α. 1997).

Ενδιαφέρουσα είναι η τυπολογία που προτείνεται και αφορά τις ελληνικές επιχειρήσεις που είναι εγκατεστημένες σε χώρες της ΚΑΕ κατά οικονομικούς κλάδους και μεγέθη επιχειρήσεων (Mitsos-Mossialos, 2000). (Πίνακας 3.1).

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.1

Τυπολογία Ελληνικών επιχειρήσεων εγκατεστημένων στα Βαλκάνια	
	Τύπος επιχείρησης
1	Αγροτικές και εξορυκτικές επιχειρήσεις
2	Βιομηχανία/βιοτεχνία
	Μεγάλη παραγωγική επένδυση από θυγατρική διεθνικής/ξένων
2.1	συμπερόντων
2.2	Μεγάλη παραγωγική επένδυση από Ελληνική επιχείρηση
2.3	Μεσαίου μεγέθους επένδυση
2.4	Μικρές βιοτεχνίες
2.5	Μικρές βιοτεχνίες/ υπεργολάβοι εξωτερικού
3	Κατασκευές/ τεχνικές επιχειρήσεις
4	Εμπόριο
4.1	Ελληνικών προϊόντων
4.2	Ξένων προϊόντων
4.3	Super market/μπακάλικα
5	Υπηρεσίες
5.1	Ασφαλιστικές- Τραπεζικές υπηρεσίες
5.2	Διαφημιστικές εταιρίες- εταιρίες συμβούλων
5.3	Εστιατόρια, Ζαχαροπλαστεία αλυσίδες- μεμονωμένα

Πηγή: Λαμπριανίδης, κ.α. (1998)

Διαχρονικά παρατηρείται μια μετατόπιση προς πιο σοβαρές επενδύσεις σε όλους τους τομείς (βιομηχανία, εμπόριο και υπηρεσίες). Όσον αφορά τις μεγάλες βιομηχανικές επενδύσεις (2.1 και 2.2), αυτές είναι στην πλειοψηφία τους είτε διεθνικές⁴¹ είτε ελληνικές που έχουν ήδη προκύψει από μια διαδικασία συγχωνεύσεων η οποία και τις έχει ενδυναμώσει. Οι μικρές βιοτεχνίες (2.4 και 2.5) είναι σχεδόν αποκλειστικά υπεργολάβοι που παίρνουν παραγγελίες από το

⁴¹ Οι διεθνικές επιχειρήσεις αναθέτουν στον Έλληνα αντιπρόσωπό τους ή στη θυγατρική τους στην Ελλάδα να «εισχωρήσει» στα Βαλκάνια για να εκμεταλλευτούν τις ευκαιρίες που παρουσιάζονται στις αναδυόμενες οικονομίες. Είναι δεδομένο, ότι σε κάποια στιγμή η διεθνική θα δώσει την «αντιπροσωπεία» σε ντόπιο επιχειρηματία ή θα δημιουργήσει δικό της δίκτυο. Είναι χαρακτηριστικό, ότι ορισμένες ελληνικές επιχειρήσεις που αντιπροσωπεύουν ξένους οίκους στην Ελλάδα, όταν ζήτησαν την αντιπροσωπία και για χώρες της ΚΑΕ, διαπίστωσαν σε πολλές περιπτώσεις ότι έχει ήδη δοθεί, κυρίως σε ντόπιους επιχειρηματίες.

εξωτερικό, κυρίως στον κλάδο του έτοιμου ενδύματος. Οι μικρές εμπορικές επιχειρήσεις «δουλειές του ποδαριού και μικρά μπακάλικά» ενώ στην αρχή ήταν αξιοσημείωτες σε αριθμό, σήμερα τείνουν να εκλείψουν, μια και εκτοπίστηκαν από τους ντόπιους επιχειρηματίες. Η σημασία των υπηρεσιών αυξάνεται συνεχώς (5.1, 5.2, κλπ.), καθώς ομαλοποιείται η αγορά (Labrianidis κ.α. 2004).

Σε γενικές γραμμές λοιπόν θα υποστηρίζαμε, ό,τι οι Ελληνικές επενδύσεις στα Βαλκάνια διακρίνονται σε 2 κατηγορίες: Η πρώτη περιλαμβάνει μεγάλο αριθμό αλλά μικρής αξίας επενδύσεις που πραγματοποιούνται από μικροεπιχειρηματίες στις γειτονικές κυρίως βαλκανικές χώρες. Κατά κανόνα, οι μικρές επιχειρήσεις που δημιουργούνται δραστηριοποιούνται στη ραφή ενδυμάτων (φασόν), την παραγωγή υποδημάτων, την εστίαση, την ψυχαγωγία και το λιανικό εμπόριο. Χαρακτηρίζονται από υψηλό ποσοστό αποτυχίας και πολλές από τις αντίστοιχες επιχειρήσεις έχουν διακόψει την λειτουργία τους γιατί οι επιχειρηματίες τις θεώρησαν ως ευκαιρία για σίγουρο, άνετο και γρήγορο πλουτισμό, σε χώρες χαμηλού κόστους εργασίας και ενέργειας και δίχως τοπικό ανταγωνισμό. Έτσι, με περιορισμένη εμπειρία και ανεπαρκή κεφάλαια για τη δημιουργία βιώσιμων επιχειρήσεων, οι επιχειρηματίες αυτοί έτειναν να αξιολογούν λανθασμένα και με βραχυχρόνια προοπτική την κατάσταση στις χώρες υποδοχής. Παραγνώρισαν π.χ. τις οικονομικές και κοινωνικές εξελίξεις που ήταν ενδεχόμενο να προκύψουν από τη μεγάλη συρροή ξένων επενδυτών, αλλά και τις γενικότερες ευνοϊκές επιδράσεις από τη βαθμιαία ένταξή τους στην ΕΕ.⁴² Επίσης, το χαμηλό εργατικό κόστος που αναφέρθηκε πιο πάνω έχει ήδη διπλασιαστεί. Εξάλλου οι πολύ χαμηλοί μισθοί δεν οδηγούν στην προσέλκυση των κατάλληλων υπαλλήλων και δεν επιτρέπουν την επίτευξη υψηλής αποδοτικότητας των μισθωτών (Μπιτζένης 2003).

Από την άλλη πλευρά, ένας σημαντικός αριθμός μεγάλων επιχειρήσεων και καλά οργανωμένων παραγωγικών μονάδων τόσο στους κλάδους της υλικής παραγωγής, όσο και στους τομείς των υπηρεσιών, λειτουργούν με επιτυχία στην περιοχή, πολλές μάλιστα με εξαγωγικό προσανατολισμό. Στις κύριες επιδιώξεις τους περιλαμβάνεται η περαιτέρω διεύρυνση της οικονομικής τους δραστηριότητας, με βάση τη συνεχή εφαρμογή της εκάστοτε νέας τεχνολογίας αλλά και τους ικανοποιητικούς εν γένει όρους απασχόλησης του προσωπικού τους, σε μια μεγάλη και συνεχώς διευρυνόμενη ανταγωνιστική αγορά (Blakoukos 2003).

⁴² Είναι γεγονός ότι πάνω από τις μισές άδειες που εκδόθηκαν για λειτουργία Ελληνικών επιχειρήσεων στα Βαλκάνια έμειναν ανενεργές (π.χ. στη Βουλγαρία λιγότερες από 1300 ήταν ενεργές το 2001- από 3.500 συνολικά) και πολλές άλλες επιχειρήσεις αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα κερδοφορίας ή είναι ήδη ζημιογόνες.

3.6 ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ

Για περισσότερο από 10 χρόνια η ελληνική επενδυτική και επιχειρηματική δραστηριότητα στις βαλκανικές υπό μετάβαση χώρες αποτελεί, όπως πολλάκις αναφέραμε, μια από τις σημαντικότερες συνιστώσες της πορείας τους προς τις δομές της οικονομίας της αγοράς. Με σημαντική και εκτεταμένη παρουσία σε όλους σχεδόν τους κλάδους οικονομικής δραστηριότητας, οι ελληνικές επιχειρήσεις κατάφεραν να ξεπεράσουν τα γνωστά προβλήματα που αντιμετώπιζαν οι χώρες αυτές στο απώτερο και εγγύτερο παρελθόν τους και να εδραιώσουν τη θέση τους στις εγχώριες αγορές.

Ωστόσο, δεν πρέπει να λησμονήσουμε ότι οι εμπορικές σχέσεις της Ελλάδας με τις χώρες της ΝΑ Ευρώπης ξεκίνησαν από πολύ χαμηλή βάση (Πίνακας 3.2) όπως εξάλλου συμβαίνει και με άλλες χώρες της ΕΕ (Λώλος, κ.α 1993).

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.2

Εξωτερικό εμπόριο της Ελλάδας με τις σοσιαλιστικές χώρες και τις χώρες της ΕΟΚ (σε %)				
Περίοδος	Σοσιαλιστικές χώρες		ΕΟΚ	
	Ελληνικές Εξαγωγές	Ελληνικές Εισαγωγές	Ελληνικές Εξαγωγές	Ελληνικές Εισαγωγές
1968-1972	20		52	
1973-1977	15		50	43
1978-1982	12	8	47	44
1983-1987	8	8	59	53
1988-1990	7	6	64	63

Πηγή: Λώλος – Παπαγιαννάκης (1993)

Παρόμοια είναι και η πορεία που ακολούθησαν οι Ελληνικές επενδύσεις στις ΧΚΑΕ, οι οποίες δημιουργήθηκαν σχεδόν εκ του μηδενός μαζί με το άνοιγμα των χωρών της ΚΑΕ και μέχρι το τέλος του 2001 αποτελούσαν το 13,9% του συνολικού αποθέματος των ΞΑΕ στα Βαλκάνια (Πίνακας 3.3).

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.3

ΑΠΟΘΕΜΑ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΞΑΕ ΣΤΗ ΝΑ ΕΥΡΩΠΗ (εκ. δολ.) (1993-2001)

Χώρες	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Αλβανία	78	131	201	291	339	384	425	568	800 - 3,8%
ΒΕ	-	-	-	-	-	100	190	340	470 - 1,9%
Βουλγαρία	141	247	337	446	951	1.488	2.307	3.309	3997- 16,3%
Κροατία	120	238	359	874	1.425	2.439	4.075	5.202	6703 - 27,4%
ΠΓΔΜ	-	19	28	40	55	173	205	381	824 - 3,4%
Ρουμανία	211	552	971	1.234	2.449	4.480	5.521	6.561	7698- 31,4%
Γιουγκ/βία	-	-	-	-	740	853	965	990	1155 - 4,7%
Σλοβενία	954	1.326	1.763	1.998	2.207	2.766	2.657	2.809	3400- 13,9%
ΣΥΝΟΛΟ	1.519	2.541	3.752	5.000	7.619	12.085	15.698	19.631	24.500- 100%

Πηγή: The Vienna Institute for International Economic Studies (WIIW)

Πριν τη δεκαετία του '90 υπήρχαν ελάχιστες επιχειρήσεις που είχαν επενδύσει στο εξωτερικό (Πετζετάκης, ΜΕΤΑΞΑΣ και ΤΙΤΑΝ), ενώ κατά τη δεκαετία του '60 και κυρίως του '70 μόνο ορισμένες κατασκευαστικές επιχειρήσεις δραστηριοποιήθηκαν στις χώρες της Μέσης Ανατολής (ΕΔΟΚ-ΕΤΕΡ, Αρχιρόδων, Οδών και Οδοστρωμάτων, Σκαπανέας, Ελληνική τεχνική και ΜΕΤΩΝ). Έκτοτε τα δεδομένα έχουν αλλάξει ριζικά και κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '90, συγκεκριμένα από το (1989-1998) ξεπέρασαν τις 500 οι επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται σε περισσότερες από 1200 θυγατρικές στη ΝΑ Ευρώπη (Πίνακας 3.4).

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.4

ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΑΡΙΘΜΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΣΤΙΣ ΧΚΑΕ

	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	ΣΥΝΟΛΟ
											α/α
Αλβανία				3	6	4	5	4			22
Αρμενία								1			1
Βουλγαρία	3	1	5	15	14	8	5	5	7	3	66
Γεωργία										1	1
Καζακστάν					1						1
Μολδαβία						1			2		3
ΟΔΓ								2	6		8
Ουγγαρία						2				2	4
Ουκρανία		1				3			1	1	6
ΠΓΔΜ			1					6	5	2	14
Πολωνία						1	1	1		1	4
Ρουμανία		1			8	3	3	4	5	2	26
Ρωσία				1	1	1	1	2		4	10
Τσεχία										1	1
ΣΥΝΟΛΟ	α/α	3	3	6	19	30	23	15	25	26	167

%	1,8	1,8	3,6	11,4	18	13,8	9	15	15,6	10,2	100
---	-----	-----	-----	------	----	------	---	----	------	------	-----

Σημ. Αφορά επιχειρήσεις για τις οποίες είναι γνωστό το έτος ίδρυσης

Πηγή: Λαμπριανίδης κ.α (1998)

Το συμπέρασμα που βγαίνει από τον παραπάνω πίνακα είναι ότι η δραστηριοποίηση των ελληνικών επιχειρήσεων στις ΧΚΑΕ ξεκινάει ουσιαστικά από την Βουλγαρία (1989). Στη συνέχεια επεκτείνεται στην Αλβανία και στη Ρωσία (1992), ενώ στις υπόλοιπες χώρες αρχίζει μετά το 1994. Το 1994 αποτελεί χρονιά με έντονη δραστηριοποίηση των ελληνικών επιχειρήσεων σε όλες σχεδόν τις ΚΑΕ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.5

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΠΟΙΗΣΗ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΣΕ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΕΣ ΑΠΟ ΜΙΑ ΧΩΡΕΣ ΤΗΣ ΝΑ ΕΥΡΩΠΗΣ

		Τουρκία	Αλβανία	Σερβία	F.Y.R.O.M	Βουλγαρία	Ρουμανία
Τουρκία	10%				13%	38%	25%
Αλβανία	29%			33%	58%	58%	63%
Σερβία	18%		53%		60%	67%	60%
Σκόπια	34%	4%	50%	32%		46%	39%
Βουλγαρία	59%	6%	29%	21%	27%		38%
Ρουμανία	43%	6%	43%	26%	31%	51%	

Πηγή: ICAP (2005) ⁴³

Επίσης, όπως βλέπουμε από τον (Πίνακα 3.5), οι περισσότερες ελληνικές επιχειρήσεις δραστηριοποιούνται σε περισσότερες από μία χώρες των Βαλκανίων. Ειδικότερα, από τις εταιρίες που δραστηριοποιούνται στην Τουρκία, το 13% δραστηριοποιείται παράλληλα στη F.Y.R.O.M, το 38% στη Βουλγαρία και το 25% στη Ρουμανία. Παρομοίως, από τις Ελληνικές εταιρίες που δραστηριοποιούνται στην Αλβανία, το 33% δραστηριοποιείται και στη Σερβία, το 58% και στη Βουλγαρία και το 68% στη Ρουμανία, και ούτω καθεξής. Η Βουλγαρία και η Ρουμανία είναι οι χώρες με την μεγαλύτερη διείσδυση, και οι

⁴³ Η ICAP Consulting διεξήγαγε μία μελέτη σε ένα τυχαίο δείγμα 253 επιχειρήσεων (το 47% των συνολικά 540 εταιρειών) που δραστηριοποιούνται στις Βαλκανικές χώρες. Σημειώνεται ότι έχουν αγνοηθεί από την μελέτη οι καθαρά εξαγωγικές εταιρείες. Η μελέτη δημοσιεύτηκε στον Κόσμο του Επενδυτή στις 28/1/2006.

επιχειρήσεις τους δραστηριοποιούνται παράλληλα σε όλες τις βαλκανικές χώρες (Ο Κόσμος του Επενδυτή, εφημ. 28/1/2006).

Τα πρώτα έτη της δεκαετίας του 2000, Το ύψος των ελληνικών επενδύσεων στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων εκτιμάται ότι είναι πάνω από 5 δις ευρώ. Το ποσό αυτό αντιστοιχεί στο 10%-15% των συνολικών ξένων επενδύσεων στις χώρες αυτές.⁴⁴

Παράλληλα, η ελληνική παρουσία στα Βαλκάνια και τη ΝΑ Ευρώπη σχετίζεται και με τις εξαγωγές ελληνικών προϊόντων προς τις αγορές αυτές. Σύμφωνα με τα τελευταία στοιχεία, το 22% των εξαγωγών της Ελλάδας προορίζεται για τις αγορές των Βαλκανίων και της Τουρκίας, αποτελώντας τον δεύτερο σε μέγεθος «πελάτη» μετά τις αγορές της ΕΕ. Μόνο σε Αλβανία, Βουλγαρία, Ρουμανία, Τουρκία και Σκόπια δραστηριοποιούνται περισσότερες από 5.000 ελληνικές επιχειρήσεις.

Οι ελληνικές επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην περιοχή προέρχονται από πολλούς κλάδους, κυριότεροι των οποίων είναι οι εξής: τράπεζες, τηλεπικοινωνίες, πληροφορική, τυχερά παιχνίδια, τρόφιμα, ποτά, λιανικό εμπόριο, μέταλλα, οικοδομικά υλικά, κατασκευές, ενέργεια (ηλεκτρική και πετρέλαιο), κλωστοϋφαντουργία, καπνοβιομηχανίες κ.λ.π.

Οι Πίνακες που ακολουθούν αποτυπώνουν το πως διαμορφώνονται οι επενδύσεις των Ελληνικών επιχειρήσεων τόσο στα Βαλκάνια, όσο και στην ΕΕ-15, τις ΗΠΑ, την Ασία κλπ. Καθώς και το πώς κατανέμεται το σύνολο των ελληνικών επενδύσεων στους επιμέρους κλάδους, μαζί με τον αριθμό των απασχολούμενων (Στεργίου 2006).

⁴⁴ ΣΒΒΕ(2004α) και ΣΒΒΕ (2004β).

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.6
ΟΙ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΣΤΟ
ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ ΚΑΤΑ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΥ

(Ποσοστά %)	2003	2004	2005*
Κύπρος	31,4	31,60%	31,50%
Βαλκάνια(1)	24,8	27,10%	26%
ΕΕ-15	24,1	23,50%	24%
ΗΠΑ	9,0	8,10%	8,60%
Ασία	3,0	3,30%	3,10%
Λοιπές χώρες	7,7	6,40%	6,80%
Σύνολο	100,0	100,0	100,0
(εκατ. ευρώ)	9.768	10.125	11.312

*Προσωρινά στοιχεία

(1) Αλβανία, Βουλγαρία, Ρουμανία και χώρες πρώην Γιουγκοσλαβίας (Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Κροατία, ΠΓΔΜ και Σερβία-Μαυροβούνιο).

ΠΗΓΗ: Τράπεζα της Ελλάδος (2006).

Από τον Πίνακα 3.6, βγαίνει το συμπέρασμα, ότι με συνολικές επενδύσεις στο εξωτερικό ύψους 11,3 δις ευρώ οι ελληνικές επιχειρήσεις ενισχύουν τα ταμεία τους με περίπου 2 δις ευρώ το χρόνο (1,2% του ΑΕΠ) και πριμοδοτούν τον ρυθμό ανάπτυξης της Ελλάδος σχεδόν κατά 0,1-0,2 της μονάδας. Επιπλέον, προσφέρουν στις ξένες αγορές απασχόληση σε περισσότερους από 65.000 εργαζομένους, παίζοντας σημαντικό οικονομικό, κοινωνικό και πολιτικό ρόλο (Πίνακας 3.7).

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.7

	Κατανομή επενδύσεων (%)	Αριθμός απασχολούμενων
Μεταποίηση	16,3	16.000
Κατασκευές	1,3	1.000
Εμπόριο, ξενοδοχεία και εστιατόρια	5,3	5.000
Μεταφορές και επικοινωνίες	24,5	28.000
Χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί	50,9	15.000
Λοιποί κλάδοι	1,7	-
Σύνολο	100	65.000

ΠΗΓΗ: Τράπεζα της Ελλάδος (2006).

Στο διάστημα 2000-2005 οι ελληνικές άμεσες πρωτογενείς επενδύσεις στο εξωτερικό ανήλθαν σε 0,6% του ΑΕΠ ανά έτος, ποσό το οποίο αντιστοιχεί περίπου στο 3,5% των συνολικών επιχειρηματικών εγχώριων (ελληνικών) επενδύσεων στο ίδιο διάστημα.

Ειδικότερα, το 70% περίπου των πρωτογενών επενδύσεων από ελληνικές επιχειρήσεις κατευθύνονται προς τις βαλκανικές χώρες, γεγονός που ενισχύει περαιτέρω την ήδη σημαντική παρουσία των ελληνικών επιχειρήσεων στις χώρες αυτές.

Το μεγαλύτερο μέρος των Ελληνικών κεφαλαίων επενδύθηκε σε Κύπρο, Βαλκάνια και στις χώρες της ΕΕ-15. Το 2005 οι επενδύσεις στις αγορές των χωρών αυτών ήταν άνω των 9 δις ευρώ. Τα μισά σχεδόν κεφάλαια αφορούσαν επενδύσεις τραπεζών και ένα μεγάλο μέρος μεταφορές, επικοινωνίες και μεταποίηση (Στεργίου 2006).

Σε ό,τι αφορά το απόθεμα των ελληνικών ξένων άμεσων επενδύσεων στις Βαλκανικές χώρες, όπως δείχνει και το Σχήμα 3.1 που ακολουθεί, το 48,8% αφορά τις τηλεπικοινωνίες, το 24,8% τον χρηματοπιστωτικό κλάδο, το 17,6% τη μεταποίηση (συμπεριλαμβάνεται η διύλιση πετρελαίου), το 5,9% τον κλάδο του εμπορίου και το 1,8% τις κατασκευές.

ΣΧΗΜΑ 3.1

ΠΗΓΗ: Τράπεζα της Ελλάδας 2006.

Παρακάτω θα εστιάσουμε το ενδιαφέρον μας στην κλαδική εξέταση των σπουδαιότερων Ελληνικών επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στα Βαλκάνια.

3.6.1 Ο ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΟΣ ΚΛΑΔΟΣ

Στη δραστηριοποίηση των ελληνικών επιχειρήσεων στην περιοχή της Νοτιοανατολικής Ευρώπης πρωτοστατούν οι τράπεζες. Οι Ελληνικές τράπεζες τα τελευταία χρόνια επέλεξαν επιθετικότερη πολιτική διείσδυσης, κυρίως στις πολλά υποσχόμενες αγορές των βαλκανικών χωρών, με τη μορφή, στις περισσότερες των περιπτώσεων, εξαγορών εγχώριων τραπεζών που διαθέτουν εκτεταμένο δίκτυο καταστημάτων αλλά και με την αυτόνομη ανάπτυξη μέσω ίδρυσης καταστημάτων (Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ εφημ., 21/4/2006). Η πολιτική τους αυτή στοχεύει στην απόκτηση σημαντικού μεγέθους στις τοπικές αγορές, προκειμένου να εκμεταλλευτούν εγκαίρως τα μεγάλα περιθώρια ανάπτυξης που υπάρχουν κυρίως στις εργασίες λιανικής τραπεζικής. Ορισμένες τράπεζες μάλιστα, προσπαθούν να επεκταθούν και σε νέες αγορές, όπως είναι για παράδειγμα η Πολωνία, η Κροατία και η Τουρκία. Μια ακόμη αγορά που προστέθηκε στο παζλ της επέκτασης είναι η Αίγυπτος, στην οποία διατηρεί παρουσία η Εθνική, ενώ πρόσφατα απέκτησε εργασίες η Πειραιώς μέσω εξαγοράς τοπικής τράπεζας.

Το ενδιαφέρον των Ελληνικών και ξένων τραπεζών για τις αγορές των Βαλκανικών χωρών απορρέει από το γεγονός ότι υπάρχουν μεγάλα περιθώρια ανάπτυξης χρηματοπιστωτικών εργασιών καθώς θα αναπτύσσονται οι οικονομίες αυτές και αυξάνουν τα εισοδήματα, θα μεγαλώνουν και οι ανάγκες των ιδιωτών και των επιχειρήσεων για τραπεζικά προϊόντα.

Επίσης, σύμφωνα με όσα υποστηρίζει μεγάλο στέλεχος ιδιωτικής τράπεζας, ο οποίος πρωτοστάτησε στο άνοιγμα προς τα Βαλκάνια, « Η αυτόνομη ανάπτυξη δεν αρκεί και οι ελληνικές τράπεζες θα έπρεπε να έχουν προχωρήσει σε εξαγορές από το 1999-2001». Τότε ήταν που οι βασικοί ανταγωνιστές των ελληνικών τραπεζών απέκτησαν σημαντικά μερίδια αγοράς, στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων, μέσω της εξαγοράς ισχυρών τοπικών πιστωτικών ιδρυμάτων. Πιο συγκεκριμένα, οι κυριότεροι ανταγωνιστές των ελληνικών τραπεζών και μάλιστα με μεγαλύτερα μερίδια στις περισσότερες χώρες, είναι η Αυστριακή Raiffeisen Bank (1^η στην Αλβανία, 3^η στη Ρουμανία, 4^η στη Σερβία), η Γαλλική Societe Generale (2^η στη Ρουμανία), η Ιταλική Unicredito (1^η στη Βουλγαρία) και η Ουγγρική OPT Bank (2^η στη Βουλγαρία) (Κεφάλας 2006).

Στον αντίποδα οι ελληνικές τράπεζες προσπαθούσαν να αναπτυχθούν στην εγχώρια αγορά, η οποία μόλις είχε αρχίσει να γίνεται ανταγωνιστική, καθώς

παρείχαν πρόσβαση στα τραπεζικά προϊόντα χωρίς ιδιαίτερα κριτήρια και προϋποθέσεις για το σύνολο των πελατών.

Ωστόσο, σήμερα, οι προς πώληση τράπεζες που έχουν απομείνει στην περιοχή των Βαλκανίων- και ιδιαίτερα στις ταχέως αναπτυσσόμενες αγορές της Ρουμανίας και της Βουλγαρίας- είναι ελάχιστες και μικρές, πλην της CEC⁴⁵. Ταυτόχρονα, ανασταλτικά δρουν πλέον για τη ρευστότητα των ελληνικών τραπεζών τα υψηλά τιμήματα που έχουν διαμορφωθεί. Ενδεικτική της κατάστασης είναι η πρόσφατη πώληση της ρουμανικής τράπεζας BCR⁴⁶. Το τίμημα για την εξαγορά του 68% αυτής ανήλθε σε 3,7 δις ευρώ, ποσό αποτρεπτικό για οποιαδήποτε ελληνική τράπεζα.

Συμφέρουσες είναι ακόμη οι αποτιμήσεις των τραπεζών στη σερβική αγορά, το άνοιγμα της οποίας έγινε αργότερα σε σχέση με τη Ρουμανία και τη Βουλγαρία, εξ ου και τα πιστωτικά ιδρύματα πρωτοστατούν στις εξαγορές των τοπικών τραπεζών (Παπαϊωάννου 2006).

Ας δούμε αναλυτικά την παρουσία των Ελληνικών τραπεζών σε κάθε μια από τις Βαλκανικές χώρες.

1) ΡΟΥΜΑΝΙΑ

Στη Ρουμανία η Εθνική Τράπεζα δραστηριοποιείται μέσω της θυγατρικής Banca Romaneasca, η οποία διαθέτει 46 καταστήματα και ελέγχει το 3% της τοπικής τραπεζικής αγοράς. Παράλληλα, η ΕΤΕ παρέχει ασφαλιστικές και χρηματοπιστηριακές υπηρεσίες καθώς και leasing. Οι συνολικές χορηγήσεις της ΕΤΕ στη Ρουμανία διαμορφώνονται στα 389 εκατ. Ευρώ και οι καταθέσεις στα 160 εκατ. Ευρώ.

Η Alpha Bank δραστηριοποιείται στη Ρουμανία με την Alpha Bank Romania, η οποία έχει 30 καταστήματα, ενώ παρέχει υπηρεσίες επενδυτικής τραπεζικής, leasing, ασφαλειών και χρηματοπιστηρίου μέσω θυγατρικών της εταιριών.

Η Eurobank κατέχει ηγετική θέση μεταξύ των ελληνικών τραπεζών στη Ρουμανία καθώς ελέγχει την Bancpost. Το μερίδιο αγοράς διαμορφώνεται περίπου στο 5% και η τράπεζα κατέχει την 7^η θέση στο σύνολο του τοπικού ρουμανικού τραπεζικού κλάδου.

⁴⁵ Casa de Economii se Consemnatiuni SA.

⁴⁶ Banca Comerciale Romana.

Η Εμπορική Τράπεζα έχει 7 καταστήματα στη Ρουμανία και στοχεύει στην περαιτέρω ανάπτυξη των εργασιών της στην περιοχή.

Η Τράπεζα Πειραιώς δραστηριοποιείται στη Ρουμανία με την Piraeus Bank Romania, η οποία διαθέτει 30 καταστήματα και το ενεργητικό της ανέρχεται σε 54,7 εκατ. Ευρώ.

Τέλος, η Εγνατία Τράπεζα, μέσω της Egnatia Bank Romania, έχει παρουσία στη συγκεκριμένη αγορά με δίκτυο 3 καταστημάτων, ενώ διαθέτει και εταιρία leasing.

2) ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ

Ηγετική θέση στην αγορά της Βουλγαρίας κατέχει ο όμιλος της Εθνικής Τράπεζας. Συγκεκριμένα η ΕΤΕ ελέγχει την United Bulgarian Bank, η οποία είναι η 3^η σε μέγεθος τοπική τράπεζα, με δίκτυο 134 καταστημάτων και 2.160 εργαζόμενους.

Η θυγατρική της Alpha Bank στη Βουλγαρία έχει 15 καταστήματα και αναμένεται να αναπτύξει περαιτέρω την παρουσία της στην αγορά.

Η Eurobank διαθέτει την Postbank με σημαντικό μερίδιο αγοράς, καθώς έχει 142 καταστήματα και ενεργητικό ύψους 876 εκατ. Ευρώ.

Η Εμπορική Τράπεζα δραστηριοποιείται στη Βουλγαρία μέσω της Emporiki Bank Bulgaria, η οποία διαθέτει 8 καταστήματα.

Η Τράπεζα Πειραιώς έχει ικανοποιητική παρουσία στη Βουλγαρική αγορά, με 65 καταστήματα και προσφέρει το σύνολο των τραπεζικών εργασιών, συν υπηρεσίες leasing, με το μερίδιο αγοράς να φθάνει στις χορηγήσεις το 5%.

3) ΣΕΡΒΙΑ-ΜΑΥΡΟΒΟΥΝΙΟ

Στη Σερβία η Εθνική Τράπεζα έχει δίκτυο 28 καταστημάτων και ελέγχει το 7% της αγοράς. Η Alpha Bank έχει εξαγοράσει την Jubanka, που έχει 86 καταστήματα και ικανοποιητικά οικονομικά μεγέθη.

Η Eurobank δραστηριοποιείται αυτόνομα με 27 καταστήματα στην αγορά μέσω της θυγατρικής της Eurobank Beograd αλλά και της Nacionalna Stedionica Banka, η οποία έχει 70 καταστήματα.

Η Τράπεζα Πειραιώς εξαγόρασε την Atlas Banka και απέκτησε δίκτυο 12 καταστημάτων, με ενεργητικό ύψους 63,5 εκατ. Ευρώ.

4) ΑΛΒΑΝΙΑ

Στην Αλβανία η Εθνική Τράπεζα έχει 7 καταστήματα και 15,4% μερίδιο αγοράς στις χορηγήσεις και 5% στις καταθέσεις.

Η Alpha Bank διαθέτει δίκτυο 10 καταστημάτων και απασχολεί 85 άτομα. Η Εμπορική έχει 7 καταστήματα και στοχεύει στην περαιτέρω ανάπτυξη των εργασιών της στην αγορά αυτή. Ηγετική θέση, μέσω της Tirana Bank, έχει στην Αλβανία η Τράπεζα Πειραιώς, με 14% μερίδιο αγοράς στις χορηγήσεις και 34 καταστήματα.

5) ΠΓΔΜ

Στα Σκόπια η Εθνική Τράπεζα δραστηριοποιείται μέσω της Stopanska Banka, η οποία διαθέτει δίκτυο 50 καταστημάτων και 1.500 άτομα προσωπικό. Στις χορηγήσεις η τράπεζα κατέχει 40% μερίδιο αγοράς και 29% στις καταθέσεις. Η Alpha Bank έχει παρουσία στα Σκόπια με 7 καταστήματα και 85 υπαλλήλους.

6) ΤΟΥΡΚΙΑ

Στην Τουρκία η Εθνική Τράπεζα διαθέτει ένα Γραφείο Αντιπροσωπείας, ενώ η μόνη σημαντική παρουσία ελληνικού τραπεζικού ομίλου στην αγορά είναι αυτή της Eurobank, η οποία απέκτησε πρόσφατα χρηματιστηριακή εταιρία. (Παπαϊωάννου 2006).

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.8

Οι Ελληνικές τράπεζες στα Βαλκάνια σε αριθμούς			
Τράπεζα	Αριθμός καταστημάτων	Προσωπικό	Κέρδη προ φόρων (σε δις ευρώ)
Εθνική	260+500 ATMs	4.500	3
Alpha Bank	176	3.000	4,5
Eurobank	390	6.383	-
Πειραιώς	166	2.500	-
Εμπορική	18	247	-

ΠΗΓΗ: 'ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ' Περιοδικό ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2006.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.9

Μερίδια αγοράς στη ΝΑ Ευρώπη	
Alpha Bank	4,6%
Εθνική Τράπεζα	4,3%
EFG Eurobank	2,3%
Τράπεζα Πειραιώς	1,3%
Εμπορική Τράπεζα	0,8%

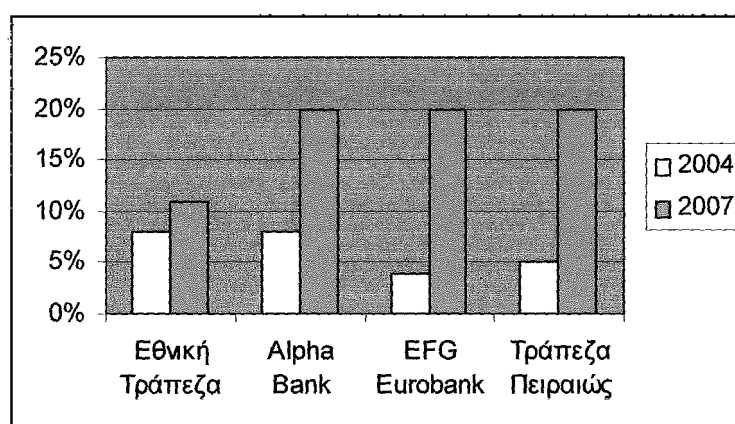
ΠΗΓΗ: Εφημερίδα 'Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ' (31/3/2006)

Συνολικά λοιπόν, οι 5 μεγαλύτερες ελληνικές εμπορικές τράπεζες έχουν επενδύσει στις αγορές των βαλκανικών χωρών και στην Κύπρο κεφάλαια που ξεπερνούν τα 1,9 δις, απασχολούν 14.000 περίπου υπαλλήλους, διαθέτουν δίκτυο 806 καταστημάτων και κατέχουν μερίδιο μεγαλύτερο του 13% επί του συνόλου του ενεργητικού όλων των τραπεζών που δραστηριοποιούνται στις χώρες αυτές (Πίνακας 3.9 και Πίνακας 3.10).

Πέραν αυτών, στα επιχειρησιακά σχέδια των μεγάλων ελληνικών τραπεζών, προβλέπεται ακόμη μεγαλύτερη επέκταση κατά τα επόμενα έτη (Σχήμα 3.2), με στόχο τα κέρδη τους από τις εργασίες στην ευρύτερη περιοχή της Νοτιοανατολικής Ευρώπης να φτάσουν το 2007 μέχρι και στο 20% των συνολικών τους κερδών από 4 έως 9% που είναι σήμερα (Μεϊντάνη 2005).

ΣΧΗΜΑ 3.2

**ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΚΕΡΔΩΝ ΑΠΟ ΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ
ΣΤΑ ΣΥΝΟΛΙΚΑ ΚΕΡΔΗ**

ΠΗΓΗ: Δελτίο τύπου: Alpha bank (2006)

Πρέπει τέλος να επισημανθεί, ό,τι οι Ελληνικές τράπεζες δεν χρησιμοποιούν τις υπηρεσίες στις χώρες αυτές αποκλειστικά για την εκτέλεση εργασιών που έχουν σχέση με τις τραπεζικές εργασίες στην Ελλάδα. Δεν θεωρείται επομένως ό,τι η επέκταση των ελληνικών τραπεζών στο εξωτερικό περιορίζει την πρόσληψη υπαλλήλων στην Ελλάδα (Στεργίου 2006).

3.6.2 ΤΗΛΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΕΣ

Οι προβλέψεις για το μέλλον και την ανάπτυξη του τηλεπικοινωνιακού τομέα στις ανατολικοευρωπαϊκές χώρες διαγράφονται ευοίωνες. Οι απαιτήσεις και οι προσδοκίες των πελατών και των προμηθευτών στις χώρες αυτές αυξάνονται με μεγαλύτερο ρυθμό από ό,τι στις δυτικές χώρες. Είναι γεγονός ό,τι τη νέα δεκαετία του 2000 η αγορά τηλεπικοινωνιών των κεντροανατολικών ευρωπαϊκών χωρών άρχισε να ωριμάζει, η ζήτηση υπηρεσιών αυξήθηκε με γρήγορους ρυθμούς, αναδεικνύοντας τις επενδυτικές δυνατότητες που προσφέρονται σ' αυτές τις χώρες.

Η δραστηριοποίηση των ελληνικών επιχειρήσεων τηλεπικοινωνιών (ΟΤΕ, Intracom, Vodafone, Cosmote) εμφανίζεται έντονη στις χώρες των Βαλκανίων και της Κεντροανατολικής Ευρώπης, και αναμένεται να αυξηθεί ακόμη περισσότερο κατά τα αμέσως επόμενα έτη. Οι ελληνικές εταιρίες χρησιμοποιώντας ένα συγκριτικό πλεονέκτημά τους – τη γειτνίαση με τις χώρες αυτές – έχουν ισχυροποιήσει τους δεσμούς τους με την εσωτερική αγορά των χωρών αυτών. Επιπλέον, οι μεγάλες ελληνικές εταιρίες είναι σε θέση να προσφέρουν ολοκληρωμένα έργα στις χώρες αυτές, που έχουν ανάγκη από άμεσες και ολοκληρωμένες λύσεις προκειμένου να εκσυγχρονιστούν τα δίκτυα τους σε σύντομο χρονικό διάστημα.

Η δραστηριοποίηση της Intracom στις χώρες της Κ.Α.Ε είναι έντονη. Ήδη υπάρχει σημαντική ανάπτυξη του ομίλου στην Ρουμανία, στη Βουλγαρία και στη Μολδαβία.

Στις χώρες των Βαλκανίων και της Κεντροανατολικής Ευρώπης δραστηριοποιούνται όλες οι μεγάλες εταιρίες τηλεπικοινωνιών (Siemens, Alcatel, Ericsson). Το έτος 2005, μεταξύ των σημαντικότερων Ελληνικών επενδύσεων στην περιοχή της ΝΑ Ευρώπης ήταν η συμμετοχή της cosmote στην αύξηση του μετοχικού κεφαλαίου της cosmocom στη Ρουμανία (ύψους 120 εκατ. Ευρώ), σημαντική όπως αναφέρθηκε είναι και η παρουσία της Intracom.

Χαρακτηριστικά δείγματα των νέων και εξελισσόμενων στρατηγικών προϊόντων της Intracom είναι το Σύστημα Πρόσβασης Δικτύου (Access Network Platform), Συστήματα Ψηφιακών Μικροκυματικών Ραδιοζεύξεων, Συστήματα Ραδιοζεύξεων TDMA (TDMA Multipoint Radio Access Solutions), Συστήματα Διαχείρισης Δικτύων και το Κοινόχρηστο Σύστημα τηλεφωνίας και έξυπνης κάρτας (Card-phones & Smart card) (Οικονομικός Ταχυδρόμος, 17/2/2000).

Οι εν λόγω εταιρίες αξιοποιούν τις δυνατότητες επέκτασης που υπάρχουν στις αγορές αυτές χωρίς να υποκαθιστούν την παρουσία τους στην Ελλάδα (Στεργίου, 2006).

3.6.3 ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗ

Η επέκταση του ελληνικού βιομηχανικού κεφαλαίου που καταγράφεται τα τελευταία χρόνια στο Βαλκανικό χώρο σαν προέκταση της προηγούμενης εμπορικής διείσδυσης και της συνακόλουθης εξάπλωσης του πιστωτικού συστήματος, αναπτύσσεται πλέον με σταθερό και ασφαλή βηματισμό. Η πλειοψηφία των Ελληνικών επιχειρήσεων που έχουν πραγματοποιήσει την τελευταία δεκαετία την είσοδό τους στη χρηματιστηριακή αγορά, προστρέχουν στην άντληση κεφαλαίων από το ΧΑΑ με σκοπό να χρησιμοποιήσουν ένα μέρος τους για την υλοποίηση άμεσων βιομηχανικών επενδύσεων στη Βαλκανική και Ανατολική αγορά.

Ωστόσο, η εξωστρέφεια των ελληνικών επιχειρήσεων είτε με τη μορφή των εξαγωγών είτε με άμεσες επενδύσεις στο εξωτερικό έχει δημιουργήσει έντονο προβληματισμό σε σχέση με τις επιπτώσεις στην ελληνική οικονομία και κυρίως με την απασχόληση στην εγχώρια αγορά. Η ΓΣΕΕ το 2005 υπολόγισε ότι οι θέσεις που χάθηκαν λόγω της μετεγκατάστασης των επιχειρήσεων ήταν περίπου 1.150 από τις αρχές του 2004.

Οι πιο χαρακτηριστικές περιπτώσεις αποβιομηχάνισης τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα είναι αυτές της Schiesser Pallas που απέλυσε 500 εργαζομένους μεταφέροντας το εργοστάσιό της στη Βουλγαρία, το λουκέτο στο εργοστάσιο Τρικολάν της Φάνκο του ομίλου Λαναρά και η Rilken, η οποία ανακοίνωσε την πρόθεσή της να κλείσει το εργοστάσιό της νοικιάζοντας τον εξοπλισμό και παραχωρώντας τους 100 εργαζομένους στη Φαμάρ, κίνηση στην οποία είχε προχωρήσει πριν από μερικά χρόνια και η Φαρμακοβιομηχανία Μινέρβα.

Η εταιρεία παραγωγής απορρυπαντικών Henkel Hellas και η εταιρεία παραγωγής καλλυντικών L' Oreal Hellas έκλεισαν τα εργοστάσια που είχαν στην Ελλάδα. Πριν από αυτές, η Procter & Gamble είχε πάψει να παράγει στην Ελλάδα τη σειρά απορρυπαντικών προϊόντων με το σήμα Tide, στο πλαίσιο απόφασής της να συγκεντρώσει την παραγωγή απορρυπαντικών στην Ιταλία, διακόπτοντας την παραγωγή τους σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Επίσης, η Unilever έκλεισε το εργοστάσιο του Skip στο Ρέντη και σήμερα εισάγει από την Ιταλία (Χατζηνικολάου 2006).

Συνεπώς, στον κλάδο της μεταποίησης αρκετές επιχειρήσεις, κυρίως της Βόρειας Ελλάδας, σπεύδουν να εκμεταλλευτούν τις ευνοϊκές συνθήκες που υπάρχουν στις χώρες της Βαλκανικής, κλείνοντας τα εργοστάσια στην Ελλάδα και ανοίγοντας νέα στις γειτονικές χώρες (έντονη αποβιομηχάνιση). Οι μεταποιητικές μονάδες, στις χώρες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, δραστηριοποιούνται όπως αναφέραμε και παραπάνω ιδίως στους κλάδους των βασικών μετάλλων, της κλωστοϋφαντουργίας- ένδυσης και των τροφίμων. Από τα 16.000 άτομα τα οποία εμφανίζονται να απασχολούνται στις επενδύσεις στη μεταποίηση το (2005), 6.000 άτομα εργάζονται στον κλάδο της κλωστοϋφαντουργίας και ένδυσης, 5.000 στον κλάδο των μεταλλικών προϊόντων, 1000 άτομα στη βιομηχανία τροφίμων και τα υπόλοιπα σε άλλους κλάδους της μεταποίησης (Στεργίου 2006).

Συνολικά τα τελευταία δέκα χρόνια, 1.200 επιχειρήσεις κλωστοϋφαντουργίας, με 30.000 εργαζομένους, έκλεισαν τα ελληνικά εργοστάσια και μετέφεραν τις δραστηριότητές τους σε χώρες της Βαλκανικής.

Ταυτόχρονα, οι ελληνικές επιχειρήσεις δημιούργησαν συνολικά 30.000 θέσεις εργασίας στη νότια Βουλγαρία. Σύμφωνα με πρόσφατη μελέτη του Ινστιτούτου Τουριστικών Ερευνών, οι θέσεις εργασίας που χάθηκαν στην κλωστοϋφαντουργία υπολογίζονται σε 45.000.

Θα περίμενε κανείς πως με την πάροδο του χρόνου οι κυβερνήσεις θα λάμβαναν μέτρα τα οποία θα μείωναν τις πιθανότητες μετεγκατάστασης των μεγάλων επιχειρήσεων από τη χώρα μας. Κάτι τέτοιο όμως δεν φαίνεται να συμβαίνει. Είναι χαρακτηριστικό από έρευνα που πραγματοποίησε ο ΣΕΠΕΕ,⁴⁷ με αφορμή τη λήξη της συμφωνίας Κίνας- Ευρωπαϊκής Ένωσης το 2007, προμηνύεται περαιτέρω αποβιομηχάνιση στο χώρο των κλωστοϋφαντουργικών εταιριών, που φαίνεται να αναζητούν διέξοδο σε χώρες χαμηλού εργατικού κόστους. Αρνητικές, για το

⁴⁷ ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΠΛΕΚΤΙΚΗΣ – ΕΤΟΙΜΟΥ ΕΝΔΥΜΑΤΟΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

μέλλον του κλάδου, είναι και οι προβλέψεις του IOBE. Σύμφωνα με την έρευνα του ΣΕΠΕΕ, σχεδόν μία στις δύο κλωστοϋφαντουργικές επιχειρήσεις σκέφτεται να μεταφέρει την παραγωγική της δραστηριότητα στο εξωτερικό, ενώ περαιτέρω συρρίκνωση της εγχώριας κλωστοϋφαντουργίας βλέπει και το IOBE.

Συγκεκριμένα, το 48% των επιχειρήσεων του κλάδου σκέφτεται να μεταφέρει την παραγωγική δραστηριότητα σε χώρες χαμηλού κόστους, προκειμένου να βελτιώσουν την ανταγωνιστική τους θέση, με ό,τι επιπτώσεις θα σημαίνει μια τέτοια κίνηση στην εγχώρια απασχόληση και στην εθνική οικονομία. Η έρευνα του ΣΕΠΕΕ δείχνει ακόμη ό,τι το 64% των επιχειρήσεων εξετάζει τη μείωση του κόστους, το 32% τη βελτίωση της προστιθέμενης αξίας των προϊόντων με έμφαση στην εκπαίδευση, στην έρευνα και στις παρεχόμενες υπηρεσίες, κυρίως τον σχεδιασμό, την ποιότητα, τον χρόνο παράδοσης, την εξυπηρέτηση μικρών παραγγελιών και τα επώνυμα προϊόντα (Χατζηνικολάου 2006).

3.7 ΜΕΤΡΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΜΕΤΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

Στις μέρες μας, το φαινόμενο της μετεγκατάστασης των επιχειρήσεων, λόγω των διαστάσεων που τείνει να πάρει κατ' ακολουθία του ανοίγματος των αγορών των βαλκανικών χωρών, πρέπει να αποτελέσει αντικείμενο ιδιαίτερου ενδιαφέροντος της οικονομικής πολιτικής της χώρας μας.

Ειδικότερα, τα προβλήματα που θέτει η μετεγκατάσταση παραγωγικών δραστηριοτήτων στην αλλοδαπή, μπορούν ως έναν βαθμό να αντιμετωπιστούν στο πλαίσιο των πιο κάτω επιδιώξεων της οικονομικής πολιτικής (Δελής 2005):

- Δημιουργία ευέλικτων αγορών εργασίας (νέες μορφές απασχόλησης: μερική απασχόληση, συμβάσεις ορισμένου χρόνου, τηλεεργασία κλπ.) ώστε να είναι ικανές να αντιδρούν στις διακυμάνσεις της ζήτησης και στις αλλαγές της τεχνολογίας και επιδεκτικές ανάπτυξης καινοτομιών (Λυμπεράκη κ.α 2004).
- Ευελιξία κατά μήκος της αλυσίδας παραγωγής έτσι ώστε να ικανοποιούνται οι διαφοροποιημένες απαιτήσεις των πελατών. Αυτό σημαίνει ότι θα πρέπει

- να αναπτυχθούν αποτελεσματικοί τρόποι επικοινωνίας με τις επιχειρήσεις-προμηθευτές που συμμετέχουν στην αλυσίδα παραγωγής (Παπαγιαννάκης, Κωνσταντέλου, κ.α. 2004).
- Παράλληλη λήψη μέτρων κατά της προκαλούμενης ανεργίας, όπως είναι η θέσπιση αποτελεσματικών κινήτρων τα οποία θα προσελκύσουν τους ανέργους σε άλλες εργασίες, με έμφαση τη μετεκπαίδευση και την επαγγελματική επιμόρφωση σε ειδικότητες έντονης ζήτησης (Μπιτζένης 2003).⁴⁸
- Διάθεση κεφαλαίων προς ενίσχυση της προσαρμογής στην τεχνική πρόοδο και μεταρρυθμίσεις των αγορών και της φορολογίας (φορολογικά κίνητρα), ώστε οι επιχειρήσεις να επεκτείνουν την εκμηχάνιση των παραγωγικών τους διαδικασιών και να εκσυγχρονίσουν την οργάνωση της παραγωγής (Παλαιολόγος 2006).
- Η καινοτομία αποτελεί επιπλέον προϋπόθεση επιβίωσης και ανάπτυξης στο ολόένα και πιο ανταγωνιστικό επιχειρηματικό περιβάλλον. Για να επιτύχουν ανταγωνιστικό πλεονέκτημα οι επιχειρήσεις πρέπει να είναι σε θέση να εισάγουν νέα προϊόντα στην αγορά ή να υιοθετούν νέες μεθόδους και διαδικασίες στην παραγωγή που τους επιτρέπουν εξοικονόμηση στο κόστος (Παπαγιαννάκης, Κωνσταντέλου, κ.α. 2004).
- Πάταξη της γραφειοκρατίας, η οποία επηρεάζει την ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων. Είναι γεγονός, ό,τι όλες οι λειτουργίες μιας επιχείρησης πρέπει να ανταποκρίνονται στις εκάστοτε διοικητικές απαιτήσεις. Εξαιτίας των γραφειοκρατικών διαδικασιών, παρατηρούνται καθυστερήσεις στην υλοποίηση επιχειρηματικών δράσεων, όπως και καθυστερήσεις στην είσπραξη αμοιβών από τον ευρύτερο δημόσιο τομέα. Επιβάλλεται λοιπόν μείωση του κόστους της γραφειοκρατίας α) με τον εκσυγχρονισμό του κανονιστικού πλαισίου, ώστε να συμβαδίζει με τις απαιτήσεις της σύγχρονης εποχής και να μην εξυπηρετεί μόνο τους σκοπούς του κράτους καθώς και β)

⁴⁸ Δυστυχώς, πολλές από αυτές τις αναπροσαρμογές είναι συχνά επώδυνες. Πολλοί από τους μισθωτούς που χάνουν τη δουλειά τους δεν διαθέτουν επαγγελματικά προσόντα ικανοποιητικής ζήτησης στις εκάστοτε τεχνολογικές συνθήκες. Ούτε είναι πάντα εύκολο να τα αποκτήσουν όταν δεν διαθέτουν τα εκπαιδευτικά ή άλλα προαπαιτούμενα

με την εισαγωγή της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης (Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ εφημ. 10/8/2005).

- Μείωση των μισθών σε περιοχές με υψηλή ανεργία και μείωση των κατώτατων μισθών σε όλη τη χώρα. Έτσι, πολλοί άνεργοι θα επιθυμούσαν να απασχοληθούν και πολλοί εργοδότες θα εύρισκαν επικερδείς νέες προσλήψεις με τους μισθούς αυτούς. Εξάλλου αυτό ισχύει και τώρα σε συνθήκες χαλαρής ζήτησης στην αγορά εργασίας. Οι μισθοί για τις ώρες της πραγματικής απασχόλησης είναι συχνά χαμηλότεροι από τους ονομαστικούς, ενώ και στην καταβολή των εισφορών δημιουργείται παρόμοια αναντιστοιχία (Κατσέλη 2005). Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Γερμανία, όπου υπό την απειλή της μετανάστευσης επιχειρήσεων σε άλλες χώρες, τα συνδικάτα, έχουν σε πολλές περιπτώσεις συμφωνήσει στην προσωρινή καθήλωση των μισθών.⁴⁹
- Η λειτουργία ζημιολόγων επιχειρήσεων μπορεί ακόμη να συνεχιστεί με άμεσες ή έμμεσες επιδοτήσεις (φοροαπαλλαγές, χαμηλότοκα δάνεια, άλλου είδους ενισχύσεις), όπως ζητούν επίμονα όσοι θίγονται από την αναστολή τους. Οι επιδοτήσεις, όμως, συνιστούν παθητική πολιτική, διαστρεβλώνουν τον υγιή ανταγωνισμό και υπονομεύουν τη βιώσιμη ανάπτυξη γιατί απορροφούν κρατικούς πόρους που θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν καλύτερα στη βελτίωση της παραγωγικής και κοινωνικής υποδομής, προς όφελος του κοινωνικού συνόλου. Γι' αυτό καλό είναι να αποφεύγουν οι επιχειρήσεις την εύκολη λύση για την επιβίωσή τους και να καταφεύγουν σε πιο ενεργητικές μεθόδους (Labrianidis-Kalantaridis, 2004).

Ωστόσο, δεν πρέπει να λησμονούμε ότι ορισμένες φορές η μετεγκατάσταση επιχειρήσεων κρίνεται αναγκαία. Αυτό, όπως ήδη αναφέραμε, συμβαίνει στην περίπτωση ζημιολόγων επιχειρήσεων, οι οποίες αν συνεχίσουν να παραμένουν στην Ελλάδα, αργά ή γρήγορα θα οδηγηθούν σε πτώχευση και θα διακόψουν τη λειτουργία τους.

⁴⁹ Η μεγάλη πολυεθνική αυτοκινητοβιομηχανία Volkswagen π.χ. ακύρωσε πρόσφατα την απόλυση χιλιάδων εργατών, έπειτα από συμφωνία να μην αυξηθούν οι μισθοί για 3 χρόνια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

4.1 ΟΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΜΕ ΤΙΣ ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΧΩΡΕΣ ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΩΝ- Η ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΣΕ ΚΑΘΕ ΜΙΑ ΑΠΟ ΑΥΤΕΣ

Από όλα όσα έχουμε αναφέρει καταλήγουμε ό,τι ο ρόλος της Ελλάδας στη δημιουργία μιας νέας Βαλκανικής τάξης πραγμάτων κρίνεται ιδιαίτερος σημαντικός. Η Ελλάδα διαθέτει την πλέον ισχυρή οικονομία και περιβάλλεται από δημοκρατικούς θεσμούς που την αναδεικνύουν στον πλέον δυναμικό πόλο ανάπτυξης. Το πλέον σημαντικό είναι πως σε όλα τα επίπεδα η χώρα μας έχει αναπτύξει τα τελευταία χρόνια συνεργασίες με τις χώρες της Βαλκανικής και πολλές επιχειρήσεις μας δραστηριοποιούνται ταυτόχρονα σε περισσότερες από μία χώρες της ΝΑ Ευρώπης, ειδικότερα (Κεφάλας 2006):

4.1.1 Η ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΜΑΣ ΣΤΗΝ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ

Η Βουλγαρία αποτελεί σημαντικό εμπορικό εταίρο για τη χώρα μας στο συνολικό εξωτερικό εμπόριο. Το ύψος των εξαγωγών μας στη Βουλγαρία κατατάσσει τη χώρα αυτή ως την τέταρτη σημαντικότερη αγορά παγκοσμίως για την Ελλάδα. Κατά το πρώτο εξάμηνο του 2005, οι ελληνικές εξαγωγές ανήλθαν σε 495,61 εκατ. δολάρια. Σύμφωνα με τα επίσημα Βουλγαρικά στοιχεία, τα ελληνικά κεφάλαια καταλαμβάνουν τη δεύτερη θέση μεταξύ των ξένων επενδύσεων με συνολικό ύψος επενδυμένων κεφαλαίων 1,09 δις. Δολάρια, με πρώτη την Αυστρία με 1,86 εκατ. δολάρια. Οι ελληνικές επιχειρήσεις είναι 1.500 και έχουν δημιουργήσει χιλιάδες θέσεις εργασίας. Σημειώνεται ακόμη, ό,τι η Ελλάδα είναι η πρώτη χώρα προέλευσης τουριστών της Βουλγαρίας με 300.000 αφίξεις το πρώτο εξάμηνο του 2005. Επιπλέον, θα πρέπει να τονιστεί η σημασία της συμφωνίας της 4^{ης} και 5^{ης} Νοεμβρίου του 2004 μεταξύ Βουλγαρίας, Ρωσίας και της χώρας μας, του μνημονίου συνεργασίας για την κατασκευή του πετρελαιοαγωγού Μπουργκάς-Αλεξανδρούπολης (Ταμπακόπουλος 2006).

Οι περισσότερες ελληνικές επιχειρήσεις στη Βουλγαρία δραστηριοποιούνται κυρίως στον τομέα παραγωγής ενδυμάτων, αξιοποιώντας το πλεονέκτημα της φτηνής εργατικής δύναμης, και ακολουθούν οι επενδύσεις στους τομείς τροφίμων- ποτών- καπνού. Επίσης, οι ελληνικές επιχειρήσεις ασχολούνται με προϊόντα αλουμινίου, χαρτιού, με τηλεπικοινωνιακό υλικό κ.α. Στον τομέα των υπηρεσιών εκτός από τις 5 μεγαλύτερες ελληνικές τράπεζες που δραστηριοποιούνται στη

χώρα, έχουν γίνει επενδύσεις στον κλάδο των ασφαλειών και της υγείας (Το ΒΗΜΑ, 9/6/2002).

Ειδικότερα, χαρακτηριστικές περιπτώσεις ελληνικών επιχειρήσεων που πραγματοποίησαν επενδύσεις στη Βουλγαρική αγορά είναι η βιομηχανία τροφίμων ΔΕΛΤΑ, ηγεμονική στην ελληνική αγορά, η οποία σε σύμπραξη με την ανάλογη γαλλική BSN (η δεύτερη έχει επενδύσει στην πρώτη κεφάλαια 20 δις. δρχ.) προχώρησε τη δεκαετία του '90 σε άμεσες βιομηχανικές επενδύσεις της τάξης των 10 εκατ. Δολαρίων στη Βουλγαρική αγορά. Αποτέλεσμα αυτής της παρέμβασης ήταν η δημιουργία τόσο εργοστασίου παραγωγής παγωτού (DELVIP), σε συνεργασία με τη Βουλγαρική VITALAKT, όσο και η εταιρία εμπορικής διακίνησης του προϊόντος (DELVIT), απασχολώντας εργατικό δυναμικό 350 εργαζομένων, διαθέτοντας πάνω από 3000 σημεία εμπορικής διακίνησης του παγωτού και ελέγχοντας πλέον σήμερα το 40% της εγχώριας αγοράς.⁵⁰ Στην ίδια κατάσταση με τη ΔΕΛΤΑ και δρώντας ανταγωνιστικά προς αυτήν κινήθηκαν οι επιχειρήσεις τροφίμων της ΜΕΒΓΑΛ και της ΕΒΓΑ, οι οποίες έχουν κι αυτές διαμορφώσει εμπορικά δίκτυα διακίνησης των προϊόντων τους στις Βαλκανικές αγορές.

Από την άλλη πλευρά, αναγνωρίζοντας, εγκαίρως, τις σημαντικές επενδυτικές ευκαιρίες στην ευρύτερη περιοχή της ΝΑ Ευρώπης, ο όμιλος της Coca-Cola Τρία Έψιλον (3Ε) ξεκίνησε να δραστηριοποιείται στην περιοχή, από τις αρχές της δεκαετίας του '90, με πρώτο σταθμό τη Βουλγαρία. Έτσι, η Ελληνική Εταιρία Εμφιαλώσεως (3Ε – ΚΟΚΑ ΚΟΛΑ), προχώρησε τη δεκαετία του '90 σε επενδύσεις ύψους 10 εκατ. Δολαρίων στη Βουλγαρική παραγωγή αναψυκτικών, έχοντας ιδρύσει πέντε εργοστασιακές μονάδες με τη μορφή joint Venture σε σύμπραξη με εγχώρια κεφάλαια και απασχολώντας συνολικά 1.400 εργατούπαλλήλους στη Βουλγαρία.⁵¹ Επιπλέον, η Ελληνική Εταιρία Εμφιαλώσεως έχοντας αναδειχτεί σ' έναν από τους ισχυρότερους ξένους επενδυτές, με ετήσιο τζίρο του επιπέδου των 4,5 εκατ. Δολαρίων προχώρησε συστηματικά σε επανεπένδυση των κερδών με στόχο τη σταθεροποίηση της θέσης της στη Βουλγαρική οικονομία. Στη συνέχεια, από κοινού με την Αθηναϊκή

⁵⁰ Επιπλέον, η ΔΕΛΤΑ έχοντας ενεργήσει αναγνωριστικά στην Ουκρανική αγορά παγωτού δια μέσου της παραγωγής των βιομηχανικών της εγκαταστάσεων στη Βουλγαρία, πραγματοποίησε και την άμεση παραγωγική της εγκατάσταση στην Ουκρανία.

⁵¹ Σήμερα, παρά τις δυσκολίες, το επενδυτικό και επιχειρηματικό εγχείρημα της COCA COLA 3Ε στέφεται με επιτυχία, εξασφαλίζοντας σημαντικές προοπτικές ανάπτυξης από την επιτυχημένη δραστηριοποίηση του ομίλου σε 10 χώρες στην περιοχή: Αρμενία, Βοσνία- Ερζεγοβίνη, Βουλγαρία, Ελλάδα, ΠΓΔΜ, Μολδαβία, Ρουμανία, Ρωσία, Σερβία- Μαυροβούνιο και Ουκρανία.

Ζυθοποιία, και με συμμετοχή της καθεμιάς κατά 50%, προχώρησε στην εξαγορά της μεγαλύτερης τοπικής ζυθοποιίας ZAGORKA, επενδύοντας σ' αυτό το βιομηχανικό σχέδιο 5 δις. δρχ. και σχεδιάζοντας την επένδυση άλλων 9,5 δις δρχ. για το επόμενο διάστημα. Και προφανώς η επικράτηση αυτών των προϊόντων στη Βουλγαρική αγορά επέφερε αύξηση της ζήτησης μεταλλικών κυτίων για τη συσκευασία τους, παραγωγική ανάγκη στην κάλυψη της οποίας προσέτρεξε η HELLAS CAN (ΒΙΠΕ Σίνδου), η οποία αφού πρώτα επεκτάθηκε εμπορικά εξάγοντας τα προϊόντα της, οδηγήθηκε στη συνέχεια στην ίδρυση τοπικού πλέον εργοστασίου παραγωγής των σχετικών μεταλλικών συσκευασιών στη Βουλγαρία. Με τέτοιου είδους βιομηχανικές παρεμβάσεις εξηγείται το γεγονός της πρωτοκαθεδρίας του ελληνικού κεφαλαίου στο επίπεδο των ξένων επενδύσεων στη Βουλγαρική οικονομία.

Πέραν των προηγούμενων, η εμπορική και άμεση αυτή βιομηχανική επέκταση του ελληνικού κεφαλαίου στη χώρα της Βουλγαρίας περιλαμβάνει πολύμορφες οικονομικές δραστηριότητες όπως, τις βιομηχανίες αλλαντικών, που εξίσου εντάσσονται στον ευρύτερο κλάδο τροφίμων και ποτών. Έτσι, η επιχείρηση αλλαντικών «ΝΙΚΑΣ» αφού προχώρησε στην εμπορική της διεύδυση στη Βουλγαρική και Ρουμανική αγορά, και έχοντας διασφαλίσει μια σχετική οικονομική μεγέθυνση στον ελληνικό χώρο (ο κύκλος εργασιών της έφτασε στα μέσα του '90 στα 9,8 δις δρχ. με καθαρά κέρδη στο ύψος του 1,3 δις δρχ.), προχώρησε με ορμητήριο τις εγκαταστάσεις της στη Θεσσαλονίκη, στην αυτοτελή ίδρυση παραγωγικής μονάδας στη Βουλγαρία. Αντίστοιχα, στην ίδια κατεύθυνση κινήθηκε η ανάλογη βιομηχανία «ΘΡΑΚΗ», η οποία το 1994 πέτυχε εξαγωγή άνω των 1000 τόνων αλλαντικών προϊόντων στις βαλκανικές αγορές και η οποία αφού προχώρησε σε εκσυγχρονισμό των βιομηχανικών της εγκαταστάσεων στις Φερές – Κομοτηνή, μετακίνησε τον παλαιό της μηχανολογικό εξοπλισμό σε βουλγαρική μονάδα παραγωγής προκειμένου να ανταποκριθεί στις καταναλωτικές ανάγκες της εγχώριας αγοράς.

Αντίστοιχα, σημαντική ήταν και η επιχειρηματική δραστηριότητα του Ομίλου Βαρδινογιάννη στη Βουλγαρική αγορά τόσο στο χώρο του εμπορικού κυκλώματος (αυτοκίνητα κλπ.), όσο και στον τομέα της παραγωγής (ηλεκτρονικό υλικό), όσο και στο επίπεδο των εκδόσεων (Βουλγαρική εφημερίδα ΕΞΠΡΕΣ), καθώς, και στις τουριστικές εκμεταλλεύσεις (χιονοδρομικό κέντρο) (Ταρπάγκος 1994).

Αναλυτικά, οι σημαντικότερες ελληνικές επενδύσεις στη Βουλγαρία μέχρι το έτος 2001 ήταν οι εξής:

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.1

ΕΠΕΝΔΥΣΗ	ΕΤΑΙΡΙΑ	ΤΥΠΟΣ ΕΠΕΝΔΥΣΗΣ	ΕΠΕΝΔΥΣΗ (εκατ. ευρώ)	ΜΟΡΦΗ	ΧΡΟΝΟΣ	ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ
ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ	United Bulgarian Bank	Τραπεζικός	207,0	Αμιγής	2000	Εξαγόρασαν το 90%
OTE	Cosmo Bulgaria Mobile	Δεύτερη άδεια κιν. Τηλεφ. gsm	135,0	Αμιγής	2000	
Brewinvest	Zagorka	Ζυθοποιία	40,3	Αμιγής	1995	50%Αθην. Ζυθοποιία 50% 3Ε Εξαγόρασαν το 80%
Brewinvest	Ariana	Ζυθοποιία	0,2	Αμιγής	1998	50%Αθην. Ζυθοποιία 50% 3Ε Εξαγόρασαν το 60%
Eurofinance/AIG	Post Bank	Τραπεζικός	38,0	Μικτή (από 50%)	1998	Ελέγχουν το 84,4% η AIG είναι αμερικάνικη
Barek Overseas	Drujba	Υαλουργία	20,0	Μικτή	1998	90% Γιούλα 10%Euromerchant BalkanFund (Λουξ.)εξαγόρασαν το 51%
Βιοχάλκο	Steelmet	Προφίλ αλουμινίου	12,5	Αμιγής	1999	
Όμιλος Λούλη	Sofia Mel	Άλευρα	10,0	Αμιγής	2000	Εξαγόρασαν το 41,3%
Εμπορική τράπεζα	International commercial bank	Τραπεζικός	6,5	Αμιγής	1996	Ελέγχει το 93% 7% EBRD
Χαρτοποιία Θράκης	Belovo Papermills	Χαρτοποιία	6,4	Αμιγής	1997	Εξαγόρασε το 58%
Φλώρινα Χωνοί	Florina Bulgaria SA	χυμοί αναψυκτικά	6,0	Αμιγής	1999	
Alfa Wood	Alfa Wood Bulgaria	Ξυλεία	6,0	Αμιγής	2000	Κατέχει πλειοψηφικό πακέτο
Δέλτα	Delta Bulgaria Vitalact	Γαλακτί/κα	5,6	Αμιγής	1993, 1997	
Chipita	Chipita Bulgaria	Τρόφιμα	5,6	Αμιγής	1995	
Μιχαηλίδης	Leaf Tobacco Michailidis	Καπνά	5,0	Αμιγής	1999	Μερίδιο συμμετοχής 100%
Glassinvest	Stind	Υαλουργία	4,5	Μικτή	1997	90% Γιούλα 10%Euromerchant BalkanFund (Λουξ.)εξαγόρασαν το 70%
Τιτάν	Plevenski Cement	Τσιμέντο	4,5	Αμιγής	1998	Εξαγόρασε το 81%
Intracom	Bulfon	Τηλεπικοινωνίες	3,6	Αμιγής	1995	

Antenna TV	Nova Televisia Multimex Radio Express	M.M.E	3,4	Αμιγής	2000	Εξαγόρασε το 100% της Nova Televisia, 100% της Multimex, 94% του Radio Expr.
Νίκας	Nikas Rodopa	Επεξεργασία Κρέατος	3,0	Αμιγής	1999	
Ιονική Τράπεζα	Ionian Bank	Τραπεζικός	3,0	Αμιγής	1995	
Goodies	Balkan Restaur.	Εσπιατόριο	2,1	Αμιγής	1997	
Ξιφίας	Europesca	Κονσερ/ποία	1,3	Αμιγής	2000	
Μηχανική ΑΕ	Michaniki Bulgaria	Τεχνική εταιρία	1,0	Αμιγής	1995	
Χαλκόρ ΑΕ	KOCM JSCo	Προϊόντα Χαλκού		Αμιγής	2000	Εξαγορά συνόλου ενεργητικού μέσω της Sofia Copper JSCo

ΠΗΓΗ: ΤΟ ΒΗΜΑ (9/6/2002).

4.1.2 Η ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΜΑΣ ΣΤΗ ΡΟΥΜΑΝΙΑ

Σημαντική αύξηση των ελληνικών επενδύσεων έχει σημειωθεί τα τελευταία 4 χρόνια στη Ρουμανία. Η χώρα μας είναι η δωδέκατη μεταξύ των ξένων επενδυτών με 2.826 επιχειρήσεις και με συνολικό επενδυμένο κεφάλαιο 327 εκατ. δολάρια. Στα επίσημα στοιχεία πάντως δεν περιλαμβάνονται οι μεταβιβάσεις ελληνικών κεφαλαίων μέσω Κύπρου, Λουξεμβούργου, Ιρλανδίας, Ολλανδίας κ.λ.π. Είναι χαρακτηριστικό ό,τι επειδή στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της κεντρικής τράπεζας της Ρουμανίας δεν αποτυπώνεται το πραγματικό επενδυμένο κεφάλαιο, δεν γίνεται διάκριση ανά χώρα προέλευσης. Έτσι, σύμφωνα με τις έγγραφες δηλώσεις των εταιριών ελληνικών συμφερόντων, το ελληνικό επενδυμένο κεφάλαιο ανέρχεται στα 2,5 δις δολάρια, οπότε η χώρα μας κατατάσσεται μεταξύ των τριών και όχι μεταξύ των δώδεκα πρώτων ξένων επενδυτών στη Ρουμανία (Ταμπακόπουλος 2006).

Η πιο σημαντική Ελληνική επένδυση έγινε στον τομέα των τηλεπικοινωνιών και συγκεκριμένα από τον ΟΤΕ, ο οποίος επένδυσε 675 εκατ. δολ. για την εξαγορά της Rom Telecom. Πολυσήμαντος επίσης, ο επεκτατικός ρόλος των INTRAKOM – INTPASOFT που ανέλαβαν την μηχανογράφηση του ρουμανικού σιδηροδρομικού δικτύου (έργο ύψους 7 εκατ. Δολαρίων).

Σημαντικές επίσης, επενδύσεις στο χώρο των τροφίμων και των ποτών είναι της Αλευροβιομηχανίας Λούλης και της Αλευροβιομηχανίας Αγίου Γεωργίου που

επένδυσαν μαζί 19,5 εκατ. δολ., της ΔΕΛΤΑ Α.Ε. με 25,5 εκατ. δολ. και της CHIRITA η οποία επένδυσε 10 εκατ. δολ., καθώς και η 3E με 90 εκατ. δολ.

Όσον αφορά το χρηματοπιστωτικό τομέα, στη χώρα της Ρουμανίας δραστηριοποιούνται όλες οι μεγάλες Ελληνικές τράπεζες, όπως αναλύθηκε εκτενώς στο 3^ο κεφάλαιο της μελέτης.

Στον ορυκτό πλούτο, ο Όμιλος Μυτιληναίου επένδυσε 21,6 εκατ. δολ. για την αγορά της ρουμανικής εταιρίας Sometra. Στις κατασκευαστικές έχει επενδύσει η εταιρία Μπαλάφας ΑΕ με ποσό 5 εκατ. δολ. και η ΔΙΕΚΑΤ ΑΕ με ποσό 7,7 εκατ. δολ. Όσον αφορά, την Καπνοβιομηχανία, η εταιρία Παπαστράτος έχει επενδύσει 10 εκατ. δολ. με ευνοϊκές προοπτικές να αυξήσει κι άλλο το επενδεδυμένο της κεφάλαιο.

Συνοπτικά οι σημαντικότερες ελληνικές εταιρίες που δραστηριοποιούνται στη Ρουμανία είναι:

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.2

Εταιρία	Επένδυση (εκατ. δολ.)	Κλάδος
ΟΤΕ	675	Τηλεπικοινωνίες
Όμιλος 3 ^Ε	90	Παραγωγή Εμφιαλωμένων Αναψυκτικών
Cosmocom	53	Κινητή τηλεφωνία
Delrom	28,8	Παραγωγή παγωτών
Αλευρόμυλοι Λούλη-Αγίου Γεωργίου	19,5	Τρόφιμα
Intracom	25	Τηλεπικοινωνίες
Alpha Bank	24,3	Τραπεζικές εργασίες
Τράπεζα Πειραιώς	20	Τραπεζικές εργασίες
Μυτιληναίος	21,6	Μη σιδηρούχα μέταλλα
Ατλας trading	14	Χρώματα/δομικά υλικά
Παπαστράτος	10	Καπνοβιομηχανία
Βιοχάλκο	9,7	Παραγωγή καλωδίων
Chirita	10	Τρόφιμα
ΔΕΛΤΑ Α.Ε	25,5	Τρόφιμα
Εμπορική Τράπεζα	8,7	Τραπεζικές εργασίες
Εθνική Τράπεζα	8,1	Τραπεζικές εργασίες
Sicomed	8	Φαρμακοβιομηχανία
ΔΙΕΚΑΤ κατασκευές	7,7	Κατασκευές
Μπαλάφας ΑΤΕ	5	Κατασκευές
Alumin	7	Παραγωγή αλουμινίου

ΠΗΓΗ: ΒΗΜΑ (9/6/2002).

Το ελληνικό κράτος έχει υπογράψει με τη Ρουμανία συμφωνίες οικονομικής συνεργασίας, συγκεκριμένα: Οι κύριες Ελληνο-Ρουμανικές Συμφωνίες που διέπουν τις οικονομικές σχέσεις των δύο χωρών είναι⁵² :

- Συμφωνία Οικονομικής, Βιομηχανικής και Τεχνικής Συνεργασίας. Υπεγράφη το έτος 1976, κυρώθηκε με τον Νόμο 546/1977 (ΦΕΚ 74^Α/12.03.197) και τέθηκε σε ισχύ το έτος 1977 (φεκ 266^Α / 17.9.1977).
- Συμφωνία Προώθησης και Αμοιβαίας Προστασίας των Επενδύσεων. Υπεγράφη στις 23/05/1977 νέα Συμφωνία, η οποία αντικατέστησε την προηγούμενη και κυρώθηκε με τον Νόμο 2546/1988 (ΦΕΚ 4/13.01.1998).
- Συμφωνία περί Αποφυγής Διπλής Φορολογίας Εισοδήματος. Υπεγράφη στην Αθήνα στις 17.09.1991 και κυρώθηκε με τον Νόμο 2279/1995 (ΦΕΚ 9^Α/26.01.1995). Τέλος, έχει εντάξει τη χώρα αυτή στους δικαιούχους του ΕΣΟΑΒ.⁵³

Όσον αφορά τις χρηματοδοτήσεις για επενδύσεις στη Ρουμανία, οι επιχειρηματίες Ελληνικών συμφερόντων δύναται να επικαλεσθούν τα παρακάτω κίνητρα τα οποία θα τους παρέχουν οικονομική υποστήριξη στα επιχειρηματικά τους σχέδια στην χώρα της Ρουμανίας:

- Μέσω του ελληνικού Σχεδίου Οικονομικής Ανασυγκρότησης των Βαλκανίων: Για την στήριξη των ιδιωτικών επιχειρήσεων (άρθρο 6 του νόμου 2996/2002), διατίθεται το 20% των αναλογούντων ανά λήπτρια χώρα πιστώσεων, ήτοι για τη Ρουμανία 14 εκατ. Ευρώ. (Η Ρουμανία έχει 70,4 εκατ. ευρώ στο σύνολο). Για τα κριτήρια επιλογής εφαρμόζονται οι διατάξεις του νόμου 2601/1998 περί ενίσχυσης των ιδιωτικών επενδύσεων.⁵⁴
- Από τις Ελληνικές Τράπεζες στην Ρουμανία: Σημειώνουμε ότι στην Ρουμανία υπάρχουν σήμερα 6 Ελληνικές Τράπεζες, οι οποίες δύνανται να χρηματοδοτήσουν επενδυτικά σχέδια Ελληνικών επιχειρήσεων.
- Χρηματοδοτήσεις Διεθνών Οργανισμών: Η Ρουμανία λαμβάνει σημαντικές χρηματοδοτήσεις από Διεθνείς Οικονομικούς Οργανισμούς και μέσω προγραμμάτων της Ε.Ε. (προγράμματα Phare, Ispa, Sapard), EBRD, EIB, IMF,

⁵² Επενδύσεις στη Ρουμανία - θεσμικό πλαίσιο επενδύσεων: Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία του γραφείου Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων στη Ρουμανία (2004).

⁵³ Ελληνικό Σχέδιο Οικονομικής Ανασυγκρότησης Βαλκανίων.

⁵⁴ Κάθε ενδιαφερόμενη εταιρεία για να τύχει της ανάλογης παροχής κινήτρων θα πρέπει να αποταθεί στο Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας στην Ελλάδα-Δ/ση ιδιωτικών επενδύσεων. Για πληροφορίες στην Ιστοσελίδα www.mfa.gr.

World Bank κ.λ.π.. Οι Ελληνικές επιχειρήσεις λόγω προηγούμενης εμπειρίας θα μπορούσαν να επωφεληθούν Από τα προγράμματα αυτά.

- Από την Παγκόσμια Τράπεζα, για πληροφορίες οι Ελληνικές επιχειρήσεις δύνανται να απευθυνθούν στην Αντιπροσωπεία της Παγκόσμιας Τράπεζας στο Βουκουρέστι.⁵⁵

- Από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης: (European Bank for reconstruction & Development). Η EBRD χρηματοδοτεί ως γνωστόν μεγάλα έργα υποδομής και σχέδια σημαντικών Ιδιωτικών επιχειρήσεων άνω των 5 εκατ \$, αλλά και ενισχύει με δάνεια τις ΜΜΕ μέσω Τραπεζών όπως της ALPHA BANK, BANK-POST-EUROBANK, MIRO- Bank κ.λ.π.⁵⁶

- Από την Τράπεζα Ανάπτυξης Μαύρης Θάλασσας-Παρευξείνιων χωρών, που εδρεύει στην Θεσσαλονίκη, κυρίως για έργα υποδομής και μεγάλα ιδιωτικά σχέδια.⁵⁷

Παράλληλα, ο έλληνας εξαγωγέας ή επενδυτής, που ενδιαφέρεται να προωθήσει τα προϊόντα του ή να συνάψει οικονομική συνεργασία στην Ρουμανία, είναι σκόπιμο να έχει υπόψη του τα ακόλουθα:

- Για την είσοδό του στην Ρουμανία απαιτείται η κατοχή διαβατηρίου, δεν απαιτείται βίζα για τους υπηκόους κρατών μελών της Ε.Ε.

- Η επίσημη γλώσσα είναι τα Ρουμανικά ενώ οι εμπορικές τα αγγλικά και τα γαλλικά

- Το πρόβλημα της αποπληρωμής των προϊόντων. Οι Ρουμάνοι επιχειρηματίες είναι έτοιμοι να λάβουν ελεύθερα οποιαδήποτε προσφορά προϊόντων. Παρατηρείται όμως σε πολλούς ρουμάνους επιχειρηματίες έλλειψη ρευστότητας και δυσκολία στην ανεύρεση εγγυητικών επιστολών. Συνεπώς οι ελληνικές εταιρείες πρέπει να βρουν τους τρόπους καταβολής των οφειλόμενων ποσών στις οριζόμενες ημερομηνίες. Για τον σκοπό αυτό και προς αποφυγή των επιχειρηματικών κινδύνων πολλές από τις Ελληνικές επιχειρήσεις έχουν δημιουργήσει τα δικά τους κανάλια διανομής. Με την χρησιμοποίηση των καναλιών αυτών οι επιχειρήσεις αυτές έχουν εξασφαλίσει την προκαταβολική πληρωμή των προϊόντων.

⁵⁵ World Bank Office, Romania-Bucharest, www.worldbank.org.ro

⁵⁶ Για περισσότερες πληροφορίες: European Bank for Reconstruction and Development, site www.ebrd.ro

⁵⁷ Για πληροφορίες Black Sea Trade & Development Bank- 1 Komnion str, 54624 Thessaloniki, Greece

- Ιδιαίτερη σημασία έχει η τοποθέτηση ικανού στελέχους από Ελλάδα με ειδική εμπειρία και γνώση της Ρουμανικής αγοράς. Τα στελέχη αυτά θα μπορούσαν εκ των υστέρων να αναλάβουν την εκπαίδευση άλλων στελεχών από Ρουμανία, που ως γνωστόν είναι και το δυσκολότερο έργο.
- Πριν από την ανάληψη οποιασδήποτε επενδυτικής ή εξαγωγικής δραστηριότητας θα πρέπει να γίνει προσεκτική διερεύνηση της Ρουμανικής αγοράς, των καναλιών διανομής και των συνεργατών ή αντιπροσώπων.
- Η διάρθρωση του δικτύου διανομής στην Ρουμανία είναι συγκρίσιμη με εκείνη άλλων βιομηχανικών χωρών (εισαγωγέας - χονδρέμπορος - λιανοπωλητής). Παρόλα αυτά η αγορά δεν έχει αναπτυχθεί ακόμη, αφού παρουσιάζονται περιπτώσεις μη ώριμης αγοράς και αναμένονται πολλές εξελίξεις στο μέλλον. Το κόστος παρουσίας στην αγορά και αντιπροσώπου, ανέρχεται σε 2-5% (αναλόγως του κύκλου εργασιών)
- Για την επιτυχία του στην Ρουμανική αγορά ο Έλληνας επιχειρηματίας θα πρέπει να καταλάβει την νοοτροπία του Ρουμάνου επιχειρηματία. Πιο συγκεκριμένα θα πρέπει να δημιουργήσει προσωπικές σχέσεις μαζί τους και η συμπεριφορά του να βασίζεται περισσότερο σε σχέσεις ισοτιμίας και όχι σε σχέσεις υπεροχής.
- Η παραμονή στην Ρουμανία για προώθηση προϊόντων και επενδύσεων, θα πρέπει να είναι τουλάχιστον διάρκειας 5 εργάσιμων ημερών. Επί πλέον ο Έλληνας επιχειρηματίας θα πρέπει να είναι σε συνεχή προσωπική επαφή. Είναι γνωστόν ότι μόνο η ανταλλαγή επιστολών και διαφημιστικών εντύπων δεν είναι δυνατόν να αντικαταστήσουν τη συνεχή προσωπική επαφή. Σε πιθανή δε επαφή με δημόσιες υπηρεσίες και φορείς θα πρέπει να τηρούνται επακριβώς τα ωράρια στις συναντήσεις χωρίς καθυστερήσεις. Για τον Έλληνα επιχειρηματία θα ήταν επίσης σκόπιμο και επωφελές να συνεργάζεται με τις εγκατεστημένες στην Ρουμανία Ελληνικές Τράπεζες.
- Οι διάφορες έρευνες αγοράς δεν έχουν παρά σχετική αξία, οι σημαντικές αλλαγές στο τοπίο και στις συνθήκες της αγοράς αλλάζουν συχνά τα δεδομένα.
- Πριν την υπογραφή των συμβολαίων θα πρέπει να ελέγχεται η φερεγγυότητα της Ρουμανικής επιχείρησης, κάτι το οποίο δύνανται να βοηθήσουν οι εδώ Ελληνικές Τράπεζες και το γραφείο Εμπορικών και Οικονομικών Υποθέσεων στη Ρουμανία .

- Η αξία των επαγγελματικών γευμάτων έχει ιδιαίτερη σημασία στην Ρουμανία, όπως ακριβώς και στις άλλες Ευρωπαϊκές χώρες.
- Δεν θα πρέπει να γίνονται παραχωρήσεις κατά την διάρκεια των διαπραγματεύσεων (πλην μερικών εκπτώσεων) και οι θέσεις θα πρέπει να είναι σταθερές απέναντι στους Ρουμάνους επιχειρηματίες.

Τέλος, εκείνο που πρέπει να έχει υπόψη του ο Έλληνας εξαγωγέας ή επενδυτής είναι το χαμηλό διαθέσιμο εισόδημα του Ρουμάνου καταναλωτή.⁵⁸ Παρόμοιες καταστάσεις πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τους οι Έλληνες επενδυτές και για επενδυτικές δραστηριότητες σε άλλες χώρες.

4.1.3 Η ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΜΑΣ ΣΤΗΝ ΠΓΔΜ

Ο όγκος εμπορίου της Ελλάδας με την Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας έφτασε τα 460 εκατ. δολάρια το 2003, κατατάσσοντας την ΠΓΔΜ τρίτο εμπορικό εταίρο της χώρας μας στην περιοχή των Βαλκανίων, μετά τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία. Η Ελλάδα κατέχει την πρώτη θέση μεταξύ των ξένων επενδυτών την περίοδο των τελευταίων έντεκα ετών. Το ύψος των άμεσων ελληνικών επενδύσεων, που έχουν υλοποιηθεί ή βρίσκονται στο στάδιο της υλοποίησης, υπερβαίνει τα 800 εκατ. δολάρια και κατά την τελευταία δεκαετία έχουν δημιουργήσει περίπου 20.000 θέσεις εργασίας.

Οι ελληνικές επενδύσεις στην ΠΓΔΜ, οι οποίες παρουσιάζουν αυξητική τάση, κατευθύνονται, όπως και το σύνολο του ξένου κεφαλαίου στη χώρα, στον τομέα της βιομηχανίας (καπνός, τρόφιμα, τσιμέντα, υφαντουργία) και στις υπηρεσίες (κυρίως στην τραπεζική αγορά) (Ταμπακόπουλος 2006).

Ιδιαίτερης σημασίας από άποψη επενδυμένου κεφαλαίου στα τέλη της δεκαετίας του '90 ήταν οι ακόλουθες ελληνικές επενδύσεις:

- Η εξαγορά του 80% της Σκοπιανής τσιμεντοβιομηχανίας (USJE) από την κοινοπραξία της TITAN με την ελβετική (Holderbank), ήταν η μεγαλύτερη ξένη επένδυση στη χώρα μέχρι και το 2000.
- Η εξαγορά της Strumnica Tabak από την καπνική Μιχαηλίδης.
- Η συμφωνία εκμετάλλευσης των ορυχείων της εταιρείας Zletovo-Sas από την Mytilineos Holdings.

⁵⁸ Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία του γραφείου Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων στη Ρουμανία (2004).

- Η εξαγορά της PIVARA SKOPJE από την BALKANBREW Holding itd (joint venture Athenian Brewery & Hellenic Bottling Co).
- Η σύσταση κοινοπραξίας ανάμεσα στη σκοπιανή εταιρία IGM TIPO (κεραμοποιία) και στην ελληνική Interamerican, όπου το ύψος της ξένης συμμετοχής ανήλθε στα 20 εκατ. γερμ. μάρκα.
- Η εξαγορά του διυλιστηρίου της ΟΚΤΑ από την εταιρεία Ελληνικά Πετρέλαια ΕΛΠΕ και η κατασκευή πετρελαιοαγωγού Θεσσαλονίκης-Σκοπίων. Το σύνολο της επένδυσης υπολογίζεται σε 150εκ. δολάρια.
- Η εξαγορά του πλειοψηφικού πακέτου της μεγαλύτερης τράπεζας (Stopanska Banka) από την Εθνική και η εξαγορά του 65% της Kreditna Banka από την Alpha Bank⁵⁹.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.3

Ελληνικά Πετρέλαια	Διυλιστήριο	Σκόπια	150 εκατ.\$
ΤΙΤΑΝ (Αθήνα)	Τσιμέντα	Σκόπια	52 εκατ.μάρκα
Καπνική- Α.Μιχαηλίδης(Θεσ/νίκη)	Καπνά	Στρούμνιτσα	8,58 εκατ.μάρκα
ΝΙΚΑΣ (Θεσ/νίκη)	Αλλαντικά	Σκόπια	7εκατ. Μάρκα
Ζλάτης (Εδεσσα)	Αλλαντικά	Πρίλεπ	15 χιλ.μάρκα
Αφοί Βερόπουλοι (Αθήνα)	Σούπερ Μάρκετ (3 καταστήματα)	Σκόπια	10 εκατ.μάρκα
Μάρμαρα Δράμας Γ. Λαζαρίδης (Δράμα)	Λατομείο	Πρίλεπ	1,5 εκατ.μάρκα
Μυτιληναίος Holdings (Αθήνα)	Ορυχεία Μόλυβδου- Ψευδάργυρου	Τοράνικα- Ζλέτοβο και Σάσα	8 εκατ. \$
Balkanbri Holdings. Αποτελείται από τις Athenian Brewery Hellenic Bottling Co.	Ζυθοποιία	Σκόπια	32 εκατ. \$
TORRE-E. Γκλατσούνης	Παγωτό	Σκόπια	3 εκατ. μάρκα
ΔΕΛΤΑ (Αθήνα)	Παγωτό	Σκόπια	4-5εκατ.μάρκα
ΚΡΙ-ΚΡΙ (Σέρρες)	Παγωτά, Γιαούρτι	Κουμάνοβο	-
Λάσκου (Καβάλα)	Ένδυμα-Φασόν	Νεγκοτίνο	1 εκατ.μάρκα
Petro Gini (Αθήνα)	Ένδυμα-Φασόν	Μπίτολα	1,5 εκατ. μάρκα
Thonik (Λάρισα)	Ένδυμα-Φασόν	Μπίτολα	120 εκατ. δρχ.
Μίχος (Νάουσα)	Ένδυμα-Φασόν	Μπίτολα	-
Εξαγωγείς ενδυμάτων- Morstars	Ένδυμα-Φασόν	Μπίτολα	-
GBL Papageorgiou (Φραγκφούρτη)	Δερμάτινο Ένδυμα -Φασόν	Μπίτολα	100 χιλ.μάρκα
Staf (Λάρισα)	Ένδυμα-Φασόν	Γευγελή	600 χιλ. μάρκα
Αννα Μάρια	Ένδυμα-Φασόν	Στρούμνιτσα, Βερόβο, Βαλαντόβο	-

Πηγή: Γραφείο Ακόλουθου Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων, Σκόπια, Ιούνιος 1999.

⁵⁹ www.dipeh.gr/docs/business_guide.FYROM.1999

Όσον αφορά την πορεία των ελληνικών επενδύσεων στην ΠΓΔΜ για το πρώτο εξάμηνο του 2005 (Ιανουάριος –Ιούνιος 2005), η έρευνα του Ελληνικού γραφείου Οικονομικών και Εμπορικών υποθέσεων στα Σκόπια αποτυπώνει τα παρακάτω για τη δραστηριοποίηση των ελληνικών επιχειρήσεων στην αγορά της ΠΓΔΜ:

Ιανουάριος 2005: Εταιρεία ελληνικών συμφερόντων “DS STEEL” εξαγόρασε τη χαλυβουργία “DS ISKRA”, η οποία εδρεύει στην πόλη Kumanovo. Επίσης, εταιρεία ελληνικών συμφερόντων η “Teknikon Industry” εξαγόρασε μεταλλουργία “Kavadarci Metal Industry-MKI” (94,4% των μετοχών) με στόχο την επαναλειτουργία της εταιρίας εντός του 2005.

Φεβρουάριος 2005: Δραστηριοποίηση ελληνικών επιχειρήσεων στην περιοχή Μοναστηρίου της ΠΓΔΜ (δημιουργία 2.000 νέων θέσεων εργασίας, την περίοδο 1998-2005). Τον ίδιο μήνα πραγματοποιήθηκε στην περιοχή ίδρυση ελληνικού Διαγνωστικού Κέντρου “Kuzman-Damian” (επένδυση ύψους 1 εκατ. ευρώ).

Απρίλιος 2005: Εκτενής αναφορά του Οικονομικού Τύπου της ΠΓΔΜ σε δραστηριότητα της υπό ελληνική διοίκηση εταιρείας παραγωγής σιδηρονικελίου “FENI” (αύξηση της παραγωγής κατά 20%, με στόχο να υπερβεί τους 7.000 τόνους ετησίως). Στον τομέα του τουρισμού τον ίδιο μήνα, είχαμε ελληνική συμμετοχή στο υπό κατασκευή χιονοδρομικό κέντρο “SKI Center Kozuf” συνολικού κόστους 72 εκ. ευρώ. Η έναρξη των κατασκευαστικών εργασιών εγκαινιάστηκε από τον Πρωθυπουργό της ΠΓΔΜ κ. Buckovski (διάρκεια κατασκευής 3 έτη). Το κέντρο απέχει 70χλμ. από το αεροδρόμιο της Θεσσαλονίκης και φιλοδοξεί να προσελκύσει κατά 80% αλλοδαπούς επισκέπτες. Τέλος, ιδιαίτερη αναφορά από τον Οικονομικό Τύπο των Σκοπίων έγινε για τη συνεργασία του ελληνικού επιχειρηματικού ομίλου INTPALOT με τον Οργανισμό Τυχερών Παιχνιδιών της ΠΓΔΜ για την υπογραφή νέας σύμβασης εξαετούς διάρκειας σχετικά με την οργάνωση, λειτουργία και διαχείριση συστημάτων προκαθορισμένης απόδοσης.

Μάιος 2005: Σύμφωνα με δημοσιεύματα του εγχώριου Οικονομικού Τύπου, η ελληνική εταιρεία “TERNA” φερόταν ως ανάδοχος για την κατασκευή περιφερειακής οδού στα Σκόπια, κατόπιν διενέργειας σχετικού διαγωνισμού (κόστος 50 \$ ΗΠΑ) από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης (EBRD). Οριστική απόφαση αναμενόταν στα τέλη Ιουνίου 2005. Επιπρόσθετα, η διοίκηση της ελληνικής εταιρίας “ROMBI” εξέφρασε έντονο ενδιαφέρον για την εξαγορά γαλακτοβιομηχανίας στην πόλη Prilep, έναντι 400.000 ευρώ.

Ιούνιος 2005: Σύμφωνα με επίσημη ανακοίνωση, η ελληνική εταιρεία κατασκευών “TERNA” κέρδισε το δημόσιο διαγωνισμό που αφορούσε το έργο κατασκευής περιφερειακού οδικού δικτύου Σκοπίων. Το μήκος της οδού ανέρχεται σε 11,8 χλμ., το συνολικό κόστος του έργου υπολογίζεται σε 48,7 εκατ. \$ ΗΠΑ και η χρηματοδότησή του έγινε κατά 70% από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων (EIB) και το υπόλοιπο από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης (EBRD).⁶⁰

Κλείνοντας, αξίζει να επισημανθεί πως το ελληνικό κεφάλαιο και ιδιαίτερα οι επιχειρηματίες της Β. Ελλάδας μπορούν να βρουν σημαντικές διεξόδους στην αγορά της ΠΓΔΜ, παρά το μικρό της μέγεθος. Αυτό μάλιστα μπορεί να βοηθάει τη χώρα μας, καθώς η μικρή αγορά αποτρέπει τους ξένους επενδυτές και μειώνει τον εξωτερικό ανταγωνισμό. Το ελληνικό κράτος έχει υπογράψει συμφωνία προστασίας και προώθησης των επενδύσεων με τα Σκόπια και χρηματοδοτεί τη χώρα με σημαντικά κεφάλαια στα πλαίσια του ΕΣΟΑΒ.

4.1.4 Η ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΜΑΣ ΣΤΗ ΣΕΡΒΙΑ – ΜΑΥΡΟΒΟΥΝΙΟ

Η Ελλάδα ανήκει στους κυριότερους εμπορικούς εταίρους της χώρας μεταξύ των μελών της Ε.Ε. Το 2004, οι εξαγωγές μας αυξήθηκαν κατά 10,34% και ανήλθαν σε 264,64 εκατ. δολάρια. Οι συνολικές άμεσες και έμμεσες επενδύσεις ελληνικών εταιριών ανέρχονται σε 1,4 δις ευρώ, συμβάλλοντας στη δημιουργία και συντήρηση πάνω από 24.000 θέσεων εργασίας. Το ύψος του επενδυμένου κεφαλαίου κατατάσσει τη χώρα μας πρώτη στον κατάλογο των ξένων επενδυτών. Οι ισχυροί δεσμοί φιλίας και συνεργασίας που διακρίνουν τις σχέσεις Ελλάδας-Σερβίας αποτελούν σημαντικό κίνητρο για τους Έλληνες επενδυτές, οι οποίοι ωστόσο, λόγω της πολιτικής αστάθειας της ΠΟΔ της Γιουγκοσλαβίας προτιμούν τις βιομηχανικές και εμπορικές συνεργασίες από τις άμεσες επενδύσεις. Για την περίοδο 2002-2006 προβλέπεται χορήγηση 265 εκατ. ευρώ για χρηματοδότηση έργων υποδομής, αλλά και μικρών έργων κοινωφελούς χαρακτήρα. Απόλυτη προτεραιότητα αποτελεί ο διάδρομος 10, ο οποίος θα συνδέσει τη Θεσσαλονίκη με το Βελιγράδι (Ταμπακόπουλος 2006).

Οι κυριότεροι επενδυτές είναι ο ΟΤΕ, ο οποίος μαζί με την Telecom Italia κατέχουν το 49% της Telecom Serbia, η Intracom που δραστηριοποιείται μέσω της

⁶⁰ <http://www.acci.gr/reports/pgdm-a-ejamhno-2005.htm>.

Intralot (διαχείριση του ΛΟΤΤΟ), η Intracom Yugoslavia (ψηφιοποίηση δικτύου) και η Intrasoft (πληροφορική), η 3E με επενδύσεις πάνω από 60 εκατ. ευρώ, η ΔΕΛΤΑ με επενδύσεις πάνω από 30 εκατ. ευρώ, ο Μυτιληναίος, η Βιοχάλκο, ο Τιτάν, τα ΕΛΠΕ κ.α. Σημαντική είναι πάντως και η παρουσία των Ελληνικών τραπεζών.

Συνοπτικά οι σημαντικότερες ελληνικές εταιρίες που δραστηριοποιούνται στη Σερβία- Μαυροβούνιο είναι:

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.4

Εταιρία	Εταιρία	Επένδυση	Επένδυση
TELEKOM SERBIA	ΟΤΕ	330 εκατ. ευρώ	
YUBANKA	ALPHA BANK	152 εκατ. ευρώ	
JUGOPETROL	ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΕΤΡΕΛΑΙΑ	105 εκατ. ευρώ	
EKO YU A.D.	ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΕΤΡΕΛΑΙΑ	10 εκατ. ευρώ	26,6 εκατ. ευρώ
FABRIKA CEMENT A KOSJERIC	ΤΣΙΜΕΝΤΟΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΤΙΤΑΝ	35,4 εκατ. \$	23,7 εκατ. \$
IBP BEOGRAD AD	COCA COLA 3E	41 εκατ. ευρώ	58 εκατ. ευρώ
VLASNISKA ROSA	COCA COLA 3E	21,5 εκατ. ευρώ	
SECERANA ZABALJ	ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΖΑΧΑΡΗΣ	1,1 εκατ. ευρώ	7,9 εκατ. ευρώ
SECERANA CRVENKA	ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΖΑΧΑΡΗΣ	3,2 εκατ. ευρώ	7,8 εκατ. ευρώ
DEL YUG A.D.	ΔΕΛΤΑ ΑΕ	32 εκατ. ευρώ	
SUPER VERO DOO	ΒΕΡΟΠΟΥΛΟΣ	8 εκατ. ευρώ	16,5 εκατ. ευρώ
ALPHA BANK	ALPHA BANK	5 εκατ. ευρώ	
NATIONAL BANK OF GREECE	ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΕΛΛΑΔΟΣ	6 εκατ. ευρώ	16 εκατ. ευρώ
YUGOLOT DOO	INTRALOT S.A.	3,5 εκατ. \$ ΗΠΑ	
MAMADAS BROS	EUROSOLES	5 εκατ. ευρώ	
ALUMIL-YU DOO	ALUMIL MYLONAS	2 εκατ. \$ ΗΠΑ	
ROUKIS ELEMENT	ELLINOSERVIKI	1 εκατ. ευρώ	

POSTA BANKA	EFG EUROBANK	30 εκατ. ευρώ	
PLEXIGLAS PROMET	PLEXIGLAS PROMET	1 εκατ. \$	
ATLAS BANKA	ΤΡΑΠΕΖΑ ΠΕΙΡΑΙΩΣ	21 εκατ. Ευρώ	
ΣΥΝΟΛΟ		766,8 εκ.ευρώ +46,9 εκατ. \$	132,7 εκατ. ευρώ+23,7 εκατ. \$

ΠΗΓΗ: SIEPA (2005)⁶¹

4.1.5 Η ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΜΑΣ ΣΤΗΝ ΑΛΒΑΝΙΑ

Παρά την ύπαρξη ακόμη αριθμού προβλημάτων, που αντιμετωπίζουν οι ελληνικές επενδύσεις και συνδέονται κυρίως με δομικές δυσχέρειες γραφειοκρατικού χαρακτήρα, η χώρα μας κατατάσσεται στην πρώτη θέση μεταξύ των ξένων επενδυτών με επενδύσεις που υπερβαίνουν μέχρι σήμερα τα 400 εκατ. δολάρια. Οι περισσότερες έγιναν στο νότιο τμήμα της χώρας (Κορυτσά, Αργυρόκαστρο, Άγιοι Σαράντα) και στα Τίρανα. Ενώ συνολικά έχουν δημιουργηθεί 9.000 θέσεις εργασίας. Στις ιδιωτικές παραγωγικές επενδύσεις μέχρι στιγμής 10 προτάσεις έχουν εγκριθεί για συγχρηματοδότηση και το ποσοστό απορρόφησης του συνολικού διαθέσιμου ποσού για τον σκοπό αυτό ανέρχεται στο 88,45%.⁶²

Το ελληνικό κράτος παρέχει κίνητρα για την πραγματοποίηση επενδύσεων στην Αλβανία, ενώ έχουν υπογραφεί συμφωνίες για την οικονομική συνεργασία, για την αμοιβαία προώθηση και προστασία των επενδύσεων και για την αποφυγή διπλής φορολογίας.

Οι σημαντικότερες ελληνικές επενδύσεις στην Αλβανία έχουν γίνει στον τομέα των κατασκευών, της κλωστοϋφαντουργίας, των τροφίμων, του ρουχισμού, των τραπεζών και του τουρισμού.

Από τις πρώτες ελληνικές επιχειρήσεις που δραστηριοποιήθηκαν στην Αλβανία ήταν η ελληνική βιομηχανία της FANCO η οποία αφού πέτυχε μια αξιόλογη επιχειρηματική θέση στην ελληνική αγορά, προχώρησε σε επένδυση της τάξης των 180 εκατ. Δρχ. σε βιομηχανικές εγκαταστάσεις στην Κορυτσά, όπως επίσης η περίπτωση της Ελληνικής βιομηχανίας ζάχαρης με βιομηχανική παραγωγή στην ίδια Αλβανική πόλη και ουσιαστική μονοπωλιοποίηση στην παραγωγή ζάχαρης.

⁶¹ Serbian Investment and Export Promotion Agency (SIEPA).

⁶² Αναπτυξιακός Νόμος 2601/98.

Τα τελευταία χρόνια οι ΞΑΕ στην Αλβανία αυξήθηκαν σημαντικά λόγω της προώθησης της ιδιωτικοποίησης μεγάλων εταιριών. Μέσα στο 2001 πουλήθηκε το 85% της κρατικής εταιρίας κινητής τηλεφωνίας (AMT) στην κοινοπραξία της COSMOTE με τη νορβηγική Telenor έναντι 96 εκ. δολαρίων. Επίσης, η Ελληνοβρετανική κοινοπραξία Vodafone-Panafon την ίδια χρονιά πήρε άδεια παροχής υπηρεσιών κινητής τηλεφωνίας έναντι 38εκ. δολάρια. Σε εξέλιξη βρίσκονται εντωμεταξύ οι ιδιωτικοποιήσεις της κρατικής εταιρίας πετρελαίου (Albpetrol), της κρατικής ασφαλιστικής εταιρίας, της μεγαλύτερης κρατικής τράπεζας και της κρατικής εταιρίας σταθερής τηλεφωνίας (Albtelecom) όπου υπάρχει ισχυρό ελληνικό ενδιαφέρον. Μεγάλες επενδύσεις έγιναν επίσης από την Καπνική-Μιχαηλίδης, την Παπαστράτος, την BIKH, την SATO, την FRANCO, την TITAN, το Β.Σ. Καρούλιας ΑΒΕΠΕ, «τα Johnson (απορρυπαντικά), τα Henkel (απορρυπαντικά)»⁶³ (ΤΟ ΒΗΜΑ 9/6/2002), κ.α. Στον τραπεζικό τομέα, όπως αναφέρθηκε εκτενώς στο κεφάλαιο 3, οι κυριότεροι επενδυτές είναι οι: (Εθνική, Εμπορική, Πειραιώς, Alpha Bank).

Το ελληνικό κεφάλαιο έχει σημαντικά πλεονεκτήματα στην αλβανική αγορά όπου απουσιάζει ο δυτικός ανταγωνισμός (εξαιρέση η Ιταλία) και εκτιμάται ό,τι θα συνεχίσει να έχει ισχυρή παρουσία ακόμα και μετά την ολοκλήρωση των μεγάλων ιδιωτικοποιήσεων, τώρα μάλιστα που η χώρα βρίσκεται σε περίοδο σταθερότητας και συγκροτεί κατάλληλους θεσμούς και υποδομές για την προσέλκυση περισσότερων επενδύσεων. Τέλος, πρέπει να σημειώσουμε τη σημασία του ΕΣΟΑΒ⁶⁴ στην προώθηση της Ελληνικής επιχειρηματικότητας, καθώς και άλλων χρηματοδοτήσεων μέσω κυρίως της ΕΕ, όπως είναι τα προγράμματα (PHARE και INTERREG).

4.1.6 Η ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΜΑΣ ΣΤΗ ΒΟΣΝΙΑ – ΕΡΖΕΓΟΒΙΝΗ

Η χώρα βρίσκεται στη διαδικασία ιδιωτικοποίησης του συνόλου σχεδόν των δημόσιων επιχειρήσεων, που ανήκουν στον κρατικό τομέα. Εξαιτίας της γενικότερης πάντως ρευστής πολιτικής κατάστασης, οι επενδύσεις από ελληνικής πλευράς είναι περισσότερο «προσεκτικές» απ' ό,τι στις άλλες χώρες της ΝΑ Ευρώπης. Αν και η χώρα αυτή περιλαμβάνεται στην αναπτυξιακή βοήθεια του ελληνικού κράτους και γίνονται προσπάθειες προσέγγισης των δυο χωρών (στο

⁶³ Πρόκειται για Ελληνικές θυγατρικές διεθνικών εταιριών που δραστηριοποιούνται στα Βαλκάνια.

⁶⁴ Ελληνικό Σχέδιο για την Οικονομική Ανασυγκρότηση των Βαλκανίων.

πλαίσιο της γενικότερης αναπτυξιακής βοήθειας κατά την περίοδο 1996 έως και 2002, η ελληνική συμβολή ανήλθε στα 54,730 εκατ. Δολάρια), η ελληνική επιχειρηματική παρουσία περιορίζεται μέχρι σήμερα κυρίως σε συμφωνίες εμπορικής ή βιομηχανικής συνεργασίας. Ο ΟΤΕ και η ΔΕΗ έχουν υπογράψει τέτοιες συμφωνίες. Σημαντικότεροι επενδυτές στη χώρα αυτή είναι το Κουβέιτ, η Κροατία, η Σλοβενία και η Γερμανία.

Κατά το πρώτο εξάμηνο του 2005, το ύψος των εξαγωγών της χώρας διαμορφώθηκε σε 12,108 εκατ. δολάρια έναντι αντίστοιχων εισαγωγών 5,117 εκατ. δολάρια (Ταμπακόπουλος 2006).

4.2 Η ΠΡΩΘΗΣΗ ΤΗΣ ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗΣ ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ ΚΑΙ Η ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΤΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΤΟΥΣ ΜΕ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Στην τελευταία ενότητα της μελέτης μας, αξίζει να επισημάνουμε τη σπουδαιότητα της διαβαλκανικής συνεργασίας, αφενός για τη χώρα μας και αφετέρου για τα υπόλοιπα Βαλκανικά κράτη (Χατζηεμμανουήλ 2006).

Η Ελλάδα, την τελευταία δεκαπενταετία περνάει πολύ διαφορετικές καταστάσεις από αυτές που βίωνε μέχρι πρότινος. Υπήρξαν σημαντικότερες εξελίξεις που μετέτρεψαν σε εξαιρετικά σύντομο χρονικό διάστημα την Ελλάδα από χώρα εισαγωγής πολυεθνικών επιχειρήσεων σε χώρα εξαγωγής επενδύσεων, από χώρα προέλευσης μεταναστών σε χώρα υποδοχής μεταναστών, από μια περιφερειακή χώρα της Ευρώπης σε ισότιμο μέλος της Ε.Ε. και μέλος της ΟΝΕ. Κ.λ.π.

Η στρατηγική θέση της Ελλάδας αλλάζει, όπως αναλύσαμε και παραπάνω, κυρίως λόγω των εξελίξεων στις χώρες της Κ.Α.Ε και ειδικότερα στα Βαλκάνια. Κάτω από αυτές τις συνθήκες διανοίγονται νέες προοπτικές οι οποίες μπορεί να επιτρέψουν στην μέχρι πρότινος απομονωμένη από την υπόλοιπη Ευρώπη Ελλάδα να παίζει ένα σημαντικό ρόλο. Στη νέα γεωπολιτική συγκυρία που διαμορφώνεται, φαίνεται ότι η Ελλάδα θα μπορούσε να αναζητήσει έναν αναβαθμισμένο ρόλο, να παίξει τον ρόλο του «Βορρά» στον περιφερειακό χώρο των Βαλκανίων, ενώ ταυτόχρονα εξακολουθεί δυστυχώς να παίζει τον ρόλο του «Νότου» ως προς τον «Βορρά» (αναπτυγμένες χώρες της Ευρώπης, ΗΠΑ κ.λ.π.).

Η ενίσχυση των σχέσεων της Βαλκανικής με την Ελλάδα είναι αμοιβαία επωφελής (Πετράκος 2000). Κλειδί για την επιτυχία της συνεργασίας, είναι ένας συνδυασμός πολιτικών που στοχεύουν σε ένα σταθερό μακροοικονομικό περιβάλλον, αυξημένη εξωστρέφεια και πιο στενή οικονομική ολοκλήρωση. Ειδικότερα, τα σημεία που πρέπει να υπάρξει στενότερη συνεργασία είναι:

- Το διασυνοριακό εμπόριο και η διευκόλυνση του εμπορίου.
- Οι αγορές κεφαλαίων.
- Οι περιφερειακές τραπεζικές αγορές.
- Το επενδυτικό περιβάλλον.
- Συμπράξεις δημόσιου – Ιδιωτικού τομέα.

Όσον αφορά τις πολιτικές που χρειάζεται η περιοχή ώστε να αναπτυχθεί η συνεργασία είναι:

- Η βελτίωση του επενδυτικού κλίματος και η ανάπτυξη του ιδιωτικού τομέα μέσα από την υλοποίηση εθνικών προγραμμάτων και μεταρρυθμίσεων συμβατών με τη στρατηγική της Λισσαβόνας.
- Η διαμόρφωση κλίματος εμπιστοσύνης μεταξύ επιχειρήσεων και εθνικών αρχών.
- Μια ολοκληρωμένη πολιτική για την εξωστρέφεια.
- Η δημιουργία υποδομών στις μεταφορές, τις τηλεπικοινωνίες και την ενέργεια για τη σταδιακή ολοκλήρωση των αγορών μας.
- Η ενίσχυση της πρόσβασης των τοπικών επιχειρήσεων στις διεθνείς αγορές κεφαλαίων και η ενθάρρυνση στρατηγικών συνεργασιών για την αποτελεσματική μεταφορά τεχνογνωσίας στον τραπεζικό κλάδο.
- Ο περιορισμός της φοροδιαφυγής και της παραοικονομίας, ώστε να διασφαλιστεί αύξηση των κρατικών εσόδων και ίση μεταχείριση των επιχειρήσεων της περιοχής μας, αλλά και σταδιακή μείωση της φορολογικής επιβάρυνσης σε επιχειρήσεις και φυσικά πρόσωπα.
- Η προώθηση επαρκών και έγκαιρων διασυνοριακών πληροφοριών για επενδυτικά σχέδια ή μεγάλα έργα, συμπεριλαμβανομένων των συμπράξεων δημόσιου-ιδιωτικού τομέα.
- Η προώθηση διάφανων κανονισμών δημοσίων προμηθειών.
- Η συνεργασία μας για τη μείωση των διασυνοριακών γραφειοκρατικών διαδικασιών, η προστασία της επιχειρηματικής δραστηριότητας από αστάθμητους παράγοντες και η προώθηση της συνεργασίας μεταξύ των επιχειρήσεων της περιοχής (Αναγνώστου 2006).

Επιπρόσθετα, οι κυριότερες προτάσεις προκειμένου να εξομαλυνθούν τα αντικίνητρα και να ενισχυθεί η επιχειρηματικότητα στα Βαλκάνια είναι:

- Κρατική υποστήριξη.
- Κοινοτική υποστήριξη και αξιοπιστία.
- Οικονομική ενίσχυση των ΜΜΕ από διεθνείς οργανισμούς π.χ. Παγκόσμια Τράπεζα, προκειμένου να μπορούν να επενδύσουν στις υπό ένταξη χώρες των Βαλκανίων.

- Επενδύσεις από ευρωπαίους επιχειρηματίες στις Βαλκανικές χώρες, έχοντας ως κοινή στρατηγική τη βιομηχανική συνεργασία των ΜΜΕ και σαν αντικειμενικό σκοπό την αναζωογόνηση του παραγωγικού ιστού.
- Οικονομική υποστήριξη και προώθηση της συνεργασίας μεταξύ των ξένων εταιριών και των αντιπροσωπευτικών σωματείων και συνδέσμων που δραστηριοποιούνται στα Βαλκάνια με σκοπό να βελτιωθούν οι επιχειρηματικές σχέσεις.
- Απλοποίηση των διασυνοριακών ελέγχων.
- Διατύπωση διμερών και πολυμερών συμφωνιών, για την ανάπτυξη πολιτικών πρωτοβουλιών λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες της κάθε χώρας.
- Δημιουργία αξιόπιστων δικτύων έρευνας και πληροφορίας, προκειμένου να κρατήσουν τους επενδυτές ενήμερους για τις τρέχουσες οικονομικές, κοινωνικές, νομικές, διοικητικές εξελίξεις στις αντίστοιχες χώρες.
- Υιοθέτηση και χρησιμοποίηση των Ευρωπαϊκών ποιοτικών προδιαγραφών, για τη δημιουργία μιας κοινής επιχειρηματικής κουλτούρας και την απομάκρυνση των διαφορών στον υπολογισμό της ποιότητας.⁶⁵

Επίσης το Ελληνικό κράτος έχει θέσει τις βάσεις μιας μακροχρόνιας στρατηγικής, η οποία απουσίαζε τα προηγούμενα χρόνια, πρόκειται για το Ελληνικό Σχέδιο για την Οικονομική Ανασυγκρότηση των Βαλκανίων (ΕΣΟΑΒ) το οποίο συνιστά διττό μοχλό ανάπτυξης της οικονομικής και επιχειρηματικής δραστηριότητας στη ΝΑ Ευρώπη. Η αποκατάσταση της ισορροπίας σε πολιτικό και οικονομικό επίπεδο στις βαλκανικές χώρες σε συνδυασμό με την ουσιαστική προώθηση των οικονομικών μεταρρυθμίσεων, σύμφωνα με τις συστάσεις της ΕΕ και του ΔΝΤ, δημιουργούν ένα πλέγμα πολυάριθμων ευνοϊκών συνθηκών, τις οποίες καλούνται να εκμεταλλευτούν άμεσα οι ελληνικές επιχειρήσεις. Πρόκειται ουσιαστικά για 550 εκ. ευρώ που μοιράζονται σε έξι Βαλκανικές χώρες (Αλβανία, Βουλγαρία, Γιουγκοσλαβία, ΒΕ, ΠΓΔΜ, Ρουμανία) για 5 χρόνια από το (2002-2006). Η βοήθεια παρέχεται στο Δημόσιο και σε δημόσιες ή ιδιωτικές επιχειρήσεις. Περισσότερο ευνοημένη θα είναι η Γιουγκοσλαβία στην οποία διατίθεται το ποσό των 265 εκ ευρώ. Οι άλλες χώρες θα λάβουν: ΠΓΔΜ 75 εκ.

⁶⁵ United Nations Economic commission for Europe in cooperation with the EBRD and UNCTAD 6-7 December 2000.

ευρώ, Ρουμανία 70 εκ. ευρώ, Βουλγαρία 54 εκ. ευρώ, Αλβανία 50 εκ. ευρώ, ΒΕ 20 εκ. ευρώ.⁶⁶

Η Ελλάδα, επομένως, μπορεί να λειτουργεί ως πύλη εισόδου των ξένων επενδυτών στη Νοτιοανατολική Ευρώπη. Αλλά και ως πύλη μέσα από την οποία οι επιχειρήσεις και οι οικονομίες των χωρών της ΝΑ Ευρώπης μπορούν να αποκτήσουν πρόσβαση στις διεθνείς αγορές κεφαλαίων.

⁶⁶ Βλ. σχετικά: « Πρόγραμμα Οικονομικής Ανασυγκρότησης Βαλκανίων» ΥΠΕΞ, Αθήνα 2002.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Μετά από την καθυστερημένη εκκίνηση και τη συγκρατημένη άνοδό τους κατά τη διάρκεια της προηγούμενης δεκαετίας, οι εισροές άμεσων ξένων επενδύσεων στη ΝΑ Ευρώπη φαίνεται πως ανέκαμψαν σημαντικά με την είσοδο του νέου αιώνα, και η περιοχή ενδέχεται στο εγγύς μέλλον να μεταβληθεί σε σημαντικό προορισμό ξένων κεφαλαίων. Η σχετική πολιτική και μακροοικονομική σταθερότητα που έχει επιτευχθεί στις περισσότερες χώρες, καθώς και η επίσπευση της μεταρρυθμιστικής διαδικασίας, έχουν καταστήσει την περιοχή πιο ελκυστική για τους ξένους επενδυτές. Επιπλέον, το χαμηλό εργατικό κόστος, ιδίως σε σχέση με τις αντίστοιχες χώρες της Κεντρικής Ευρώπης, αποτελεί μια ακόμα εξήγηση για την έλξη που ασκεί η περιοχή ως προορισμός άμεσων ξένων επενδύσεων, ιδίως όταν αυτές προέρχονται από χώρες μέλη της ΕΕ.

Τα κράτη-μέλη της ΕΕ αποτελούν με διαφορά τους σημαντικότερους επενδυτές. Συγκεκριμένα, φαίνεται πως η γεωγραφική εγγύτητα αποτελεί σημαντικό προσδιοριστικό παράγοντα, αφού τα μεγαλύτερα ποσοστά συμμετοχής αναλογούν σε χώρες όπως η Αυστρία, η Γερμανία, η Ελλάδα και η Ιταλία.

Ειδικότερα, οι Ελληνικές επιχειρήσεις φιλοδοξούν να εκμεταλλευτούν τις ευκαιρίες που παρουσιάζονται στην περιοχή, με αποτέλεσμα να αποτελούν έναν από τους σημαντικότερους ξένους επενδυτές στα Βαλκάνια. Η πρόσφατη διασυννοριακή επέκταση της ελληνικής επιχειρηματικής δραστηριότητας στα Βαλκάνια παρά την απώλεια θέσεων εργασίας, που προκύπτει από την αναστολή της λειτουργίας πολλών ελληνικών επιχειρήσεων, με ή δίχως τη μετεγκατάστασή τους στο εξωτερικό, και παρά το υψηλό ποσοστό αποτυχίας μεταξύ των μικρών κυρίως ελληνικών επιχειρήσεων που δημιουργούνται σε άλλες χώρες, παρουσιάζει πολλές θετικές πλευρές.

Με συστηματική οργανωτική προετοιμασία και τη διάθεση επαρκών για την κάθε περίπτωση κεφαλαίων, η δραστηριότητα αυτή αποτελεί υγιή τρόπο ανάπτυξης των επιχειρήσεων, αποφέρει κέρδη που σε υψηλό ποσοστό επενδύονται στην Ελλάδα και στο εξωτερικό και αυξάνει την απασχόληση ειδικευμένων Ελλήνων. Παρέχει επιπλέον κίνητρα για την αρτιότερη κατάρτιση και την πρόσφορη εξειδίκευση εργαζομένων και σπουδαστών στην Ελλάδα που θα τους επιτρέπουν να αναλαμβάνουν και να διατηρούν θέσεις ευθύνης στην παραγωγική διαδικασία. Οδηγεί, λοιπόν, στην αναδιάρθρωση της απασχόλησης

προς εργασίες υψηλότερης παραγωγικότητας και έχει μακροχρόνιο όφελος για την Ελληνική οικονομία. Το παν λοιπόν είναι, οι ελληνικές επιχειρήσεις να μην αντιμετωπίζουν τις αγορές των Βαλκανικών χωρών ως « Πανάκεια», αλλά απλά ως ένα, σημαντικό ίσως, στάδιο στην προσπάθεια ανάπτυξής τους στην παγκόσμια αγορά.

Οι επενδύσεις είναι ταυτόχρονα και προς όφελος των χωρών υποδοχής γιατί επιταχύνουν τη συσσώρευση σε αυτές υλικού κεφαλαίου με ενσωματωμένη νέα τεχνολογία, συμβάλλοντας στην αύξηση των μισθών, της απασχόλησης και των εξαγωγών τους. Παρέχουν επίσης ευκαιρίες σε πιο ειδικευμένους πολίτες τους να εξοικειώνονται με τις εκάστοτε εξελιγμένες μορφές οργάνωσης της παραγωγής, αλλά και να συμμετέχουν στις διαδικασίες για τον περαιτέρω εκσυγχρονισμό τους. Αποτελούν, τέλος, σημαντικό παράγοντα στην ανάπτυξη πολύπλευρων και πολυεπίπεδων σχέσεων με την Ελλάδα και άλλες γειτονικές χώρες.

Η διεθνής εμπειρία υποδηλώνει πως το μέλλον τόσο της Ελληνικής οικονομίας όσο και αυτό των γειτόνων μας βρίσκεται στην οικονομική συνεργασία μεταξύ όλων των χωρών της περιοχής. Εδώ δεν τίθεται θέμα «παιγνίου μηδενικού αθροίσματος». Με τις κατάλληλες πολιτικές συνεργασίας και τις κατάλληλες επιχειρηματικές πρωτοβουλίες, όλοι μπορούμε να ωφεληθούμε.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ο **ΕΛΛΗΝΙΚΗ**

- Αικκάς, Χ. (2006), «Ελληνική Υφαντουργία Α.Ε.», Στην εκδήλωση *Επιχειρηματική Ανταγωνιστικότητα στην Ελλάδα*, 23 Ιανουαρίου 2006, Θεσσαλονίκη.
- Αναγνώστου, Στ. (2006), «Επενδύουμε στα Βαλκάνια», *Ελεύθερος Τύπος* (εφημ.), 29 Ιουνίου.
- Ανδρικοπούλου, Ε., Καυκάλας, Γρ. (2000), *Ο νέος Ευρωπαϊκός χώρος, η διεύρυνση και η γεωγραφία της Ευρωπαϊκής ανάπτυξης*, Εκδόσεις Θεμέλιο.
- Βαλντέν, Σ. (1990), «Οι αλλαγές στις Ανατολικές Χώρες και η Ελλάδα», Στο Συμπόσιο *Το άνοιγμα της Ανατολικής Ευρώπης – Η σημασία για τους τεχνικούς. Οι δυνατότητες που παρέχονται από την σύμβαση LOME IV*, 31 Μαΐου – 1 Ιουνίου 1990, Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας – Σύνδεσμος Ελληνικών Γραφείων Μελετών, Αθήνα.
- Βαλντέν, Σ. (1993), «Οι Βαλκανικές χώρες στο διεθνή καταμερισμό της εργασίας», Στο Συνέδριο *The European Community and the Balkans*, ΕΚΕΜ, Αθήνα.
- *ΤΟ ΒΗΜΑ* (2002), «Έντονη η Ελληνική Διείσδυση στα Βαλκάνια», *Το ΒΗΜΑ* (εφημ.), 9 Ιουνίου.
- *ΤΟ ΒΗΜΑ* (2005), «Διέξοδος τα Βαλκάνια για τις Ελληνικές επιχειρήσεις», *Το ΒΗΜΑ* (εφημ.), 11 Σεπτεμβρίου.
- Δελής, Κ. (2005), «Η μετεγκατάσταση ελληνικών επιχειρήσεων στην Αλλοδαπή», *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ* (εφημ.), 10 Αυγούστου.
- *ΕΚΕΜ*, «Εξαμηνιαία έκθεση», Νο 12, *ΕΚΕΜ*, Δεκέμβριος 1998.
- *ΕΞΗΡΕΣ* (2006), «Δυναμική η Ελληνική επιχειρηματική δραστηριότητα στην αγορά της ΠΓΔΜ», *ΕΞΗΡΕΣ* (εφημ.), 17 Ιουλίου.
- Ζώμας, Δ. (2006), «Η πορεία της Βουλγαρικής οικονομίας και οι ελληνο-βουλγαρικές οικονομικές και εμπορικές σχέσεις », *Ενημερωτικό Δελτίο της Ελληνικής Πρεσβείας στη Σόφια*, Νο. 1/Ιανουάριος.
- Θωμόπουλος, Π. (2004), «Η Ελλάδα στη Διεθνή Αγορά Επενδύσεων», Ομιλία του Υποδιοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος (21/01/2004), *Εκδήλωση του IOBE*.
- Ιωαννίδης, Σ. (2003), *Η επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα*, IOBE.

- *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ* (2005), Αφιέρωμα: «Η Ελληνική επιχειρηματικότητα στη ΝΑ Ευρώπη: επιχειρήσεις, δίκτυα και διπλωματία», *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ* (εφημ.), Απρίλιος.
- *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ* (2005), «ΣΕΒ: Η γραφειοκρατία κονταίνει την ανταγωνιστικότητα, ψηλώνει την ανεργία», *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ* (εφημ.), 10 Αυγούστου.
- *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ* (2006), «Τράπεζες και επιχειρήσεις ταξιδεύουν στα Βαλκάνια», *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ* (εφημ.), 21 Απριλίου.
- *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ* (2006), «Η παγκοσμιοποίηση της Ελληνικής οικονομίας», *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ* (εφημ.), 19 Αυγούστου.
- Καραγιάννη, Στ., Κατσίκας, Η. και Λαμπριανίδης, Λ. (1998), «Η παρουσία ελληνικών επιχειρήσεων στις χώρες της ΚΑΕ ιδιομορφίες και συνέπειες», *Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών*, Τόμος 24.
- Καραφωτάκης, Ε. (1997), *Οι Βαλκανικές Οικονομίες στο πρώιμο στάδιο μετάβασης 1990-1996*, Επιστημονική βιβλιοθήκη, Κριτική.
- Κατσέλη, Λ. (2005), «Παγκόσμια Πολιτική Οικονομία και Ανάπτυξη» Στο συνέδριο με θέμα *Παγκόσμια Πολιτική Οικονομία και Ανάπτυξη* (16-18/10/2005), Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο.
- Κεφάλας, Χ. (2006), «Ελληνική επιχειρηματικότητα στην Νοτιοανατολική Ευρώπη», *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ* εφημ., 31 Μαρτίου.
- Κήπας, Μ. (2004), *Κοινωνικοοικονομικός μετασχηματισμός στην Κεντροανατολική και στη ΝΑ Ευρώπη μετά το 1989*, Εκδόσεις Ηρόδοτος, Αθήνα.
- *Ο ΚΟΣΜΟΣ ΤΟΥ ΕΠΕΝΔΥΤΗ* (2006), «η διείσδυση των ελληνικών επιχειρήσεων στα Βαλκάνια», *Ο ΚΟΣΜΟΣ ΤΟΥ ΕΠΕΝΔΥΤΗ* (εφημ.), Μελέτη ICAP, 28 Ιανουαρίου.
- Λαμπριανίδης, Λ. (1997), «Το άνοιγμα των ελληνικών επιχειρήσεων στα Βαλκάνια μπορεί να οδηγήσει στην υπονόμευση της ανάπτυξης της χώρας», *Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, Τεύχος 9.
- Λαμπριανίδης, Λ. (1997), *Οι υπεργολαβικές σχέσεις στην Ελληνική Βιομηχανία και τα Βαλκάνια*, Αγορά χωρίς σύνορα.
- Λαμπριανίδης, Λ., Καλανταρίδης, Χρ., Καραγιάννη, Στ., Κατσίκας, Η., Κουρτέσης, Α. (1997), *Η Ελληνική βιομηχανία και οι εξελίξεις στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη: Δυνατότητες και προκλήσεις*, ΥΒΕΤ.

- Λαμπριανίδης, Λ., Καραγιάννη, Στ., Κατσίκας, Η., Κουρτέσης, Λ., Μαυρουδέας, Στ. (1998), *Οι οικονομικές επιπτώσεις για την ανάπτυξη της Ελλάδας και ειδικότερα της Β. Ελλάδας από το άνοιγμα το Ελληνικών επιχειρήσεων στα Βαλκάνια*, ΓΓΕΤ-ΠΕΝΕΔ.
- Λυμπεράκη, Α., Δενδρινός, Γ.(2004), *Ευέλικτη εργασία: νέες μορφές και ποιότητα απασχόλησης*, Εκδόσεις Κέρκυρα.
- Λώλος, Σ., Παπαγιαννάκης, Λ.(1993), *Η Ελληνική βιομηχανία στην Ευρωπαϊκή κοινότητα*, Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα.
- Μεϊντάνη, Μ. (2005), «Τάσεις – η Ελληνική Οικονομία», *Δελτίο τύπου Alpha Bank*.
- Μπαμπανάσης, Σ. (1997), *Αλλαγές και επιχειρηματικές ευκαιρίες στην Κεντροανατολική Ευρώπη*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
- Μπιτζένης, Α. (2003), *Η δυναμική των Βαλκανικών αγορών και η μετάβαση των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης στην Οικονομία της Αγοράς*, Τόμος β, Εκδόσεις Σταμούλη, Αθήνα.
- Μυλωνάς, Γ. (2003), «Το προφίλ του Συνδέσμου Βιομηχανιών Βορείου Ελλάδος και οι επενδυτικές δυνατότητες της περιοχής», *Στο Επιχειρηματικό Φόρουμ Ελλάδας-Ουγγαρίας*, που διοργανώνει το Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο Θεσσαλονίκης, Δελτίο Τύπου, 28 Φεβρουαρίου 2004.
- *Οικονομική Επιθεώρηση* (2006), «Ανατολικοευρωπαϊκές Οικονομίες: Η ανατολή, η Δύση και το χάσμα ανάμεσά τους», *Οικονομική Επιθεώρηση* (περιοδικό), Τόμος 73, Τεύχος 822, Ιανουάριος 2006.
- *Οικονομικός Ταχυδρόμος* (2000), «Ελληνική Διείσδυση στα Βαλκάνια», *Οικονομικός Ταχυδρόμος* (Περιοδικό), Τόμος 2389, 17 Φεβρουαρίου.
- Παλαιολόγος, Γ. (2006), «Η παραγωγικότητα μοχλός ανάπτυξης της Ελληνικής Οικονομίας», *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ* (εφημ.), 30 Μαρτίου.
- Παλάσκας, Θ., Πεχλιβάνος, Α. και Στοφόρος, Χ. (2004), *Η θέση της Ελλάδας στη Διεθνή Αγορά Επενδύσεων*, Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (IOBE).
- Παπαγιαννάκης, Λ., Κωνσταντέλου, Α. και Χασσίδ, Ι. (2004), «Βιομηχανική παραγωγή και μεταποίηση», *Έκθεση ομάδας εργασίας*.
- Παπάζογλου, Χρ. (2005), *Οι Οικονομίες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης: προβλήματα και προοπτικές*, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα.

- Παπαϊωάννου, Α. (2006), «Η Βαλκανική εκστρατεία των ελληνικών τραπεζών», *Οικονομική Επιθεώρηση* (περιοδικό), Τόμος 73, Τεύχος 825, Απρίλιος.
- Πετράκος, Γ. (2000), *Η ανάπτυξη των Βαλκανίων*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, Βόλος.
- Πιτέλης, Χρ.- Αντωνάκης, Ν. (2002), *Διεθνής Ανταγωνιστικότητα και Βιομηχανική Στρατηγική*, Εκδόσεις Δάρδανος, Αθήνα.
- ΣΒΒΕ (2004α), *Θέσεις - Προτάσεις*, Σύνδεσμος Βιομηχανιών Βορείου Ελλάδος, Θεσσαλονίκη.
- ΣΒΒΕ (2004β), *Ανάπτυξη συστήματος αξιολόγησης της διεθνοποίησης και της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων του Βορειοελλαδικού τόξου που πραγματοποιούν επενδύσεις στα Βαλκάνια*, Σύνδεσμος Βιομηχανιών Βορείου Ελλάδος, Θεσσαλονίκη.
- Στεργίου, Α. (2006), «Κέρδη 2 δις ευρώ το χρόνο για τις Ελληνικές επιχειρήσεις από τις επενδύσεις στο εξωτερικό», *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ* (εφημ.), 14 Μαΐου.
- Ταμπακόπουλος, Γ. (2006), «Ο ρόλος της Ελλάδας στην προοπτική ένταξης των Βαλκανικών χωρών στην ΕΕ», *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ* (εφημ.), 5 Μαρτίου.
- Ταρπάγκος, Α. (1994), *Ελληνικό κεφάλαιο: Βαλκανική επέκταση και εθνικισμός*, ΠΡΙΝ.
- Ταρπάγκος, Α. (1994), *Ελληνική διείσδυση στη Βαλκανική Ενδοχώρα*, ΠΡΙΝ.
- Τράπεζα της Ελλάδος (2006), *Εκθεση του Διοικητή για το έτος 2005*, Αθήνα.
- ΥΠΕΕ (2002), «Πρόγραμμα Οικονομικής Ανασυγκρότησης των Βαλκανίων», Υπουργείο Εξωτερικών, Αθήνα.
- Χασσίδ, Ι. (1995) «Αν θέλετε να επενδύσετε στα Βαλκάνια», *Οικονομικός Ταχυδρόμος* (Περιοδικό), 15 Ιουνίου.
- Χατζηεμμανουήλ, Χ. (2006), «Οικονομική ενοποίηση των Βαλκανίων: πρόκλησεις και ευκαιρίες» *The Economist* περιοδικό., 10 Φεβρουαρίου 2006.
- Χατζηνικολάου, Σ. (2006), «Η μεγάλη, των επιχειρήσεων μετανάστευση», *Οικονομική Επιθεώρηση* (περιοδικό), Τόμος 73, Τεύχος 824, Μάρτιος.

○ ΞΕΝΟΓΑΩΣΣΗ

- , Blakoukos, Sp. (2003), “ Enlargement of the EU and the Greek Industry” *Agora without Frontiers*, Vol. 8.
- Cottarelli, C., Doyle, P. (1999), “ Disinflation in Transition 1993-1997”, *Occasional Paper*, DC: International Monetary Fund, Washington.
- Danos, B. “Greece’s role in the reconstruction of the Balkans”, Αδημοσίευτο.
- EBRD (1999), *Transition Report: 10 years of transition*, European Bank for Reconstruction and Development, London.
- EBRD (2000), *Transition Report: Employment, skills and transition*, European Bank for Reconstruction and Development, London.
- EBRD (2004a), *Spotlight on south-eastern Europe: An overview of private sector activity and investment*, European Bank for Reconstruction and Development, London.
- EBRD (2004b), *Transition Report 2004: Infrastructure*, European Bank for Reconstruction and Development, London.
- European Commission (2003), “The Western Balkans in Transition”, *Occasional Paper*, Brussels: European Commission.
- Karagianni, S., Labrianidis, L. (2001), «The pros and cons of SMEs going international », *Eastern European Economics*, vol. 39, no. 2.
- Labrianidis, L., Kalogeresis, Th. (2000), “Greek trade relations with the Balkans in the 1990s”, Association of South Eastern Europe Economic Universities (ASECU), *Proceedings of the 1st International Conference on Recent Economic Developments and Problems in the Transition Economies*, University of Macedonia, May 24-27,2000.
- Labrianidis, L., Lyberaki, A., Tinios, P. and Hatziprokopiou, P. (2004), “Inflow of Migrants and outflow of Investment: Aspects of interdependence between Greece and the Balkans”, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Vol. 30, No. 6, November 2004.
- Labrianidis, L., (1996), “ Subcontracting in the Greek Garment industry and the opening of the Balkan Markets”, *Cyprus Journal Of Economies*, Vol. 9, No.1, June 1996
- Labrianidis, L (2001) “Geographical proximity matters in the orientation of FDI: The case of Greek FDI in the Balkans”, in G Petrakos and S. Totev (Eds), *The Development of the Balkan Region*, Ashgate, London.

- Labrianidis, L./ Kalantaridis, Chr. (2004) "Delocalisation of production in labour intensive industries", *European Planning Studies*, Vol. 12, No 8.
- Mitsos, A., Mossialos, El. (2000), "Contemporary Greece and Europe". *The London school of Economics and Political Science*, Ashgate.
- Sykianakis, N., Ph. D Candidate (2000), "Foreign Direct Investment Practices: the case of Greek Companies in the Balkans", *School of accounting and Finance, the University of Manchester*.
- *United Nations/Economic Committee for Europe, UN/ECE* (1999), "Postwar Reconstruction and Development in South East Europe", *Economic Survey of Europe*, No 2, (New York and Geneva: United Nations).
- *United Nations /Economic commission for Europe in cooperation with the EBRD and UNCTAD*, (6-7 December 2000) "Disincentives that Greek Companies face in their Business Activities in Southeast European Cooperative Initiative (SECI) countries, Yugoslavia, and Russia", prepared by *federation of industries of Northern Greece*.
- *UN/ECE* (2001), "Economic Growth and Foreign Direct Investment in the Transition Economies", *Economic Survey of Europe*, No 1, Vol 5, (New York and Geneva: United Nations).
- UNCTAD (1999), *World Investment Report*.
- UNCTAD (2004), *World Investment Report*.
- Wells, L.T. Jr. (1983), *Third World multinationals*, The MIT Press, Cambridge Mass.

